

Den anden Bruuns Bro blev betalt af statsbanerne

HISTORIE

S: I disse dage raser
Bruuns Bros
...ner

østsiden. Kommunen tø
de imidlertid med at op
bygningerne, da statsba
ne påtænkte at føre trap
opgange op til denne sic
broen. Derfor gik komm
nen med til at lade et pri
konsortium opføre nogl
terim...ke basarer af tr
I 192...ortie
imic...
mu...
mæ...
H...
r...
s...
r

Pragte LOKALHISTORIE

AARHUS: Euforien over n
bygninger er oftestor. DOKI
og de mange nye højhuse i by
en og på havnen er friske ek
sempler herpå. Men der er vel
ingen, der tror, at de bliver lige
så gamle som Domkirken? Af
og til går det i hvert fald ikke
som forventet med nye huse
i byen.

FRA AARHUS STADSARKIV

i bybilledet På tur med Turisten og Mar

AARHUS-HISTORIE: Pinsen
er ensbetydende med udflugt
ter til nær og fjern. Før bilen
blev allemandseje gik pinse-
udflugten dog som regel ikke
længere end cyklen, sporgog-
nen eller kapervognen kun-
ne bringe. Indtil

Hjørneejendommen »Kle-
menshus« skråt over for Dom-
kirken er et eksempel på dette.
Siden 1937 har arkitekt Høeg-
Hansens flotte bankbygning
i funkisstil ligget der, opført
for
us og Omegns Bank,
et i Nordea. Også in-
»bankborg« lå her
ning. Den blev ved
ævnt »Klemens-
« - og ikke »C«,
alt staver Aar-
n, Sankt Cle-

Magistraten - for demokratiets skyld

AARHUSWIKI 2018 ÅRHHUS STIFTSTIDENDE

US-HISTORIE: Efter
e tids forhandling og
riverier blev e
rådet tirsdag aften
i, at Aarhus Kom
ed nogle få ær
steringer skal beholde
stratsstyret i sin
e form. Trods de
ids fokus er det
reste, der har o
rfor byrådet i
te et magistratsstyre.
1950 vedtog Aarhus By-
l med 17 stemmer
indføre magistratsstyre.
et var en markant
ing af den politiske styre-
orm i Aarhus Kommune
Man forlod det såkaldte
ralsstyre med mange
valg, i 1949 var der 25,
havde myndighed ind
hver deres fagområd
over til fem såkaldt
stratsafdelinger m
omfattende a
Borgmest
fødte format
ten. Lig i dag
rådet dengang
ek og lønnet rå
magistrat.)

AARHUS
STADSARKIV

Børnenes jul

Julen er først og fremmest
fest. Med alle

sammen med borgmesterkollegaen

rådmand. Rådmen-
ttes så stærkt
etra-

gen C.C. Ander-
selska-
rådet om et u
denne gang b
na trod

AARHUSWIKI 2018

Artiklerne i denne bog er skrevet af Aarhus Stadsarkiv og har i 2018 været trykt i Århus Stiftstidende.

Artiklernes indhold stammer fra AarhusWiki, der er Aarhus Stadsarkivs digitale opslagsværk om Aarhus' historie.

AarhusWiki indeholder artikler med vægt på historiske beskrivelser eller historiske vinkler på nutidige og aktuelle emner. Emnerne, der behandles, spænder vidt og omfatter alt, der har at gøre med Personer, Natur, Steder, Historiske perioder & temaer, Samfund, Erhverv og Kultur & fritid.

Læs mere om byens historie på AarhusWiki.dk og AarhusArkivet.dk.

De efterladte sten over byens sønner og døtre - kapitel 4

Stadsarkivet fortæller i en serie om de 30 gravsten og mindestenen i Rådhusparken.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: I 1941 tog man rådhuset i brug og anlagde Rådhusparken oven på Søndre Kirkegård. Kirkegården havde været på stedet siden 1818, og nu gik arbejdet i gang med at nedlægge gravene. 13.000 aarhusianere havde fundet deres sidste hvilested der. Nogle blev flyttet til Nordre og Vestre Kirkegård, men en lille del blev stillet til side som en lille udstilling af personer fra byens historie.

I alt er der tilbage 30 gravmindesten og en mindesten over faldne fra krigen i 1848-50 og 1864, sat af Våbenbrødreforeningen i 1909. Omtalen her følger den rækkefølge, som gravmindestene står i fra hjørnet ud mod Park Allé mod Frederiks Allé.

Rytterfægtningens sejrherre endte med en fyreseddel

Generalmajor Frederik Gotthold von Müller blev født i 1795 og opnåede en flot militær karriere, ikke mindst som sejrende anfører for de danske dragoner ved Rytterfægtningen i 1849. Han var født i Fjellerup ved Grenaa, og han flyttede med sin familie til København, da han var 3 år. Under opvæksten blev Frederik så påvirket af det militære liv i byen, at han valgte den retning.

I 1810 blev han sekondløjtnant i Prins Frederik Ferdinands Dragonregiment, som han rejste rundt sammen med i hele landet, da det var uden fast opholdssted. Det var efter sigende et ubekymret og frit liv for Frederik, men det blev anderledes alvorligt, da han senere deltog som oberstløjtnant i Treårskrigen (1848-1850) under general Ryes korps i kampen ved Kolding. Det samme gjorde hans ene søn, som blev såret og senere faldt ved Fredericia.

Det mindre slag kaldet Rytterfægtningen var en del af Treårskrigen, og det fandt sted den 31. maj 1849 nord for Aarhus i området, hvor Stjernepladsen ligger i dag. Det lykkedes Frederik Müller at føre de danske dragoner til en sejr over de preussiske husarer, og den sejr fik en mindesten, rejst i 1899 af Våbenbrødreforeningen for Aarhus og Omegn. Den er i dag placeret på hjørnet af Trøjborgvej og Nørrebrogade, foran Aarhus Kommunehospital.

Frederik Müller blev afskediget som pladskommandant i Slesvig i 1860, da man fandt, at han manglede karakterfasthed til at håndtere de vanskelige forhold i hertugdømmerne. Han flyttede herefter til Louisenhøj i udkanten af Marselisborgskovene med sin hustru, adelsfrøkenen Maria Carolina Ferdinanda Augusta von Gähler, som han var blevet gift med i 1818. Desværre døde hustruen kort efter indflytningen. Frederik blev boende der med sine tjenestefolk, indtil han i 1873 flyttede ind hos en svigersøn ved Stenderupstrand. Her døde han 9. januar 1882.

En meget hæderlig rodemester

Kæmner, købmand og rådmand Søren Jensen Søegaard blev født i 1779. Han var handelsuddannet og politisk aktiv, men det blev som Nationalbankens mellemmand, at han blev kendt også uden for Aarhus.

Søren Søegaard kom i 1794 i handelslære i Aarhus og tog borgerskab som købmand. Han fik en omfattende forretning med korn og smør og købte i 1814 Mogens Blach Gjerns

Norsgade set op mod Thunøgade ca. 1949. Aarhus Boligkommission, Aarhus Stadsarkiv

gård i Studsgade. Han var nu klar til som en førende borger at påtage sig offentlige opgaver. I 1818 blev han rodemester. En rodemester var et borgerligt ombud i købstæderne, hvor der i hver rode (kvarter) skulle være en rodemester. Rodemesterens opgave var at føre tilsyn med borgerne. Han førte mandtal og organiserede folketællinger. Han holdt øje med flytninger og udlejning. I nogle tilfælde opkrævede rodemesteren skatter og var brandfogeden behjælpelig. I 1834 blev han konstitueret kæmner, som var kommunens kassamester, og han sad også i borgerrepræsentationen.

Nationalbanken oprettede i 1837 en filial i Aarhus, "Det Jydske Bankkontor i Aarhus", og her kom Søren Søegaard til at fungere som mellemmand mellem banken og de handlende. Det var noget helt nyt med en bank i provinsen, og derfor var det nødvendigt

med en mellemmand, der tog sig af pengeudlån og vekselforretninger, da den enkelte forretningsmand sjældent kunne håndtere det arbejde selv. Nationalbankens virksomhed kom til at strække sig over hele Nørrejylland, og Søegaard nød stor tillid fra bankens side i sit virke. Søegaard var så uundværlig i det arbejde, at Københavnsposten udtrykte stor bekymring, da han døde i 1843. Avisen frygtede, at det ville "trykke Priserne paa Produkterne og Ejendommene, og i det Hele virke ufordeelagtigt paa Handel og Vandel i Særdeleshed, og hele Jylland vil i Alm. Føle Trykket."

Juristen der kæmpede for Frederiksbjergs indlemmelse

Kancelliråd, prokurator, bankdirektør Otto Henrik Nors er ikke et navn, der i dag får mange klokker til at ringe, men i sin tid var blandt byens mest kendte personer. Han blev født i 1821 og endte med at få en gade opkaldt efter sig. Han var jurist, hvilket også afspejlede sig i et meget omfattende engagement i byens politiske liv, hvor han havde stor indflydelse.

Otto Nors afsluttede i 1841 uddannelsen som jurist, og tre år efter stod han Stiftamtmandens kontor i Aarhus som amtsfuldmægtig. I 1853 blev han udnævnt som prokurator (sagfører) ved underretterne i Aarhus Stift og var dermed forpligtet til at bo i Aarhus. Otto Nors var medlem af borgerrepræsentationen og senere byrådet 1861-1875 og ikke at forglemme medlem af utallige komitéer og kommissioner. Han havde stor indflydelse på, at Frederiksbjerg, der tidligere hørte under Viby sognekommune, blev indlemmet i Aarhus i 1874, og han medvirkede til oprettelsen af Aarhus Privatbank i 1871, hvor han blev valgt til bestyrelsen og senere direkti-

Mindesten for Rytterfægtningen ved Aarhus 31. maj 1849. Rejst af Vaabenbrødreforeningen for Aarhus og Omegn 1899. Ukendt fotograf, ca. 1902. Den Gamle By

onen. Som tak for indsatsen blev en gade i Aarhus opkaldt efter ham. Den blev anlagt i 1874 og navngivet året efter, samme år som han døde.

Af hans nekrolog kan man forstå, at han også har været en sjældent fredsommelig person med et "mildt tænkende, fredselskende og fredbringende Sind."

Rettelse: Krigen var i 1848-1850

Og så lige til sidst en rettelse. I tidligere artikler i serien har stået, at treårskrigen foregik 1854-56, men det passer ikke. 3-årskrigen var i perioden 1848-50. Vi beklager fejlen.

Nationalbankens Aarhusfilial på hjørnet af Bispegade og Store Torv. Banken åbnede i lejede lokaler i 1837, men flyttede i egne lokaler i 1842. Foto: Thorkil Svendsen, ca. 1920, Aarhus Stadsarkiv

Bankdirektøren, gidslet og den hårdt ramte mor - kapitel 5

Stadsarkivet fortæller i en serie om de 30 gravsten og mindestenen i Rådhusparken.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: I 1941 tog man rådhuset i brug og anlagde Rådhusparken oven på Søndre Kirkegård. Kirkegården havde været på stedet siden 1818, og nu gik arbejdet i gang med at nedlægge gravene.

13.000 aarhusianere havde fundet deres sidste hvilested der. Nogle blev flyttet til Nordre og Vestre Kirkegård, men en lille del blev stillet til side som en lille udstilling af personer fra byens historie.

I alt er der tilbage 30 gravmindesten og en mindesten over faldne fra krigen i 1848-50 og 1864, sat af Våbenbrødreforeningen i 1909. Omtalen her følger den rækkefølge, som gravmindestenene står i fra hjørnet ud mod Park Allé mod Frederiks Allé.

Bankdirektøren betænkte de enlige kvinder

Købmand og bankdirektør Harald Martin Peter Skovby blev født 1832 (død 1896) i København, men endte som købmand og siden bankdirektør i Aarhus, hvor han fik en gade opkaldt efter sig. Han blev ridder af Dannebrog.

Da han var 14 år, flyttede familien med faderen til Aarhus, hvor han åbnede en kolonialforretning på hjørnet af Store Torv og Skt. Clemens Torv.

Den overtog Harald Skovby og drev den alene og senere i en år-række sammen med broderen, Hans Christian Axel Skovby, under navnet Brødrene Skovby.

Men der åbnede sig en mere tillokkende vej for Skovby.

Der blev nemlig gjort alvor af længere tids snak i byen om, at der var brug for en bank mere end kun Nationalbanken. Da Aarhus Privatbank åbnede i 1871 i Rosensgade 32, var det med Skovby som medstifter.

Mens Jens Christian Seidelin blev administrerende direktør, blev han selv og Otte Henrik Nors rådgivende direktører. Efter Seidelins død i 1888, overtog Skovby hans stilling.

Skovby var da også trådt ind på den politiske scene i Aarhus Byråd, som han var medlem af for Højre i 1870-1881. I de første år havde han i øvrigt også her et nært samarbejde med Nors, som var medlem af borgerrepræsentationen, senere byrådet, 1861-1875.

Privatbanken fik i 1887 sin egen ejendom i Kannikegade 4-6, og i 1906 vedtog Aarhus Byråd at navngive passagen mellem Aagade (nu Åboulevarden) og Bispetorvet, som går langs Privatbanken, som Harald Skovbys Gade.

På den måde kunne byen mindes ham, ikke så meget som handelsmand som for hans velgørelse. Skovby havde nemlig også oprettet legater til fordel for ældre,

: Lars Peder Schmidt [1798-1864], Peder Larsens søn, som også var købmand. Tegning, fotograf Andreas Fritz. Den Gamle By

ugifte kvinder af middelstanden, og han havde bestemt, at boligen i Fredensgade 44 skulle indrettes til fribolig for enlige kvinder.

Desuden havde han oprettet et legat til konfirmationsudstyr. Skovby var ven med redaktøren af det nationalliberale blad Fædrelandet, Carl Ploug. Fra deres brevveksling får vi mere kendskab til Skovby, blandt andet synes han at have haft et overbærende sindelag: "Jeg holder en Mand til at "fyre" i mit ny Hus, og han gjorde det saa godt, at jeg igaar fandt en Dør hel brændt, saa jeg maa have en ny."

Den skarpsindige og godhjertede jurist blev taget af tyskerne

Den næste sten i række er rejst over intet mindre end af byens få krigsgidsler fra nyere tid. Kancelliråd og prokurator Hans Gundorph Jensen blev født i 1807 og tog i 1830 dansk juridisk eksamen med bedste karakter.

I København lærte Gundorph Jensen brødrene Paludan-Müller at kende, og da deres far i 1831 blev udnævnt til biskop i Aarhus, blev han amanuensis hos biskoppen i årene 1832-45.

Men da biskoppen døde i 1845, mistede Gundorph Jensen også sit arbejde. Han fik så arbejde ved underretterne i Aalborg Amt 1845 og ved underretten i Aarhus Stift 1848.

Gundorph Jensen blev betegnet som en »ualmindelig skarpsindig mand, der med nidkærhed virkede som sagfører, rådgiver og lavværge for mange ..., ingen søgte ham for-gæves«.

Politik blev det også til som medlem af borgerrepræsentationen 1862-67 og aktiv i flere komiteer.

Under preussernes besættelse af byen i forbindelse med krigen

i 1864 blev han taget som gidsel i nogle dage sammen med ni andre af byens førende mænd.

Preusserne forlangte en betaling på 200.000 rigsdaler som krigskontribution. Gidslerne slap dog fri uden at lide overlast efter nogle dage i rådhusstuen og en tur til Horsens.

Gundorph Jensen var gift med Ane Kirstine Johanne Møller. Deres søn, student Theodor Emanuel Jensen, døde ung og er nævnt på deres gravsten. De annoncerede hans dødsfald i Aarhus Stiftstidende i 1862 med ordene: "Onsdag den 28. d. M. kaldte Gud til sig vor elskede, kjærlige Søn, Student Theodor Emanuel Jensen, 21 Aar gl. Hans Liv var idel Glæde for os, og derfor er Tabet saa smerteligt."

Hans Gundorph døde efter få timers sygdom i 1871. Stiftstidende blev hans godgørelse igen fremhævet i erindringer om ham: "Den Formue, han havde samlet sig, kom Mange til gode. Vi kjendte Flere, der som fattige men lovende Begyndere skyldte ham den Capital, hvorpaa de grundede deres Virksomhed".

Købmanden blev måske genforenet med sin datter i den første grav

Købmand Peder Larsen tog borgerskab som købmand og skipper i 1789.

Han drev en handel sammen med den senere storkøbmand Harboe Meulengracht indtil 1794. Nu var købmændene i byen i udstrakt grad i familie med hinanden på kryds og tværs, og de to blev da også svogre i 1794, da Peder giftede sig med Dorothea Sophie Schmidt, datter af købmand Jens Andersen Schmidt og Margrethe Kaarsberg og søster til Meulengrachts hustru.

Tegning: Hans Gundorph Jensen, affotograferet af J.E. Bøgh, Den Gamle By

Foto: Aarhus Privatbank i Kannikegade og Harald Skovbys Gade. Fotograf Børge Venge, 1956, Århus Stiftstidendes fotosamling, Rigsarkivet, digital kopi ved Aarhus Stadsarkiv.

Det var et ægteskab, som nok hjalp Peder økonomisk, men han fik også selv skabt en forretning, som må være gået godt, for i 1801 havde ægteparret fået to børn og ikke færre end otte tjenestefolk.

Peder handlede med: "gode Fieder og Fyld til Sengeklæder, samt franske Svedsker, dito Catrineblommer, Provenceolie, Torpentinolio, Caffebønner, Sukker og alle Slags Specerier m.m., alt til meget billige Priser."

Peder Larsen døde i 1823 efter 18 dages sygdom og blev efterlevet af otte børn. Men allerede året efter døde et af børnene, den 16-årige

Margrethe Schmidt.

Få år tidligere havde Peder og Dorothea mistet en anden 16-årig datter, Ane Schmidt. Hun var den første, der blev begravet på Søndre Kirkegård og indviende den dermed.

Det skete den 2. november 1818. Det sluttede ikke her for den stakels Dorothea. I 1838 døde både hendes yngste søn, Nicolai, og hendes ældste søn, Jens, henholdsvis 24 og 41 år gamle. Dorothea selv døde i 1850.

Alle de nævnte børn er sammen med to andre sønner, Lars Peder Schmidt, og Chr. Møller Schmidt, med på forældrenes gravsten.

SERIE: PERSONERNE BAG GRAVSTENENE I RÅDHUSPARKEN

I et fjernt hjørne af Rådhusparken i Aarhus står en samling gravsten og skutter sig. De udgør resterne af den nu nedlagte Søndre Kirkegård. Men det er ikke en tilfældig samling sten. Følg med i denne og kommende uger, når **Stadsarkivet fortæller historien** om byens sønner og døtre, der fandt deres sidste hvilested her. Alle historier kan i udvidet form læses på AarhusWiki.dk.

Hvem var de - kvindesagsforkæmperen, majoren og købmanden?

6. kapitel i serien. Stadsarkivet i Aarhus fortæller om personerne, hvis gravsten står i Rådhusparken.

Jægergården, der lå ved Jægergårdsgade, blev i 1831 bestemt til lazaret i tilfælde af koleraepidemi. Bygningen blev revet ned i 1910. Hammerschmidt Foto, 1900, Aarhus Stadsarkiv.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: I 1941 tog man rådhuset i brug og anlagde Rådhusparken oven på Søndre Kirkegård. Kirkegården havde været på stedet siden 1818, og nu gik arbejdet i gang med at nedlægge gravene. 13.000 aarhusianere havde fundet deres sidste hvilested der. Nogle blev flyttet til Nordre og Vestre Kirkegård, men en lille del blev stillet til side som en lille udstilling af personer fra byens historie. I alt er der tilbage 30 gravmindesten og en mindesten over faldne fra krigene i 1854-56 og 1864, sat af Våbenbrødreforeningen i 1909. Omtalen her følger den rækkefølge, som gravmindestenen står i fra hjørnet ud mod Park Allé mod Frederiks Allé.

Kvindesagsforkæmper blev leder af en telegrafstation

Kvindesagsforkæmperen, forfatteren og telegrafisten Mathilde Lucie Fibiger, født i 1830, er kendt for med sin brevroman "Clare Raphael – 12 breve" (1850) at have fyret op under debatten om kvinders rettigheder. Vel at mærke i en tid, hvor kvinder var umyndige, både økonomisk og personligt. Men hun fortjener også anerkendelse som foregangsperson på anden vis som landets første kvindelige telegraf og statens første kvindelige tjenestemand.

Mathilde Fibiger blev født som yngste af ni børn i et frisindet middelklassehjem i København i 1830. I hjemmet gik interesserne i retning af det litterære, politiske og nationale. Børnene tegnede og skrev digte og dramaer, som de selv opførte. Nok havde hun inspiration og støtte hjemmefra med en far, der blev afskediget fra sit højskolejob på grund af uoverensstemmelse med ledelsen og et for åbent demokratisk sindelag. Men uden for hjemmet var det svært som enlig kvinde at opretholde en tålelig tilværelse uafhængig af andre.

Mathilde boede senere til leje sammen med en søster, og de ernærede sig ved dårligt betalte jobs som at undervise, male porcelæn og sy

Postkort med portræt af Mathilde Fibiger, ukendt fotograf, Den Gamle By.

skjorter. Trods modstand mod hendes tanker om kvinders ligeberettigelse fik hun dog støtte flere steder fra. Blandt andet modtog hun en årlig understøttelse på 80 rigsdaler, udvirket af enkedronning Caroline Amalie. Da foreningen Dansk Kvindesamfund blev stiftet i 1871, blev Mathilde et af de første medlemmer, og N.F.S. Grundtvig bakkede op om hende.

Og ikke mindst kunne hun, med hjælp fra finansminister og senere hospitalsborgmester i København, C.E. Fenger, tage en uddannelse som telegrafist. Efter en treårig elevtid blev hun i 1866 ansat som "ekstraordinær Assistent" ved Den danske Statstelegraf, ekstraordinær fordi hun var den første kvinde i etaten og statens første kvindelige tj-

nestemand. Hun blev i 1868 leder af telegrafstationen i Nysted, og i 1870 blev hun som tjenestemand flyttet til Aarhus.

Ulykkeligvis havde hun i 1857 pådraget sig tyfus, hvilket hun aldrig rigtigt kom sig over. I Aarhus blev hun indlagt på sygehuset i Dynarken, og hun døde allerede i 1872, kun 47 år gammel.

Majoren fordrev fjenden under Treårskrigen

Kammerherre, generallojtnant, generalinspektør over kavaleriet Johan Johnsen Honnens blev født i 1797 i Slesvig, og han opnåede mange militære titler. Han blev kommandør af Dannebrog og udnævnt til kammerherre. I slaget ved Isted i 1850 anførte han reser-

verytteriets avantgarde, med hvilken styrke han fordrev fjenden fra Bollingsted. Johan var gift med Juliane Marie Thøgersdatter Honnens (født von Arenstorff) fra Dronningborg Gods. Hun døde i 1859 under koleraepidemien. Johan Honnens døde i København i 1876, men blev begravet på Søndre Kirkegård. Vi ved ikke meget om ham.

Købmanden med de haleløse heste

Købmand Christian Albert Bünger har vi derimod rige kilder om. Han blev født i Odense i 1798. Han tog i 1827 borgerskab som købmand i Aarhus og kastede sig samme år over et handelsfirma sammen med F.C. Døcker, hvor de handlede med jern- og stålvare. Men det varede kun i tre år, for i 1830 overtog Bünger en handel ved Vesterport, som han drev frem til 1869. Her solgte han:

"...større og mindre Jern Gryder, svenske Pander.. Grimetøiler, Kafemøller, store og smaae Speile... Søm, Sinker, Skjæreknive, Ambolte... Spærhager... Saveblade... Slibestene... Tømmer, Brædder... Bergensfisk, Skrivpapiir... Fajance - og Colonialvarer... Røgtobakker..."

Bünger havde også dyr, i hvert fald køer og heste. Han averterede i avisen efter en røgt til køerne, og samme sted havde han få år tidligere efterlyst en af køerne, der var bortgået. Ligesom han havde efterlyst hjælp til opklaring af mysteriet om bortklippede hestehaler: "Den som kan give mig Oplysning om hvem, der i afvigte Løverdag den 12 ds. afskar Hestehaler af indstaldede Heste i min Stald loves en god Douceur."

I 1831 dukkede koleraen op i Rusland og i Hamborg og i de følgende årtier i de skandinaviske lande. Danmark klarede sig fri indtil 1850, og Aarhus indtil 1853, hvor smitten kom til byen formentlig fra København. I Aarhus døde 213 i de to måneder, epidemien rasede. Og igen i 1859 med 53 døde. Men man frygtede det værste allerede i 1831, i Aarhus tog man sine forholdsregler og Bünger var med i forreste linje i en sundhedskomite. I avisen stod der: "Jægergaarden er bleven bestemt til Lazareth i paakommende Ulykkes-

tilfælde, og langs med Søekysten er der beordret den strængeste Aarvaagenhed." I 1853 kom Büngers søn, Joakim Christian Bünger, som kommende læge tæt på epidemien ofre, idet han ydede en væsentlig indsats i hjælpearbejdet.

Bünger var gift med Jacobine Schmidt (1811-1885), det yngste barn af købmand Peder Larsen Schmidt, som også har en gravsten på kirkegården. Bünger døde i 1884, og ligefølget til Søndre Kirkegård var det største set i lang tid.

VIS OS DIT FOTOALBUM

Har du familiens fotoalbum liggende, og tror du, de rummer billeder af interesse for byens historie? Det tror stadsarkivet.

Historiske billeder er ikke kun de meget gamle – far og mors ferie billeder fra 70'erne og billeder fra din arbejdsplads i 90'erne kan også være kulturarv!

Kom og tal med Stadsarkivet og få en vurdering af dine billeder. De vil måske gerne tage en kopi af dem, så du kan få dem med hjem igen.

Hvor og hvornår:

Mandag 22. januar, kl. 13.00-17.00, Dokk1, Rampetrin 5

SERIE: PERSONERNE BAG GRAVSTENENE I RÅDHUSPARKEN

I det mest fjerne hjørne af Rådhusparken i Aarhus står en samling gravsten og skutter sig. De udgør resterne af den nu nedlagte Søndre Kirkegård. Men det er ikke en tilfældig samling sten. Hen over jul og nytår har **Stadsarkivet** bragt fortællinger om de personer, hvis navne står på stenene. I denne uge kommer historien om de næste i rækken. Alle historier kan i udvidet form læses på AarhusWiki.dk

Faldt som eneste rytterofficer i 1864

Hvem var de? Den uheldige premierløjtnant, en giftelysten garver og bryggeren

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Premierløjtnant Frederik Wilhelm Meulengracht blev født 29. april 1830 i en af Aarhus' fineste familier, men endte sine dage få måneder før sin 34-års fødselsdag i 1864 som følge af et krigssår.

Frederik Meulengracht voksede op i den palæagtige købmandsgård på Lille Torv 2, som hans farfar, Harboe Meulengracht, havde bygget i 1816. Frederik Meulengracht læste en tid ved Aarhus Katedralskole, før han indledte en militærkarriere, som i 1861 gjorde ham til premierløjtnant i 4. Dragonregiment. Han tog del i 1864-krigen ved slaget ved Mysunde 2. februar 1864, hvor han skulle rekognoscere fjendens tropper. Meulengracht blev involveret i kamphandlinger og var så uheldig at blive ramt i sin venstre arm af en granatstump.

Han regnede ikke selv med, at det var slemt og skrev til sin eskadronchef: "Er bleven let såret. Håber det ikke får langvarige følger. Beder Hr. ritmesteren om at drage omsorg for min bagage." Men det viste sig, at armen skulle amputeres, og under sygetransporten til feltlazaret i Flensborg den efterfølgende dag døde Meulengracht.

Han blev dermed rytteriets første faldne i krigen og den eneste rytterofficer, der døde som følge af kamphandlinger. Meulengracht blev bisat fra Aarhus Domkirke og gravlagt på Søndre Kirkegård den 15. februar. Stiftsprovst Boesen holdt mindetale over ham. Hans navn findes også på en af mindetavlerne i Aarhus Domkirke.

Flach satte et markant præg på byen

Den næste sten i rækken er sat over en garver, hvis virksomhed gennem årtier satte præg på Aarhus og især nede ved åens udløb. Carl Vilhelm Theodor Flach fik som knap 30-årig borgerskab i 1859 som garver i Århus og etablerede sig med Carl Flach's Garveri. Garvererhvervet beskæftigede sig med at forarbejde skind og huder til læder, og det var et beskidt og ofte ildelugtende arbejde.

Det var faderen, der havde grundlagt garvervirksomheden i Vestergade i 1845, og Carl Flach overtog den 1858. Han flyttede den senere til den gamle toldbod i Aagade, for i 1863 at flytte den igen,

Frederik Wilhelm Meulengracht, ca. 1862. Den Gamle By.

Malthé Conrad Lottrup, 1840. Ukendt fotograf, Den Gamle By.

da han overtog A. Steenbergs garveri i Fiskergade 51, det havde eksisteret siden 1776. Flach købte også et mindre garveri i Vesterbrogade, og havde altså garveri tre steder.

I 1888 kom virksomheden med på det nye, da han købte en dampmaskine, og efter en tid samlede han hele virksomheden i Fiskergade, hvor han drev en efter tiden stor virksomhed med 25-30 svende. I 1894 overdrog han virksomheden til sønnen (Peter) Vilhelm Flach, som i 1910 omdannede den til et aktieselskab. 1966 blev virksomheden sammensluttet med A. Knudsens Læderfabrik og flyttet til Ebeltoft. Den brændte ned til grunden 1980'erne og dermed sluttede Flachgarverierne deres epoke, da det ikke kunne svare sig at genopbygge det.

Privat var Flach ramt af store sorger. I 1858 døde hans forlovede, Louise Sørensen, som 26-årig. Han udtrykte sin sorg i avisen, som sig hør og bør, men blev ikke desto mindre gift i Randers allerede året efter med Marie Pedersen. De fik ni børn. Marie døde i 1878, og igen var Carl hurtigt på frier-

Aagade ca. 1900. Den centrale bygning var toldbod 1753-1809. Her drev Flach sin garverivirksomhed i få år frem til 1863. Hammerschmidt Foto, Aarhus Stadsarkiv.

fødder og blev gift året efter med Cathrine Sophie Thisted. I 1897 gik han selv bort.

Ceres' grundlægger ville have bayersk øl

Købmand, brygger og brændevinsbrænder Malthé Conrad Lottrup var selvstændig købmand, men ville hellere være bryggeriejer. Han tog sine første arbejdsmæssige skridt i N.H. Becks købmandsforretning i Vestergade. I 1843 døde Beck, og Lottrup giftede sig med den 14 år ældre enke, Maren Wissing Beck. Han tog nu borgerskab som købmand og overtog sin forgængers købmandsforretning, der omfattede produkt-, tømmer- og kolonialforretning og et dampbrænderi. Forretningen drev han med stor succes, men alligevel afstod han i 1857 hele forretningen på nær dampbrænderiet til J. Kolding og stedsønnen Ole Beck. Dampbrænderiet, der også lå i Vestergade, afstod Lottrup efter nogen tid.

I 1856 var han nemlig blevet involveret i et projekt, der skulle vise sig at blive en givtig og levedygtig virksomhed; Han stiftede bryggeriet Ceres sammen med Knud Reddelien og Niels Schack Aagaard, begge apotekere med tilknyt-

ning til Løveapoteket. Men allerede i 1857 overtog Lottrup det hele. I Aarhus fandtes der flere hvidtølsbryggerier, men Ceres blev den første producent af bayersk øl, som ellers var blevet hentet til byen fra København. Øllet solgte Lottrup i egen forretning og i A.N. Gilbergs udsalg på Store Torv.

I perioden 1858-1867 var Lottrup indvalgt for partiet Højre i borgerrepræsentationen, hvor han havde flere tillidsposter. Malthé Conrad Lottrup blev således en velhavende og betydende borger i Aarhus, men døde allerede som 55-årig af tuberkulose i 1870. Maren døde to år senere. Bryggeriet blev

i 1871 overtaget af svigersønnen Lars Christian Meulengracht, sønnesøn af storkøbmanden Harboe Meulengracht. Lars Christian var oplært hos Lottrup og blev gift med hans og Marens datter, Ingeborg Christiane Lottrup. Bryggeriet eksisterede i 152 år frem til 2008.

Se godt i trafikken både dag og nat

Nyt Syn Aarhus | Frederiksgade 70
Tlf. 86 18 16 96

Veri Centret | Frijsenborgvej 5
Tlf. 86 21 53 30

ZEISS nyt syn.

SERIE: PERSONERNE BAG GRAVSTENENE I RÅDHUSPARKEN

I et fjernt hjørne af Rådhusparken i Aarhus står en samling gravsten og skutter sig. De udgør resterne af den nu nedlagte Søndre Kirkegård. Men det er ikke en tilfældig samling sten. Følg med i denne og kommende uger, når **Stadsarkivet fortæller historien** om byens sønner og døtre, der fandt deres sidste hvilested her. Alle historier kan i udvidet form læses på AarhusWiki.dk.

Hvem var de - biskoppen, redaktøren og købmanden?

8. kapitel i serien. Stadsarkivet i Aarhus fortæller om personerne, hvis gravsten står i Rådhusparken.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: I 1941 tog man rådhuset i brug og anlagde Rådhusparken oven på Søndre Kirkegård. Kirkegården havde været på stedet siden 1818, og nu gik arbejdet i gang med at nedlægge gravene. 13.000 aarhusianere havde fundet deres sidste hvilested der.

Nogle blev flyttet til Nordre og Vestre Kirkegård, men en lille del blev stillet til side som en lille udstilling af personer fra byens historie.

I alt er der tilbage 30 gravmindesten og en mindesten over faldne fra krigen i 1854-56 og 1864, sat af Våbenbrødreforeningen i 1909. Omtalen her følger den rækkefølge, som gravmindestenene står i fra hjørnet ud mod Park Allé mod Frederiks Allé.

Biskoppen var ikke imponeret af Aarhus

Biskop Jens Paludan-Müller havde næsten rundet de tres, da han blev biskop i Aarhus. Det faldt ham bestemt ikke let. Han var i sin tid efter eksamen blevet sognepræst i Kerteminde i 1793.

Dernæst var han stiftsprovst i Odense, indtil biskop Mønster i Aarhus døde i 1830. Så blev Paludan-Müller forflyttet til Aarhus, hvor han følte ansvaret tungt og besværligt. Men, som han havde forventet og håbet, blev det bedre over tid, og i 1834 giver han i et brev udtryk for, at det nu er behageligt og endnu bedre at være i Aarhus end på Fyn.

Noget af det gode ved Aarhus var hans bolig, bispegården på Bispetorvet. Den overgik hans forventning. Og så var der byens stolthed, "vejen bag om byen", som stort set fulgte de nuværende allégader. Her gik han tur og fandt, at det var en "smuk spadseregang".

Selve byens udseende imponerede ham dog ikke: "Byens indre Physiognomie er ikke smukt," fortæller han i et brev. "Stor Ullighed, smaa og daarlige Huse ved Siden af store og grundmurede. Mange Gader, lange, krumme og maadelig broelagte. I det hele synes at herske en jevn Fordeling af Formue. Hver passer sit."

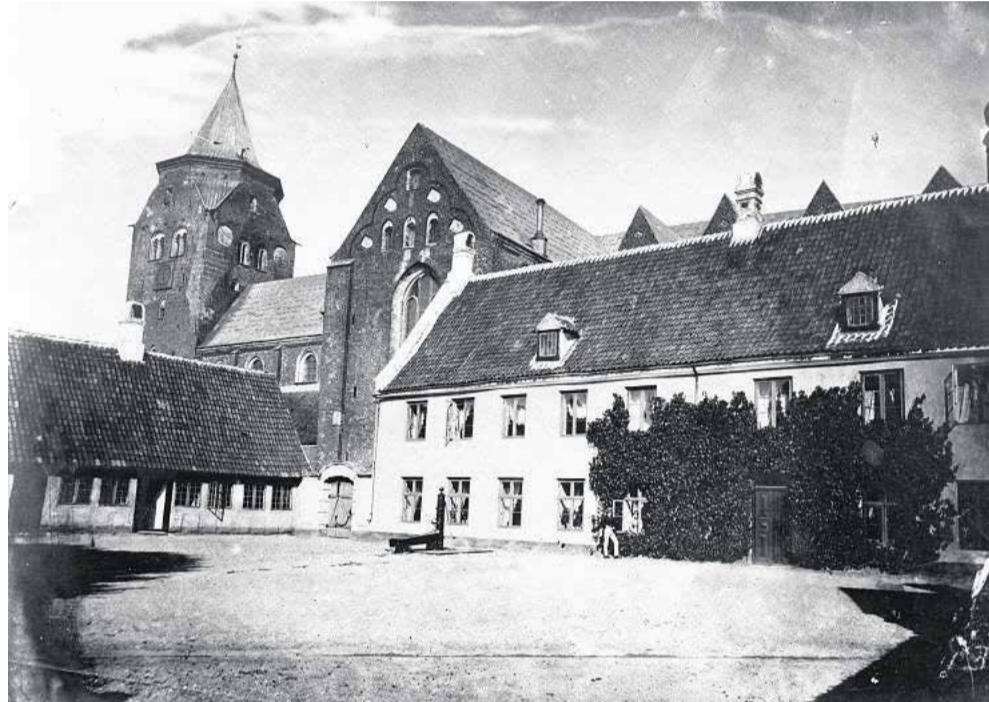
Han kunne nok trænge til den opmuntning, Aarhus gav ham. Ud over at have mistet sin far allerede som fire-årig, døde hans kone, Marie Benedicte Rosenstand-Goiske, som 45-årig af fysisk og psykisk sygdom og efterlod sig ni børn.

Disse sorg og bekymringer afspejlede sig i, at Paludan-Müller, der under sin studietid havde været stærkt påvirket af rationalismen, efterhånden under store personlige brydninger kom frem til en mere positiv kristendomsopfattelse. I 1845 døde han.

En foretagsom redaktør

Boghandler, lejebiblioteksejer og redaktør af Aarhus Stifts Adresse-Contoires Tidende (Århus Stiftstidende) Adolph Frederik Elmquist blev født 1788 i København, hvor han stod i lære som boghandler. Men det var Aarhus, som han flyttede til i 1810, der kom til at nyde godt af hans forretningstalent og store virkestrang.

Elmquist lagde for med at oprette Aarhus' første egentlige boghandel, hvor han også

Den store Bispegård på Bispetorvet ved domkirken, ca. 1865. Her Paludan-Müller boede godt som biskop i Aarhus 1830-1845. Hammerschmidt Foto, Aarhus Stadsarkiv.

Uniformer fra borgervæbningen. Elmquist var chef for 2. afdeling. Ukendt kunstner, 1849, Den Gamle By.

solgte et bredt udvalg af kobberstik, skriveskaber, papir og noder og en række instrumenter. Via boghandleren fik han kontakt med bogtrykker Niels Lund, og de indgik et samarbejde om redaktionen af Aarhus Stifts Adresse-Contoires Tidende i 1811. Men året efter opnåede Elmquist privilegiet som bogtrykker og overtog redaktionen fra Lund. Elmquist var redaktør af avisen i hele 55 år, fra 1812 til 1867. I 1814 købte Elmquist organist Ebelings Gaard i Mejlgade for i alt 6291 Rigsdaler og 4 Mark og indrettede her bogtrykkeri, lejebibliotek og boghandel.

I hans tid ved avisen blev den en af provinsens største. Antallet af abonnenter steg fra 400 til 3000. Det skyldtes, at han gjorde

avisen mere underholdende og letlæselig, og han spillede derfor en vigtig rolle i tilblivelsen af den senere Aarhus Stiftstidende.

Alle var enige om, at han ikke selv skrev synderligt godt, men det afholdt ham ikke fra blandt andet at trykke egne digte i anledning af nytår og kongeligt besøg i byen. Han knyttede dog også andre, mere velskrivende personer til bladet, som han til gengæld redigerede helt alene.

Den søndagsudgave af avisen, han skabte, fandt læserne efter sigende særlig interessant med anekdoter og historier fra udlandet. Elmquist fik historierne fra tyske aviser og tidskrifter, og almindeligvis sagde man, at hvad der stod i avisen om søndagen, ikke var sandt. Elmquist havde fra første færd til hensigt, at avisen skulle more og gavne. De andre udgaver af avisen i ugens løb var så til gavn!

I Aarhus spillede han en fremtrædende rolle i det offentlige liv, blandt andet som med-

lem af borgervæbningen og regnskabsfører i skolekommissionen, hvor han var med til at føre de store skolereformer af 1814 ud i praksis. I 1867 overlod han avisen og trykkeriet til sin søn H. F. Elmquist og flyttede tilbage til København, hvor han dog døde året efter. Han blev begravet i Aarhus ved siden af sin tredje og afdøde kone, Helene Ambrosia Folandt.

Købmandens sidste rejse fra banegården

Købmand, skibsreder Lars Ammitsbøll Marcussen blev født i Tved i 1819. Vi har kun sparsomme oplysninger om ham og hans virksomhed. Men vi ved, at han ejede skonnert og butik, holdt får og fik en hurtig død på banegården.

Lars Marcussen lejede fra 1844-50 butik, pakhuse, lofter og staldrum af H. Meulengracht & Søn. Og solgte af deres gode gamle vine og druebrændevine samt indkøbte landbrugsprodukter. I 1850 købte han afdøde købmand Jens Sørensen Simmelkjærs gård på Tangen (ved Klosterterov) og videreførte sin forretning der. I 1857 afhændede han forretningen, og samme år besluttede så en flok får at forlade ham: "Et Faar, 2 Beder, samt 2de Lam, hvoraf det ene sommerklippet, ere bortgaaede fra min Mark sidste Fredag Nat. De efterlyses herved, og beder jeg mig underrettet om Optagelse. Aarhus, den 21. September 1857 L. A. Marcussen"

Hvad Lars Marcussen lavede efter at have afhændet forretningen er uklart, men måske han tog ud at sejle, for i 1864 fremgår det af avisen, at han tilbyder bedste store Charlstown kul ved skonnerten "Victoria". Han var gift med Frederikke Christiane Marie Marcussen født Hee, og hun kom til at efterleve ham i 20 år, for han døde pludseligt i 1872, kun 53 år gammel. Faktisk stod han med familien på banegården i Aarhus, da han faldt om og døde. I avisen kunne man læse en lille smule om ham i den sørgelige anledning: "Den afdøde har som Forretningsmand udfoldet en ikke ubetydelig Virksomhed og foruden sin Bedrift heri Byen havde han Handelsetableringer i Omegnen."

Gårdparti fra Marcussens gård på Tangen, hvor Klosterterovet ligger i dag. Hammerschmidt Foto, 1892. Aarhus Stadsarkiv.

Stadsarkivet vender nu de sidste sten og fortæller for sidste gang om de personer, der er rejst sten over i Rådhusparken. Hermed er historien om den sidste rest af Søndre Kirkegård slut. De tidligere historier kan læses på nettet på AarhusWiki.dk. Her finder man også mere om dagens portrætter og byens historie.

Hvem var de -garvereren, overlæreren, byfogeden og organisten?

9. og sidste kapitel i serien. Aarhus Stadsarkiv fortæller om personerne, hvis gravsten står i Rådhusparken.

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: I 1941 tog man rådhuset i brug og anlagde Rådhusparken oven på Søndre Kirkegård. Kirkegården havde været på stedet siden 1818, og nu gik arbejdet i gang med at nedlægge gravene. 13.000 aarhusianere havde fundet deres sidste hvilested der. Nogle blev flyttet til Nordre og Vestre Kirkegård, men en lille del blev stillet til side som en lille udstilling af personer fra byens historie.

I alt er der tilbage 30 gravmindesten og en mindesten over faldne fra krigene i 1854-56 og 1864, sat af Våbenbrødreforeningen i 1909. Omtalen her følger den rækkefølge, som gravmindestenene står i fra hjørnet ud mod Park Allé mod Frederiks Allé.

En dygtig og flittig garver

Garver Christian Frederik Wissing kom i 1840 til Aarhus fra et bagermesterhjem i Horsens. Han var hurtig og tog samme år borgerskab som garvermester og etablerede en garverivirksomhed i Frederiksgade. Det kaldte på en annonce i Stiftstidende i tidens kringledede vendinger:

"At jeg har etableret mig her i Byen paa Frederiksgade som Garvermester, anbefalende mig til de Ærede, saavel Inden- som Udenbyes, der vil forunde mig deres Søgning, med alle til Faget henhørende Artikler, tillader jeg mig herved at bekjendtgøre, forsikrende Enhver gode Vare og reel Behandling, hvilket altid skal være Formaalet med mine Bestræbelser. Det bemærkes: at jeg ogsaa kjøber alle Slags Huder og Skind. Aarhus, dec. 4. december 1840 C. F. Wissing Garvermester."

I 1851 åbnede han en detailhandel med læder til skomagere og landmænd, de sidstnævnte kunne købe pladslæder egnet til seletøjer. Forretningen flyttede få år senere til hjørnet af Store Torv og Kødtorvet (Skt. Clemens Torv), hvor han solgte alle lædersorter af fremmed og eget fabrikat. Fem år senere rykkede han hele forretningen videre, denne gang til Frederiksgade, hvor han også købte huder og skind til højeste gangbare pris.

Wissing var ikke kun forretningsmand, for i 1850'erne og 1860'erne solgte han også ejendomme, og han ejede en grusgrav uden for Frederiksport. Sjovt nok i området, hvor Søndre Kirkegård senere blev lavet. Og ikke nok med det, han var også involveret i byens politiske liv som medlem af borgerrepræsentationen og senere byrådet 1864-1869. Da han trak sig ud af byrådsarbejdet, var det på grund af tiltagende svagheit. Han erhvervede sig ved sin flid en anseelig formue.

To gange var han gift. Første gang med Lau-

rine Ane Cathrine Kjerstine f. Nielsen, som efterlod sig fem børn, andet ægteskab var med Valborg Jørgine Christiane Wichmann. Begge afdøde hustruer er med på Wissings gravsten, og han overlevede dem begge. Han døde i 1870.

30 år som lærer i Aarhus

Harald Regner Nielsen blev næste mand på stenene kaldt. Han var overlærer, cand.theol., og ridder af Dannebrog. Han blev født i 1825 som søn af Ane Kirstine Mørch og byfoged Jørgen Nielsen, begge med gravstene i Rådhusparken. Harald Nielsen var ansat 1856-1888 som lærer og senere overlærer ved Borgerdrengeskolen og Borgerpigeskolen, som var på samme adresse i Vestergade 23, men i adskilte bygninger. Han havde dog en afstikker til Herlufsholm, hvor han var adjunkt 1861-63. Harald døde ugift i 1899.

Lille Torv med det gamle rådhus, som også husede byens arrest, foran Domkirken, 1843. Affotografering af tegning af F. W. Otte. Hammerschmidt -foto. Aarhus Stadsarkiv

Fik monument for sin indsats for Aarhus

Med en dansk-juridisk eksamen med bedste karakter i lommen kom husmandssønnen fra Kolding Jørgen Nielsen til Aarhus i 1815 for at beklæde embedet som herredsfuld-mægtig og senere som privat praktiserende prokurator for mere eller mindre nødstedte godsejere efter statsbankerotten; han administrerede Gyllingnæs, Marselisborg og andre godser syd for Aarhus.

Fra 1825 var Nielsen borgmester Hans Astrup Fleischers betroede medarbejder. Som fuldmægtig under Fleischer og siden som byfoged var han den egentlige leder af byens politi og brandvæsen.

Borgmester og politimesterembedet blev adskilt 1848, hvorefter byfogeden, vores Nielsen, både blev rådmand, politimester og ansvarlig for brandvæsenet. Et værelse i Nielsens gård i Guldsmedgade tjente som byfogedkontor og politikammer. Her forhørte han lovovertrædere og gav bøder for min-

dre ordensforseelser, mens selve arresten var i rådhuset. Fleischer døde i 1847 og blev som borgmester efterfulgt af Chr. Hertz.

Nielsen arbejdede alle årene med en "rastløs iver" for byens opgaver. Blandt andet var han ledende i forhandlingerne om bygning af gasværket, og som ansvarlig for byens 80 tranlamper fik han dem i 1853 erstattet med gasbelysning. Der, hvor hans kræfter til sidst slap op, var efter en stor arbejdsindsats i forbindelse med den tyske besættelse af byen i maj-juni 1848 og koleraepidemien i 1853.

Hans indsats var dog ikke gået ubemærket hen. Byen indsamlede et beløb til en hædersgave til ham for hans store interesse for byens ve og vel. Men forinden da, kort efter koleraen var overstået, døde Nielsen i december 1853, vistnok som følge af en årebetændelse med tilstødende blodprop i lungearterien. Der blev i stedet rejst et monument for ham i 1854 på Søndre Kirkegård. Det kan den dag i dag ses i Rådhusparken.

Komponerede Aarhus' nationalsang

Organist og kantor Johannes Kabell indledte sin karriere på Det Kgl. Teater, hvor han debuterede i syngestykket "Høstgilde". Hans sangtalent fejlede ikke noget, men han var alt for kejtet på scenen. Han har nok selv vidst, at den var gal, for han tog selv sin afsked fra teateret for at vende tilbage til Aarhus. Her

var han først kantor ved Vor Frue Kirke. Få år senere blev han fastansat som kantor, og senere blev han organist ved Domkirken, hvortil han også leverede oratorier og kantater.

På den tid foretog eleverne fra Katedral-skolen og borgerskolen sangopvartningen i kirkerne. Og Kabell var ansat som sanglærer ved Katedralskolen i næsten 30 år, fra 1816 til 1845.

Han var højt anskrevet og beundret i byen. Foruden at komponere gav han koncerter og deltog i borgerklubben Polyhymnias musikalske arrangementer. Mest kendt som komponist var han for "Dybt under Nordens Himmel" med tekst af rektor H. Blache, en fædrelandssang, som avisen kaldte for "vor nationalsang", fordi aarhusianerne blev så glade for den. I 1815 averterede han i avisen med tilbud om privat sang- og klaverundervisning fra sin bolig i købmand Søegaards gård i Studsgade. Fra 1818 havde han en lille bolig på Volden.

Til stor ærgrelse for mange tog han sin afsked som domorganist i 1847. Herefter opholdt han sig mest i København, men han døde i Aarhus, ugift, i 1855. Han skænkede via testamentet gaver og legater en påskønnelse til Aarhus for det gode, han havde modtaget fra byen. For eksempel havde han betænkt Katedralskolen og Vor Frue Kirke.

Aarhus Katedralskole og Mejlgade set fra Bispetorvet, ca. 1894. J. Kabell underviste i sang på Katedralskolen i næsten 30 år. Hammerschmidt Foto/Aarhus Stadsarkiv

Hjørnet af Skt. Clemens Torv og Store Torv, hvor Wissing havde forretning midt i 1800-tallet. Fotograf Hammerschmidt. 1880, Aarhus Stadsarkiv.

SKRIV SELV MED PÅ AARHUSWIKI

Aarhuswiki er byens historiske leksikon. Det bestyres af Aarhus Stadsarkiv. AarhusWiki bygger på indholdet fra det tidligere Århus Leksikon, men er i dag et åbent leksikon, vor alle og enhver kan skrive med. Der er artikler om personer, gader, begivenheder og meget andet, og der er også plads til din historie. Læs mere om byens historie på aarhuswiki.dk.

Et stykke Paris i Aarhus - Tagenhus

Bygningen på Skt. Pauls Kirkeplads 15, hvor butikken Samler Børsen ligger i dag, har en spændende og dramatisk historie.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Skt. Pauls Kirke lå i sine første år i landlige omgivelser, helt ude ved bygrænsen. Kirkebyggeriet blev påbegyndt i 1884, og tre år senere stod kirken færdig.

Befolkningstallet i Aarhus var på dette tidspunkt stærkt stigende, og inden for få år var en helt ny bydel vokset op omkring kirken. De flotte hjørneejendomme ved Skt. Pauls Kirkeplads, som repræsenterer de bedste eksempler på arkitekturen omkring århundredeskiftet, blev blandt andet opført.

En af hjørneejendommene er Tagenhus beliggende på hjørnet af Skt. Pauls Gade og Skt. Pauls Kirkeplads. Bygningen omfatter adresserne Skt. Pauls Kirkeplads 7, 9 og 11 samt Skt. Pauls Gade 7, 7A og 7B. Ejendommen blev tegnet af arkitekt Rudolf Frimodt Clausen, som også har tegnet flere af de andre bygninger, der omgiver Skt. Pauls Kirkeplads.

Fransk renæssance med elementer af jugendstil

Bag byggeriet af Tagenhus, der blev opført i år 1901-1903, stod murermester O. J. Buhl og snedkermester Anton Jensen. Frimodt Clausen havde tegnet to symmetriske gadefacader opbygget omkring en såkaldt midtrisalit – en fremskudt hjørnebygning.

Facadearkitekturen var i fransk renæssancestil, med flere jugenddetaljer. Da Tagenhus efter to år stod færdig, var det med 4 1/2 etager med mansardtag i skifer og kviste, som fulgte vinduerne i facaden. Et mansardtag er et tag med næsten lodrette sider, som ofte anvendtes i årtierne omkring år 1900, og som giver en ekstra etage, der kan bruges til beboelse.

Også ornamenteringen havde Frimodt Clausen tænkt på. Det røde murværk blev prydet med pudse- vinduesindfatninger og en bred blomsterornamenteret gesims under taget.

Hjørneejendommens karnap blev afsluttet med et hjørnetårn med barokinspireret tag og et spir af zink. Underetagen ud mod Skt. Pauls Kirkeplads blev indrettet til butiksførmål og har siden gennemgået flere ombygninger. Underetagen, der vender ud mod Skt. Pauls Gade, står derimod, som Frimodt Clausen tegnede den.

Likvidering i købmandsforretning

I februar 1945 blev Tagenhus centrum for en tragisk hændelse. I hjørnebutikken på Skt. Pauls Kirkeplads 7 havde den vellidte Kay Schmidt sin købmandsforretning, og her var pyn- tet op med dannebrogflag og skilte med ordlyden "Alt for Danmark".

Måske var det dette, der faldt den tysk sympatiserende Petergruppen for brystet? Petergruppen var berygtet og frygtet, og under mottoet "ter-

Sporvognens stoppested på Skt. Pauls Kirkeplads er godt begravet i sne en vinterdag i slutningen af 1930'erne. I baggrunden ses Kay Schmidts købmandsforretning, som få år senere var centrum for et tragisk drama. Fotograf Aage Fredslund Andersen, Rigsarkivet, digital kopi ved Aarhus Stadsarkiv.

ror mod terror" udførte de mange likvideringer og bombesprængninger i krigens sidste måneder.

21. februar ved højlys dag trådte to mænd ind i købmandsforretning og spurgte efter ejeren. Da Kay Schmidt viste sig, trak mændene maskingeværer frem og skød for sig. Skuddene ramte et varmerør, så butikken fyldtes med damp, og gerningsmændene flygtede hurtigt ud i en ventende bil. Tilbage lå den dræbte Kay Schmidt.

Det blev E. Mogensen, der måtte løfte arven efter Kay Schmidt og føre købmandsforretningen videre. I 1973 måtte den imidlertid lukke, men ikke med Mogensens gode vilje.

Sparekassen Østjylland ville oprette en filial i butikens lokale, og på trods af den 74-årige Mogensens egne ord om, at han "stadig er rask og rørig og sagtens kan fortsætte med at køre min forretning", måtte købmandsbutikken lukke for evigt.

Boghandel og legetøjsbiler

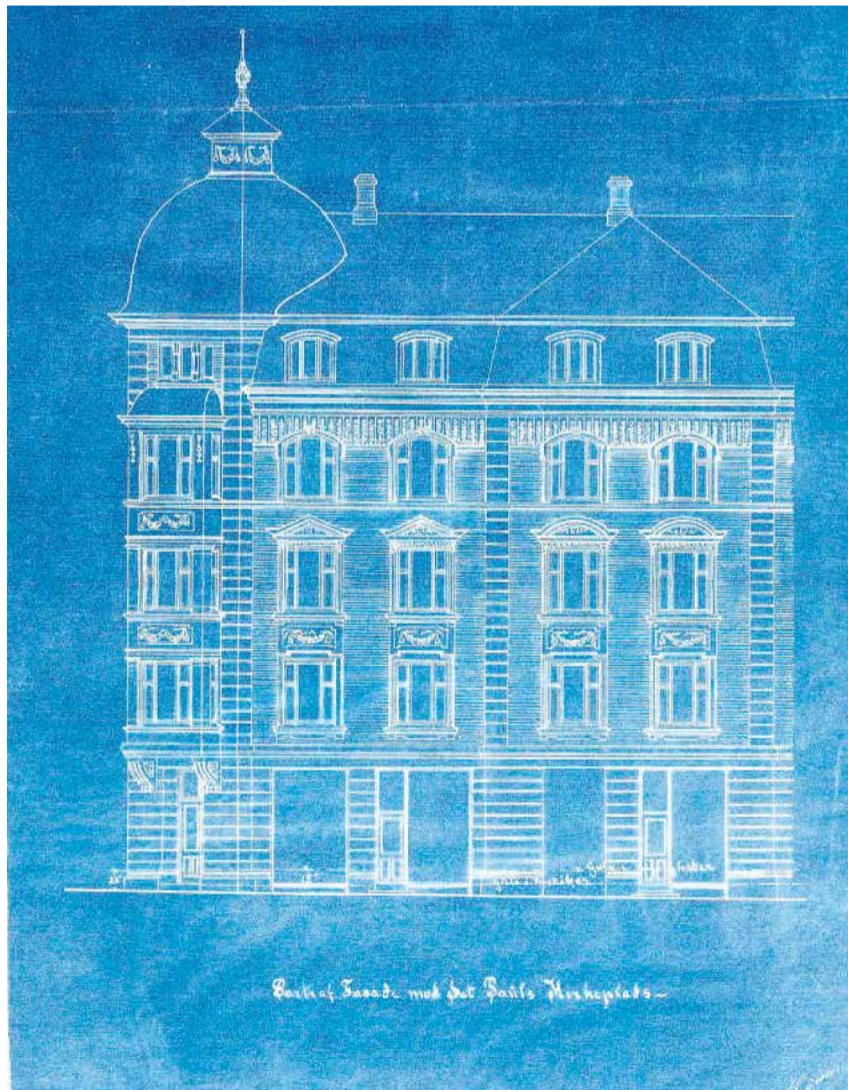
Tagenhus har rummet mange forskellige småforretninger. I butikken ved siden af købmandsforretningen fandtes fra 1931 til 1985 boghandlen W. Dylmers Boghandel.

Samme år som Dylmer måtte dreje nøglen om på grund af konkurs, kunne major Niels Høyer-

I ARKIVET

BYGGESAGER

Aarhus Stadsarkiv har for nylig fået en stor samling byggesager ind, som omhandler byggeprojekter foretaget af Arkitektfirmaet R. Frimodt Clausen og E. Høvring Nielsen. De stod bag mange ombygninger og udvidelser af fabrikker og virksomheder i Aarhus, blandt andet Aarhus Oliefabrik og Ceres Bryggerierne. Frimodt Clausen har også tegnet flere prominente bygninger i byen. En af disse er Tagenhus på Skt. Pauls Kirkeplads, som Stadsarkivet her vil fortælle mere om.

Nielsen åbne butikken Århus Modelhobby på Skt. Pauls Kirkeplads 9.

Forretningen opkøbte og solgte gammelt legetøj som Tekno-biler og Märklin tog, hvilket der kunne være mange penge i. Blandt andet solgte Høyer-Nielsen en gammel legetøjsbil til en samler i udlandet for over 10.000 kr.

Forretningen forhandlede også nyt legetøj, men havde mest interesse i det brugte legetøj som eksempelvis japansk bliklegetøj og lineolfigurer (figurer støbt af træstøv, gips og lim) i form af soldater og indianere, som var meget eftertragtede samlerobjekter.

Butikken eksisterer i dag som Samler Børsen på Skt. Pauls Kirkeplads 15.

Frimodt Clausens originale facadetegninger til Tagenhus kan i dag ses på minejendom. net. Her kan du også gå på jagt efter tegninger til din egen ejendom. Tegning: Frimodt Clausen, Aarhus Kommunes Byggesagsarkiv.

SKRIV SELV MED PÅ AARHUSWIKI

Aarhuswiki er byens historiske leksikon. Det bestyres af Aarhus Stadsarkiv. AarhusWiki bygger på indholdet fra det tidligere Århus Leksikon, men er i dag et åbent leksikon, hvor alle og enhver kan skrive med. Der er artikler om personer, gader, begivenheder og meget andet, og der er også plads til din historie. Læs mere om byens historie på aarhuswiki.dk.

Arkitektens eget hus på Store Torv

Frimodt Clausen blandede sachsisk renæssancearkitektur med en berlinsk inspireret butiksstil på et af byens markante huse.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Den flotte ejendom på Store Torv 7 blev opført i år 1899 af arkitekt Rudolf Frimodt Clausen, som fra år 1925 havde arkitektfirma sammen med E. Hørring Nielsen. Frimodt Clausen boede selv på 3. sal i ejendommen indtil 1939 og havde kontor der indtil 1941.

Mange har sikkert stået og kigget op på huset og har måske tænkt, at det var en elegant bygning for oven, men med en lidt uheldig underetage, hvor butiksvinduerne ikke passer til resten. Frimodt Clausens hus var oprindeligt mere formfuldendt. Han var inspireret af intet mindre end sachsisk renæssancearkitektur, en byggestil som Frimodt Clausen også anvendte ved andre af sine byggerier. Men han var også inspireret af moderne berlinsk butiksarkitektur. Den nederste del af bygningen, med de slanke piller, var udført i mørkerød sandsten fra Miltenberg. Dette stod i kontrast til den øvre del af bygningens facade, som var bygget i lyse sandsten. Den mørkerøde farve går igen på karnappen samt i frontispicen og de mørkerøde tværgående sandstensbånd. Under midten af den smukt dekorerede gavl er der bygget en karnap i sandsten.

Brand i nyopført ejendom

I år 1900, året efter at ejendommen blev opført, opstod der brand i kælderetagen i bygningen. Et ungt forbipasserende par opdagede omkring kl. halv fem, at der kom tæt røg op af kælderen. De fik alarmeret politi og brandfolk, men ilden havde allerede godt fat i kælderen og runderne blev sprængt, mens røgen bredte sig op i den øvrige del af bygningen.

Flammernes varme sprængte også et par store spejlglasruder ind til manufakturhandler Rix' varelager. Da en brandmand kom ind i kælderen, opdagede han, at ilden var startet af noget småbrændende, som var lagt til tørre ved varmeapparatet. Der var dog murede hvælvinger over kælderen, som næsten havde modstået varmen, bortset fra enkelte smuldrende mursten ved jernbjælkerne. Brandfolkene begyndte at hælde vand ud i kælderen, men der gik omkring tre timer, før ilden var slukket. Skaderne på ejen-

Frimodts Clausen egen bolig på Store Torv 7 knejser stolt blandt torvets andre bygninger. Fotograf Jørgen Mührmann-Lund, 1989, Aarhus Stadsarkiv.

der sket betydelige skader på manufakturhandler Rix' varelager i kælderen. Han havde netop havde fået nye kostbare varer hjem, og det blev anslået, at skaderne løb op til omkring 30.000 kr.

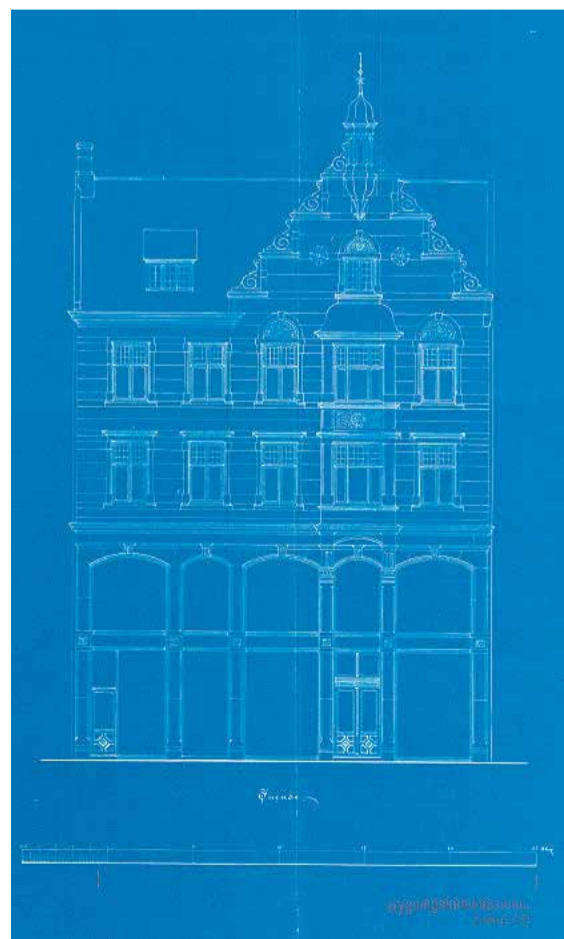
Manufaktur på Torvet

Store Torv var og er butikscentrum. Store Torv 7 var især kendetegnet ved manufakturhandel. Den brandramte Rix havde manufakturhandel i stueetagen fra år 1900 og frem til 1906. Mere kendt blev dog Jørgen Clausens manufakturforretning, som åbnede i 1912. Forretningen eksisterede i 40 år og blev i 1952 overtaget af J. C. Hyldahl, som også havde stor succes med sin forretning og udvidede den med både dame-, herre- og børnekonfektion. I 1960'erne var Hyldahl en af branchens mest succesrige manufakturhandlere med kunder over hele landet.

Men butikssuccessen kostede for Frimodt Clausens arkitektur. I 1971 blev facaden forandret, så der i stue-

dahls forretning. Selve døren var så trukket tilbage fra facadelinjen under et udhæng støttet af to firkantede piller. Det gav et overdækket udstillingsareal, inden man kom ind i butikken. Det skete med mange forretninger ved den tid. Hyldahl sagde først farvel og tak i 1996. Da stod han i en alder af 85 år stadig som butikkens indehaver.

Frimodt Clausens originale facadetegninger til Store Torv 7 kan i dag ses på minejendom.net. Her kan du også gå på jagt efter tegninger til din egen ejendom. Tegning: R. Frimodt Clausen, Aarhus Kommunes Byggesagsarkiv.

I ARKIVET

BYGGESAGER

Aarhus Stadsarkiv har for nylig fået en stor samling byggesager ind fra Arkitektfirmaet R. Frimodt Clausen og E. Hørring Nielsen. Arkitektfirmaet stod bag en lang række ombygninger og tilbygninger af fabrikker i Aarhus, herunder især Aarhus Oliefabrik og Ceres Bryggerierne. Frimodt Clausen har også selv tegnet flere af byens prominente bygninger. Disse bygninger vil Stadsarkivet se nærmere på. Ejendommen på Store Torv 7 er en af dem.

Rettelse

I SIDSTE UGE fortalte vi om forretningerne på Sct. Pauls Kirkeplads, hvor vi fejlagtigt fik aflivet Dylmers Boghandel ved en konkurs i 1985.

Butikken gik ikke konkurs, påpeger Steen Ewald-Larsen, som overtog butikken i 1985 og drev den videre til 2003 som en slags filial af Svend A. Larsens Boghandel i Aarhus, som han også drev dengang og fortsat driver. Vi beklager fejlen.

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
ARKIVET

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Aarhus i La Belle Époque

Aarhus Stadsarkiv fortæller om den voksende by i "den skønne tid" fra 1874 til 1914 med tekster og dokumenter fra det nye aarhusarkivet.dk som kilde.

BYHISTORIE

Af Søren Bitsch Christensen,
stadsarkivar, Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

ÅRHUS: "Den skønne tid" eller La Belle Époque faldt mellem afslutningen af Den Fransk-tyske krig i 1871 og udbruddet af Første Verdenskrig i 1914. Europa og Amerika udnyttede fredstiden til et boom uden sidestykke for teknologi, innovation, uddannelse og interna-

tional samhandel. Den moderne by så dagens lys i denne periode. Vandforsyning, renovation, parker, skoler, byplanlægning, varmeværker, gadelys og trafikreguleringer hørte nu til dagens orden.

Men under overfladen så man et andet billede. Her ulmede social og nationalistisk uro, der til sidst kastede verden ud i en ødelæggende krig. I kolonierne blev befolkningen fastholdt i et regime, der mange steder var direkte umenneskeligt. Mennesket var for al-

vor begyndt at tage for sig af naturens ressourcer, både i den afrikanske jungle og i de europæiske byer. For Aarhus var det på mange måder også en skøn tid. I hvert fald målt i befolkningsmæssig fremgang. Byudvikling, handel og teknologi stod på sit hidtil højeste. Men også her var de sociale forskelle enorme.

15.000 indbyggere i 1870 var i 1914 blevet til lidt under 70.000. Byen var spækket med unge mennesker fra landet, uden uddannelse og klar til

at påtage sig det dårligst betalte arbejde. Og af børn. Det var en ung by med mod på livet, men også med masser af udfordringer, der skulle overvindes.

De første fotografere begyndte at fastholde udviklingen med deres kameraer. De har efterladt sig fantastiske vidnesbyrd, også fra Aarhus. Aarhus Stadsarkiv fortæller her historier fra Aarhus i 'den skønne tid' med udgangspunkt i samlingen fra Hammerschmidt Foto.

Fortællingerne markerer og-

så åbningen af www.aarhusarkivet.dk. Her finder du mange flere billeder og dokumenter fra det, mange kalder Aarhus' guldalder.

La Belle Époque var også startskuddet til den moderne forvaltning. Stadsarkivet bugner derfor af akter, tegninger og kort fra perioden. På www.aarhusarkivet.dk kan man finde flere end en million dokumenter klar til fordybelse online. Resten kan man bestille til gennemsyn på læsesalen i Dokk1.

Mølleengen

Den endnu ubebyggede Mølleengen omkring år 1900. I midten af billedet løber Vester Allé med Aarhus Mølle og som sidegade til denne Museumsgade. Til højre i billedet ses Aarhus Museum, mens der fra venstre i horisonten ses domkirken og Wormhus ved Clemens Bro. Billedet er højst sandsynligt taget fra Ceres Bryggeri. Aarhus udvidede sig i alle retninger under La Belle Époque – ud over bugten og som billedet viser ud over Mølleengens våde områder. Hammerschmidt Foto, 1900-1905, Aarhus Stadsarkiv.

Foto af Lille Torv,
Borgporten og Store
Torv set mod Aarhus
Domkirke, 1880,
Hammerschmidt Foto,
Aarhus Stadsarkiv.

De fattigste nærede de rigeste

I EN BLANDING af innovationsånd, fremgang og afgrundsdyb fattigdom trådte Aarhus ind i la Belle Époque.

Fattigdommen så ud til at være en tragisk betingelse for væksten. Den gamle købstad havde altid haft en talrig underklasse, men nu væltede det ind med unge mennesker, der havde opgivet håbet om at skabe sig et godt liv på landet og i stedet søgte lykken i byerne.

Aarhus havde tilsyneladende meget at byde på. Jernbanen havde siden 1862 sat fart i hjulene, ikke bare på damplokomotiverne, men også for handelen, der var ved at udbygge sine forbindelser fra den nye havn til store dele af Europa.

Men lønnen var lav, og beskæftigelsen var sæsonbetinget. Uden familie var der ikke noget netværk til at samle forliste skæbner op. Børn af udearbejdende forældre var overladt til sig selv i dagtimerne. Mange fattige blev forrået og forarmet som aldrig før. I hast skød lejeejendomme og hurtigt sammenflikkede huse op.

Nygade voksede frem i 1800-tallet. Gaden kom til at huse nogle af de hårdest ramte i byen. En af Aarhus' første fotografere, maleren Andreas Fritz, fik et helt enestående billede i kassen af byens underklasse i 1865. Vor Frue Kirke ses i baggrunden. I dag er gaden væk, forsvundet fra byens overflade efter saneringer i 1950'erne og erstattet af et nyt boligkompleks.

Foto af Nygade ca. 1865, Andreas Fritz, Hammerschmidt Foto, Aarhus Stadsarkiv.

Købmandsgårdene forsvandt på torvene

LILLE TORV OG STORE TORV havde siden middelalderen været hjertet i handelslivet. De var hjemsted for byens borgerlige og kirkelige elite. Lille Torv var omkranset af gamle købmandsgårde, hvor handelsslægter gennem århundreder havde levet godt af handelen med bønder. Bønderne kom ind til torvet fra vest ad Vestergade, fra syd ad Frederiksgade og fra nordvest ad Guldsmedgade og Klostergade.

Men torvene var under forandring. Det store palæ, hvor Illum's i dag holder til, var oprindeligt én købmands domicil, men blev efterhånden delt op i forskellige butikker og lejemål.

Senere forsvandt den gamle købmandsgård på Lille Torv 6. Den havde engang været ejet af en købmand med det ildevarslende navn Lazarus. Navnet var nærmest en selvopfyldende profeti, og han gik konkurs, men i mange år bar ejendommens navn. I 1899 blev den revet ned og gav plads til Jydsk Handels- og Landbrugsbank. Banken var tegnet af arkitekten Sophus Frederik Kühnel og var inspireret af Palazzo Rucellai i Firenze.

Købmandsgårdene havde rummet alskens forretningsgrene under samme tag. Det hørte op. Detailhandelen blev udskilt til butikker. Handel med korn, brændsel, foderstoffer, jern mv. blev til specialiserede grossistvirksomheder.

Aarhus blev midtpunkt for Jyllands engroshandel. Købmændenes bankudlån blev til banker, eller købmændene kastede deres penge efter at oprette banker som aktieselskaber. Bønderne og arbejderne etablerede sig med sparekasser.

Torvehandelen forsvandt også med tiden. Den elektriske sporvogn fik fra 1904 holdeplads midt på Lille Torv. Med tiden fortrængte sporvogne, busser og biler fodgængerne ud til fortovet. En anden gammel købmandsgård blev pillet ned og genopført som museumsbygning på Landsudstillingen i 1909. Den blev senere den første bygning i Den Gamle By. Det gamle Aarhus var på vej på museum.

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusWiki

AARHUS
ARKIVET

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusArkivet

Barndom og brændevin i byens udkant

KRATHUSET LIGGER DEN dag i dag i skønne omgivelser på Krathusvej i brynet ved Ris Skov. På billedet er der børn, der spiller krocket. Krocket var i la Belle Époque et spil, der gav klare signaler om at tilhøre den del af samfundet, der havde råd til at holde fri. Og holde ferie. I 1900 var det endda på De Olympiske Lege program.

Krathuset blev bygget i 1871 af en af byens rigeste og mest indflydelsesrige mænd, brændevinsfabrikanten og politikeren Hans Laurits Hendric Bering Liisbjerg. Hvis han gjorde det for at komme fri af byens stank, var det paradoksalt. For han stod selv bag en stor del af stanken fra sin brændevinsfremstilling. Liisbjerg fik borgerskab 31. oktober 1842 som købmand i Aarhus. Da billedet blev taget mellem 1880 og 1890, boede hans kone, senere enke, og familie stadig i Krathuset. Selv døde han i 1883.

Ved sin død var Liisbjerg indehaver af byens største brændevinsfabrik. Eller rettere sagt havde han netop afhændet den. Køberen var aktieselskabet De danske Spritfabrikker. Fabrikken lå i Mejlgade. Her havde Liisbjerg etableret sig sammen med en partner i 1847 i nummer 72, inden han gik solo kort tid efter.

Der var gang i forretningen, og Liisbjerg

fremstillede lige så meget brændevin som alle andre tilsammen i Aarhus. Fabrikken blev rykket til nr. 67-69, men er i dag nedbrændt. Herudover modtog Liisbjerg kreaturer til opfedning på brænderiets affaldsmaterialer. Denne del af forretningen var så god, at han i 1865 kunne opføre en ny stald på Skovvejen. Studestalden er således Liisbergs værk.

Liisbjerg havde længe haft en grund uden for Mejlgades Port. Her havde han have og badebro. Den solgte han for at søge længere ud. Det var ham, der ejede jorden ud for Østbanegården, hvor i dag Østbanetorvet ligger. Han solgte jorden til byggegrunde. De mest fremsynede havde som Liisbjerg en god forretning ved at byggemodne og sælge grundstykker i alle retninger ud fra byen. Byen voksede som aldrig før.

Liisbjerg var en af de borgere, der søgte skovens og landliggerlivets ro og fred. Dermed grundlagde de den moderne forstad. Liisbergs enke hed Julie, og hun tilbragte sin sensommer i Krathuset. Hun skal efter sigende have været den største skatteyder i Vejlbj. I tiden, da de boede i Aarhus, havde hendes mand også opnået den ære, om end han måtte dele den med købmand Hans Broge.

Leg i haven, Krathuset, 1880-1890'erne. Ukendt fotograf, Aarhus Stadsarkiv. Se flere billeder fra Krathuset på AarhusArkivet.dk.

Byen udvides i parisisk ånd

FRA BANEGÅRDSPLADSEN

STIGER man langsomt op ad mod Skt. Pauls Kirkeplads. Det er ikke bare en fysisk opstigen. Det er også en fremvisning af social og arkitektonisk opstigen, sat i scene under la Belle Époque.

Området syd for banegården blev erhvervet af Aarhus Kommune fra 1870'erne til slutningen af 1890'erne. Noget var gammel herregårdsgård, andet havde ligget i Viby Sognekommune.

Den inderste del, nærmest banegraven, var hjemsted for den første generation af arbejdere og funktionærer. De kom til byen under industrialiseringen i 1860'erne og 1870'erne. Husene er derefter. Lave, billige, med plads til to eller tre familier. Arbejderne her tjente til dagen og vejen ved statsbanernes værksted, på banegården eller på Palmekærnefabrikken, senere Aarhus

Oliefabrik.

Længere oppe ad bakken rejste borgerskabets Frederiksberg sig. M.P. Bruuns Gade blev adgangsvejen til den nye kirke. Skt. Pauls Kirke ligger på Skt. Pauls Kirkeplads for enden af gaden.

Kirken blev rejst mellem 1884 og 1887 efter tegninger af kgl. bygningsinspektør, arkitekt Vilhelm Theodor Walther. Pengene kom fra lokale velgørere. Men kirken tegnede rent arkitektonisk ikke fremtiden. Den blev opført i nyromantisk stil. Omgivelserne var mere moderne og opført efter internationale forbilleder.

Skt. Pauls Kirkeplads er rammet ind af smukke hjørneejendomme. Flere af dem er tegnet af arkitekten Rudolf Frimodt Clausen, indfødt aarhusianer og bispesøn. Han havde taget bestik af Paris.

En af ejendommene er Tagenus. Den har adresse

på Skt. Pauls Kirkeplads 7, 9, 11 og Skt. Pauls Gade 7A, 7B og 9. Det var arkitekter, der trak udlandets tendenser til Aarhus, men det var andre, der betalte for det. Bag opførelsen af Tagenus (1901-1903) stod en murer og en snedkermester.

Hjørneejendommen er symmetrisk og opført i fransk renæssancestil med flere jugenddetaljer i 4½ etage. Hjørnekarnappen er afsluttet med et kraftigt hjørnetårn med barokinspireret tagform og et lille karakteristisk zinkspir. Mod Skt. Pauls Gade er underetagen velbevaret, mens den ud mod Skt. Pauls Kirkeplads siden bygningens opførelse har været benyttet til forretningsmål og derfor er blevet ombygget igen og igen.

Paris lå lige uden for Banegården! Med et lille stænk Berlin og en smule Wien. Det var de metro-poler, arkitekter kiggede længselsfuldt efter.

Foto af Den Klugmannske gård, Vestergade 6, ca. 1890, Hammerschmidt Foto, Aarhus Stadsarkiv.

Bindingsværk forsvinder, men byen består

VI ER TÆT ved Lille Torv, 50 meter fra nutidens Magasin. Et kig ca. 1890 ind til en forsvundet verden gennem porten ind til Vestergade 6 – den Klugmannske gård.

Købmandsgården er i dag revet ned. Her havde gørtler F.E. Pedersen, smedemester R. Knudsen, snedkermester J. Madsen og bogbinder R.A. Frederiksen værksteder ved denne tid. Klugmann selv var buntmager, og i 1883 bad han kommunen om lov til at rive hele herligheden ned.

Det fik han. Til gengæld ville han bygge et nyt hus i tre-fire etager. Men der var et mellemspil, for han ville gerne indrette en tilkørselsvej ud mod klostret og Vor Frue Kirke. Ville det nu ikke larme for meget? Han fik lov på betingelse af, at han betjente sig af et lydsvagt køreunderlag. Kirken betingede sig også, at

de ikke skulle se på en butik eller et handelslokale i facaden over mod kirkepladsen.

Det varede nogle år, men i 1890 kunne Klugmann så fremlægge sine arkitektfremstillede tegninger af det nye pragtbyggeri.

Klugmann var en af mange, der byggede nyt. La Belle Époque var ledsaget af synet af hus efter hus, der blev bygget. Og af lyden af næsten lige så mange, der blev revet ned. Det var ikke kun Klugmann, der ville af med de gamle bindingsværksbygninger og købmandsgårde. Nye byggeteknikker og lave håndværkerlønninger gjorde det fordelagtigt at bygge nyt. Byen undergik en næsten fuldstændig udskiftning af bygningsmassen. Forandring og fornyelse var det almindelige. Bevarening tænkte de færreste på.

Småindustri og maskin-

drevne værksteder var for alvor kommet til byen efter 1870. I baggård efter baggård fandt man disse virksomheder. Her lå de klemte inde mellem baghuse og forhuse, brønde, møddinger og brændestabler. Det gav mening, da de blev bygget, for det var tæt på kunderne, og grundene var billige.

Efterhånden blev bymidten omdannet til City. Butikker og kontorer fortrængte mange boliger, og baggårdsværkstederne var ikke rentable. Vestergade 6 var tæt ved Lille Torv, der var et forretnings- og bankcentrum. Klugmann havde set rigtigt, for snart rykkede mere mondæne lejere ind i hans nye ejendom.

Længere ude ad Vestergade blev den blandede bebyggelse ved i længere tid. Her var der frem til 1950'erne stadig liv i baggårdene – på godt og ondt.

Skt. Pauls Gade ved Jægergårdsgade, set mod M.P. Bruuns Bro, 1905-1910, Hammerschmidt Foto, Aarhus Stadsarkiv. Læs mere om Rudolf Frimodt Clausen i AarhusArkivet.

Kampen mod rotterne! En føljeton fra AarhusArkivet

Aarhus Stadsarkiv har i februar 2018 åbnet hjemmesiden AarhusArkivet. Her finder man halvanden million fotografier, folketællinger, referater fra byråd og sognekommuner og mange andre dokumenter om Aarhus' og oplandets historie gennem 200 år. I denne og kommende uger bringer vi historier, der bygger på indholdet i byens nye digitale arkiv. Find selv historier på www.aarhusarkivet.dk.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

Er Aarhus helt til rotterne? Der er mange rotter i byen, og det diskuteres, om der er flere her end andre steder. Rotterne har deres egen handlingsplan, og med ejendomsskatten falder der et krav om at lægge et gebyr til at få bugt med rotterne.

Europa var siden 1700-tallet blevet hjemsoget af den brune rotte, formentlig fra Kina og Sibirien, og det uønskede høje antal gav og giver anledning til mere eller mindre kreative måder at dræbe rotterne på. Rotten var og er uvelkommen, blandt andet fordi den er smittebærer og spreder sygdomme, som rammer mennesker og (hus)dyr, og rotterne gnaver i alt og ødelægger installationer m.v. Ifølge miljøloven i Danmark har kommunerne pligt til at bekæmpe den. Men den er svær at bekæmpe på grund af dens gode evne til at tilpasse sig, og så er den forsigtig, eller snu om man vil.

Men noget skulle gøres, og der er mange groteske eksempler på rottejagts metoder. I London tog man i 1824 væddemål på, hvem der kunne knække nakken på flest rotter, rottedråberhunden Billy eller drengen Samuel. Drengen vandt. En gammelkendt metode var at føre en slags retssag, hvor rotten var den anklagede. Dommen var forvisning fra området.

Omrejsende kammerjægere på rottejagt

I Aarhus var der så vidt vides ingen kendte "Billy'er", men i Aarhus Stifts Adresse-Contoires Tidende (Århus Stiftstidende) kunne man fra 1796 se annoncer fra kammerjægere, som rejste rundt i landet og bekæmpede skadedyr: "Kammerjæger Chr. Laurig, er nyelig ankommen her til Byen og tilbyder sin Tjenste for det høje og respectiv Publikum, saa vel her i Byen som paa Landet, med at fordrive Rotter, Mus og Muldvarper, ved et i America opfundne ganske nyt og for andre Dyr uskadeligt Middel." Man kunne finde jægeren hos en kok på Brobjerg, hvor han havde taget logi.

Hos en anden kammerjæger kunne man samtidig få gjort noget ved ligtornene, som også skulle have været et udbredt problem i byen:

"Da vistnok ogsaa Mange her i Byen er plagede med Liigtorne, saa opholder sig her for Tiden en Liigtorneoperateur, Hr. Wagner fra Kø-

Rotten har i århundrede været en forhadet nabo, og utallige metoder er gennem årene blevet brugt til at få bugt med det lille pelsede dyr. Her en plakat fra 1963. Fotograf Børge Venge, Århus Stiftstidendes arkiv, Rigsarkivet, digital kopi ved Aarhus Stadsarkiv.

benhavn, der har meget fordelagtige Attester for sin Duelighed.....Han er tillige Kammerjæger det vil sige han har Bevilling til at fordrive Rotter og andet Utøi efter en egen sikker Fremgangsmaade."

Uhygiejniske forhold i byen

I avisen kunne man læse nyt fra nær og fjern om forskellige ulykker forårsaget af rotterne og menneskenes jagt på dem.

Tit handlede det om børn, ældre eller ligefrem afdøde, der var blevet

bidt og til dels spist af rotterne. Eller om børn, der havde spist noget, der var lagt ud til rotterne med stryknin i. Eller nedbrændte huse, som i et eksempel, hvor rotter havde undermineret bageovnen og spist sig gennem skilleveggen ind til en alkov med halm, så da ovnen tændtes, bredte ilden sig med rasende hastighed. Og så var der alle ulykkerne, hvor man under rottejagten kom til at skyde et familiemedlem eller husets kat i stedet – eller sig selv i foden.

Rotterne havde gode dage i Aarhus by, da der manglede kloakering, og der kun var en ringe renovation.

Samtidig levede der mange dyr i byen, køerne blev drevet gennem byen på vej til og fra bymarken, og hos købmændene kunne rotterne boltre sig i kornlagrene.

Først midt i 1800-tallet blev svinehold i byen forbudt, og der kom en sundhedsvedtægt og en sundhedskommission, som skulle føre tilsyn med den offentlige renhed,

vandforsyning, afløb, møddinger og latrinvesen.

Sidst i 1800-tallet voksede byens indbyggertal markant, og mange mennesker levede tæt sammen under ofte meget uhygiejniske forhold. Skraldespandene kunne med de mere eller mindre løse låg i baggårdene være et eldorado for rotterne.

Byen var altså stadig helt til rotterne, men nu skulle det være anderledes. I 1907 tog byrådet fat. Følg med i næste uge!

Kampen mod rotterne - del 2

En føljeton fra AarhusArkivet, stadsarkivets nye hjemmeside. Byrådet tager kampen op og borgerne klipper halerne. Rottejagt bidrager til indkomsten for fattige familier.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Rotterne væltede bogstaveligt talt op af jorden, da byerne voksede i slutningen af 1800-tallet. Trods alle historierne og plagerne blev en organiseret form for rottebekæmpelse fra det offentlige side først sat i værk omkring 1900, og det med privat initiativ som forløber.

Det begyndte med, at ingeniør Emil Zuschlag i 1898 holdt et agitationsforedrag til københavnske grundejere om rotternes hærgen med store samfundsomkostninger til følge. Grundejerne stiftede herefter straks "Foreningen til lovordnet Udryddelse af Rotter" i København i 1898. Foreningens vejledninger, som blev fulgt siden hen i flere lande, gik ud på, at der skulle sættes ind med en samlet bekæmpelse over hele landet, og at stat og kommuner skulle give tilskud til en pengepræmie pr. afleveret rottehal.

Aarhus Byråd meldte sig i 1904 ind i foreningen. Byrådet tilsluttede sig et lovforslag fra Indenrigsministeriet, som var en følge af foreningens arbejde, om foranstaltninger til rationel udryddelse af rotter.

I 1907 kom så den første lov fra staten om systematisk rottebekæmpelse. Den pålagde hver enkelt kommune at betale en præmie på mellem 5 og 10 øre pr. hale. 4 millioner haler fik kommunerne ind på den konto de følgende tre år. Ministeriet slog også fast, at der skulle være en mand til at modtage rotterne, og kommunerne skulle være i besiddelse af forskellige apparater til brug ved opsamlingen. I de større byer kunne brandstationen fungere som opsamlingssted.

Rotterne på gasværket

Sundhedskommissionen i Aarhus foreslog, at rotterne skulle tilintetgøres ved brænding enten på gasværket eller på destruktionsanstalt.

På et møde i Aarhus Byråd i juni 1907 blev sagen diskuteret med næsten absurde indlæg. Direktøren for Frichs Fabrikker, den konservative Hilmar Vestesen gik imod brugen af gasværket, da det ville bringe forstyrrelse i dets automatiske apparater, og pegede derimod på at bruge

Gennem århundreder er mange midler taget i brug for at bekæmpe rotterne i Aarhus. Her et udsnit af de mere giftige bekæmpelsesmetoder, som rottebekæmper Wæver i 1963 kunne fremvise for avisen Demokratens fotograf. Fotograf Børge Venge, 1963, Århus Stiftstidendes arkiv, Rigsarkivet, digital kopi ved Aarhus Stadsarkiv.

destruktionsanstalten. Det var til gengæld den berømte urfabrikant Christen G. Filtenborg modstander af, da affaldet herfra skulle bruges til svinefoder og med rotter iblandet var en afsætning tvivlsom.

En anden konservativ, Magnus Nielsen, gik ind for at bruge lossepladserne som opsamlingssteder, hvor tilsynsmændene kunne tilin-

tegtøre rotterne ved enten at koge dem i en stor gryde eller overhælde dem med petroleum og derefter brænde dem. Formanden nedsatte et udvalg bestående af de to uenige herrer, Vestesen og Filtenborg og Ole Ingvar Lottrup. Man nåede dog frem til et kompromis, for udvalget indstillede nogle uger senere, at de dræbte rotter kun modtages til brænding på

gasværket og skulle betales med 8 øre pr. stk. under forudsætning af, at ordningen var midlertidig.

Bøde for rottesmugleri

De 8 øre skal sammenholdes med, at en arbejder tjente omkring 50 øre i timen, så det kunne derfor svare sig for en lavindkomstfamilie at gå på rottejagt og hæve levestandarden på den måde.

Loven havde taget højde for, at nogen ville tænke i større indtjeningsmulighed ved at smugle døde rotter til den bedst betalende kommune, så der var sat en bødestraf på 500 kr., hvis man gjorde dette.

I 1908 foreslog udvalget, at byrådet bevilgede op til 1000 kr. til forsøg med udsætning af ratin, hvilket blev bevilget. Derimod afslog byrådet

SERIE

FRA AARHUSARKIVET.DK

Aarhus Stadsarkiv har i februar 2018 åbnet hjemmesiden AarhusArkivet.

Her finder man halvanden million fotografier, folketællinger, referater fra byråd og sognekommuner og mange andre dokumenter om Aarhus' og oplandets historie gennem 200 år.

I denne og kommende uger bringer vi historier, der bygger på indholdet i byens nye digitale arkiv. Find selv historier på www.aarhusarkivet.dk.

at betale 700 kr. til Bakteriologisk Laboratorium "Ratin" for at udrydde rotterne på Landsudstillingen i Aarhus i 1909. Ratin er en rendyrket kultur af en bakterie til udryddelse af rotter og mus og som fremkalder en smitsom tarmsygdom (ratin-sygdom) hos disse dyr.

Belysningsvæsenet, som gasværket hørte under, kunne sidst på året 1909 oplyse, at der fra loven trådte i kraft 1. juli 1907 og frem til 31. oktober 1909, var indleveret 11.045 døde rotter til Aarhus Gasværk. Antallet blev opfattet som ringe, men da byrådet alligevel fandt, at der var en vægende interesse for udryddelsen, blev ordningen forlænget med tre år. Nu skulle det være, rotterne skulle bekæmpes. Men sådan gik det heller ikke denne gang. Læs med i næste uge.

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
ARKIVET

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Kampen mod rotterne - del 3

Sidste del af føljeton fra AarhusArkivet, stadsarkivets nye hjemmeside. Et kompagni rotter på march fik borgmesteren til at intensivere kampen mod rotterne i Mølleengen, hvor det var blevet en folkeforlystelse at se på skadedyrene.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: I 1907 var Aarhus Byråd trådt ind i en national, lovbestemt kampagne mod rotterne. Det blev bestemt, at rotterne skulle indfanges og brændes på gasværket. De første 16 måneder blev der indleveret 11.045 døde rotter. Det var ikke som håbet, men ordningen blev forlænget tre år.

At kommunen var skuffet over det relativt ringe antal indleverede døde rotter, er forståeligt, hvis man ser på Odense. Fra ordningen med præmier begyndte i 1907 og fire et halvt år frem, blev der i Odense indleveret 155.391 døde rotter (præmien i Odense pr. rotte var 5 øre frem til 1908, hvor den blev hævet til 10 øre), mens der fra 1907 og fire år frem i Aarhus blev indleveret omkring 21.000 rotter. Men forholdene i Odense kan have været anderledes, så de var mere tiltalende for rotter. Det kom da også frem på et byrådsmøde, at det i Aarhus væsentligt var de samme kvartaler, som gennem årene indleverede rotter.

I 1913 kom der fra Fabrikant P. Madsen i København et tilbud om at udrydde rotter i samtlige kommunens bygninger og pladser for 900 kr. i et år. Det blev vedtaget i byrådet at takke ja til tilbuddet og samtidig beholde præmiesystemet i foreløbigt et år. Året efter blev kontrakten fornyet efter vedtagelse på et byrådsmøde, hvor det også oplystes, at man havde sendt grundejerforeningen en erklæring om, at man ville starte en krig mod rotterne, hvilket foreningen dog ikke mente, var nødvendigt.

100.467 rotter indleveret

I årene 1907-1918 blev der i alt indleveret 100.467 rotter og udbetalt 11.210,56 kr. i dusør.

I byrådet blev efter disse oplysninger udtalt: "Det i Aarenes Løb indleverede Antal Rotter kunde tyde paa, at Aarhus ikke er særlig befængt hermed." Foruden fornævnte beløb betalte kommunen fra 1913 de 900 kr. til P. Madsen til udryddelse af rotter i kommunens egne bygninger "med tilfredsstillende resultat". Det beløb blev i 1919 forhøjet til 1.350 kr. årligt og i 1920 til 1.800 kr. årligt.

Der kom nye love til om rottebekæmpelse, i 1921 for eksempel blev enhver by med havn påbudt ved lov at foretage rottebekæmpelse, og med lovene fulgte for kommunen tilsvarende forhøjede udgifter og fornyelse af kontrakten med "Ratin" eller H. Madsen. I forbindelse med den kommende lov i 1921 kunne man i Stiftstidende januar samme år læse overskriften "Ingen rotteplage i Aarhus".

Grundejerforeningen udtalte, at

Det var ikke kun i 1930'erne at lossepladser medbragte rotteproblemer. I 1964 fik husmand Anders Hansen ødelagt hele sin bygmark ved True Mark, Brabrand. Rotterne kom fra Brabrand-Aarslevs losseplads, som ses i baggrunden. Fotograf Ib Rahbek-Clausen, 1964, Århus Stiftstidende, Rigsarkivet, digital kopi ved Aarhus Stadsarkiv

der ingen rotter var i Aarhus, og amtslægen sagde, at der nok var rotter, men ikke mange.

I sommeren 1921 kom loven, og i efteråret havde Aarhus Kommune det påbudte rottebekæmpelsestiltag på plads, rotter eller ej: En kontrakt med H. Madsen om at lægge gift ud (præparatet Scillatin, udvundet af strandløg) og et udryddelsesarbejde, der ville beskæftige fire mand. Prisen var 30.000 kr., hvor de 20.000 kr. blev hentet ind via grundejerne, som blev pålagt afgift fra 2 til 70 kr. efter ejendomsskyld, og resten af beløbet betalte kommunen, havnen og staten. Det var altså den samme ordning med gebyr eller afgift på ejendomsskat-

ten, som byrådet vedtog i Rottehandlingsplanen 2016-2018.

Lossepladsen i Mølleengen

I 1933 var den alligevel gal. Der var losseplads i Mølleengen fra 1912 til omkring efteråret 1933, hvor forbrændingsanlægget i "Spanien" blev taget i brug. I en artikel i Stiftstidende fortæller om lossepladsens problemer med rotter, og hvordan brugerne af den nærliggende havekoloni "Møllehaven" oplevede, at deres dyrkede grøntsager blev spist af rotterne, som også gnavede sig ind i lysthusene.

Mens præmiesystemet med 8 øre pr. rotte var i funktion, blev der fanget flere hundrede rotter hver dag

på lossepladsen, og på den sidste dag fangede en enkelt mand 600 rotter.

Det fremgik af avisartiklen, at der var 2 millioner rotter på lossepladsen. Og at det gift, der blev lagt ud, for eksempel af H. Madsen, ikke blev lagt de mest rottebefængte steder. Og der, hvor det blev lagt, var det kun de unge rotter, der spiste det, de gamle rotter var for kloge. Så hvor ville alle rotterne gå hen, når lossepladsen blev nedlagt? Ifølge avisen sandsynligvis til Hammelbanen, hvor rotteplagen i forvejen var markant.

Borgmesteren lagde kursen om
Borgmester H. P. Christensen mod-

SERIE

FRA AARHUSARKIVET.DK

Aarhus Stadsarkiv har i februar 2018 åbnet hjemmesiden AarhusArkivet.

Her finder man halvanden million fotografier, folketællinger, referater fra byråd og sognekommuner og mange andre dokumenter om Aarhus' og oplandets historie gennem 200 år.

I denne og kommende uger bringer vi historier, der bygger på indholdet i byens nye digitale arkiv. Find selv historier på www.aarhusarkivet.dk.

tog flere tilbud og forslag om rottebekæmpelse i Mølleengen, blandt andet om jerngitter, spunsanlæg, gasangreb, kanaler og højspænding. Han brød sig ikke om, at det var blevet en hel folkeforlystelse, hvor folk tog deres børn med ud til lossepladsen om aftenen for at se på rotter. Han mente også, at de fremsatte forslag til bekæmpelse var alt for dramatiske.

Det mente han, lige indtil han en aften mødte et rottekompani på march og derefter indledte et felttog mod dem. Med blandt andet vandspuling fra Aarhus Brandvæsen og efterfølgende stokkeslag til de halvt druknede rotter, samt autorisation som rottejæger i Mølleengen til en ung arbejdsløs, der fik 2 øre af kommunen pr. rotte – på et tidspunkt fremlagde han 3.000 rotter og fik 60 kr.

Belysningsvæsenet kunne året efter fortælle, at der nok kun var få rotter tilbage i de sidste affaldsdynger på lossepladsen.

Lige så mange rotter i dag?

Trods alle tiltag til rottebekæmpelse og selv om Aarhus Byråd for år tilbage flere gange stillede spørgsmålstegn ved, hvor slemt byen egentligt var plaget af rotter, havde Aarhus i 2017 det højeste antal anmeldelser af rotter af alle landets kommuner. 81 procent var det steget på tre år.

I hele 2017 fik kommunen 8.405 anmeldelser fra borgerne om rotter. Det siger selvfølgelig ikke noget om, hvor mange rotter borgerne rent faktisk har. Men sammenlignet med tallene fra 1907-1918, hvor der i gennemsnit blev indleveret 9.133 rotter om året (det laveste antal, 2.982 i 1907-08 og det højeste, 19.049, i 1914-15) kan man fristes til at tænke, at niveauet tilsyneladende er som i gamle dage.

Vil man se billeder fra Marselisløbet, kan man på www.aarhusarkivet.dk finde pressefotograf Jens Tønnesens billedsamling med billeder fra årene 1983 til 1998 og herunder Marselisløbet. Billedet her er fra løbet i 1983.

Marselisløbet: Løb for livet på århusiansk

Film og masser af billeder dokumenterer historien om det årlige, folkelige motionsløb, som blev løbet første gang i 1972.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Film fortæller ofte historien bedre end mange ord. Mogens Christensen optog gennem 1980'erne en række dokumentarfilm, der fangede livet i Aarhus. Filmene var bestilt af Aarhus Kommune. I 1985 tog han sit kamera med ud til årets største motionsdag i Aarhus, Marselisløbet, og optog 18 minutter for Fritids- og Kulturforvaltningen i Aarhus Kommune efter et manuskript af Jørgen Nørmark.

Marselisløbet arrangeres af Aarhus 1900 og har siden starten i 1972 været en del af Aarhus Festuge, som blev holdt første gang i 1965.

Festugekomitéen havde i 1972 stillet 35.000 kr. til rådighed som garantikapital for de århusianske idrætsklubber, og blandt dem, der sendte en ansøgning, var Aarhus 1900, som påtænkte at lave et motionsløb i Mindeparken i lighed med Eremitageløbet i København. Det var ikke tænkt som en idrætskon-

kurrence, men mere som en folkefest, der passede godt til festugens øvrige arrangementer. Og med håbet om, at Marselisløbet ville få flere til at begynde at motionere.

Det festlige og folkelige ved løbet er ord, der går igen i Mogens Christensens film. Marselisløbet er et løb for almindelige mennesker, for man satser på bredden og ikke eliten.

Hjerteforeningen og motion

Budskabet i filmen og Aarhus 1900s tanker var helt efter ånden i Hjerteforeningens oplysningskampagne i 1970'erne og 1980'erne for at få folk til at bevæge sig mere og blive mere bevidste om sundhed med fokus på den folkelige idræt.

Marselisløbet er født i den tid, hvor motion og idræt begyndte at blive brugt som et forebyggelsesmiddel mod hjerte- og karsygdomme, som belastede sundhedsvæsenet og folkesundheden. I 1910 døde 15 procent af danskerne af hjertekarsygdomme, og i 1975 var tallet over 50 procent.

Joggingfeberen slog igennem her

i landet i løbet af 1970'erne. Hjerteforeningen var stærk fortaler for den folkelige idræt og det i en tid, hvor der herskede en heftig debat om bredde versus elite. Hjerteforeningens holdning var klar: Idræt skulle ikke dyrkes for at blive den bedste, men fordi det gav velvære og var sundt.

Det er kun til dels lykkedes at få alle folk op af sofaen: I 1975 svarede kun 29 procent af danskerne ja til, at de dyrkede motion. I 1993 dyrkede 47 procent af alle danskere regelmæssig motion, og i 2007 var tallet steget til 56 procent og 2016 61 procent (Idrættens Analyseinstitut). Selve Marselisløbet har mistet deltagere, fra 16.000 i 1993 til 5.000 i 2014, men der er også kommet skarp konkurrence fra andre løb.

Filmen

I begyndelsen af filmen er der en velkomst til de 12.000 løbere i 1985, så er der opvarmning, og derefter får man en skildring af planlægningen, der går forud for løbet.

Vi følger opvarmning og fortræning til løbet, og så bliver selve lø-

SERIE

FRA AARHUSARKIVET.DK

Aarhus Stadsarkiv har i februar 2018 åbnet hjemmesiden AarhusArkivet.

Her finder man halvanden million fotografier, folketællinger, referater fra byråd og sognekommuner og mange andre dokumenter om Aarhus' og oplandets historie gennem 200 år.

I denne og kommende uger bringer vi historier, der bygger på indholdet i byens nye digitale arkiv.

Find selv historier på www.aarhusarkivet.dk

deltagelsen være på festlig vis – hvilket betyder, at der kan nydes en øl undervejs på gåturen – eller løbet bruges som en festlig fornøjelse for hele familier. Mens Marselisløbet gennemføres, møder vi repræsentanter for sikkerheden under løbet: Falck, hjemmeværnet og en læge, som fortæller, at løbet skal tages for den leg, det er.

Så kommer folk over målstregen, heriblandt en 83-årig, og kommentatoren mener, at folk har gennemført løbet på de 12 km uden store problemer, hvilket beviser, at alle kan deltage. Og vi får at vide, at alle, der gennemfører, er vindere af løbet, og at det er bredden og ikke eliten, der satser på, en herlig oplevelse at være med. En folkefest uden lige.

Hvad der ikke nævnes i filmen er løbet få år tidligere, i 1979. Her gennemførte 12.730 de 12 km i en fugtig, tordenmættet luft, og Falck måtte rykke ud med ambulance 23 gange. En golden retriever var også så udmattet, at den måtte køres over målstregen i klapvogn.

bet skudt i gang. Nu er det ikke alle, der løber, for der er også plads til, at firmaer bruger løbet som udflugt og social funktion, og her kan

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
ARKIVET

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Kommunal topchef anklaget og rensset for embedsmisbrug

Midt under 2. verdenskrig var en skandalesag under opsejling i Aarhus Kommune. Stadsingeniøren måtte stå model til grove beskyldninger om blandt andet at favorisere visse leverandører, men anklagen holdt ikke, og manden bag beskyldningerne blev på snedig kørt ud på et sidespor.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Søndag 31. oktober 1943 var der nok mange århusianere, som fik erstatningskaffen galt i halsen. På forsiden af Århus Stiftstidende mellem alle de skræklige reportager fra det krigshærgede Europa var en lokal nyhed om, at en skandalesag var under opsejling i Aarhus Kommune.

Det var i Stadsingeniørens Kontor – altså en forvaltning under det, vi i dag kender som Teknik og Miljø – at sagen rullede. Og med Stiftstidendes artikel var låget blæst af, og sagens kerne og aktører blotlagt. Og det var ikke småting, som avisen kunne berette om. I dag kan historien fortælles fra kilder i Stadsarkivet.

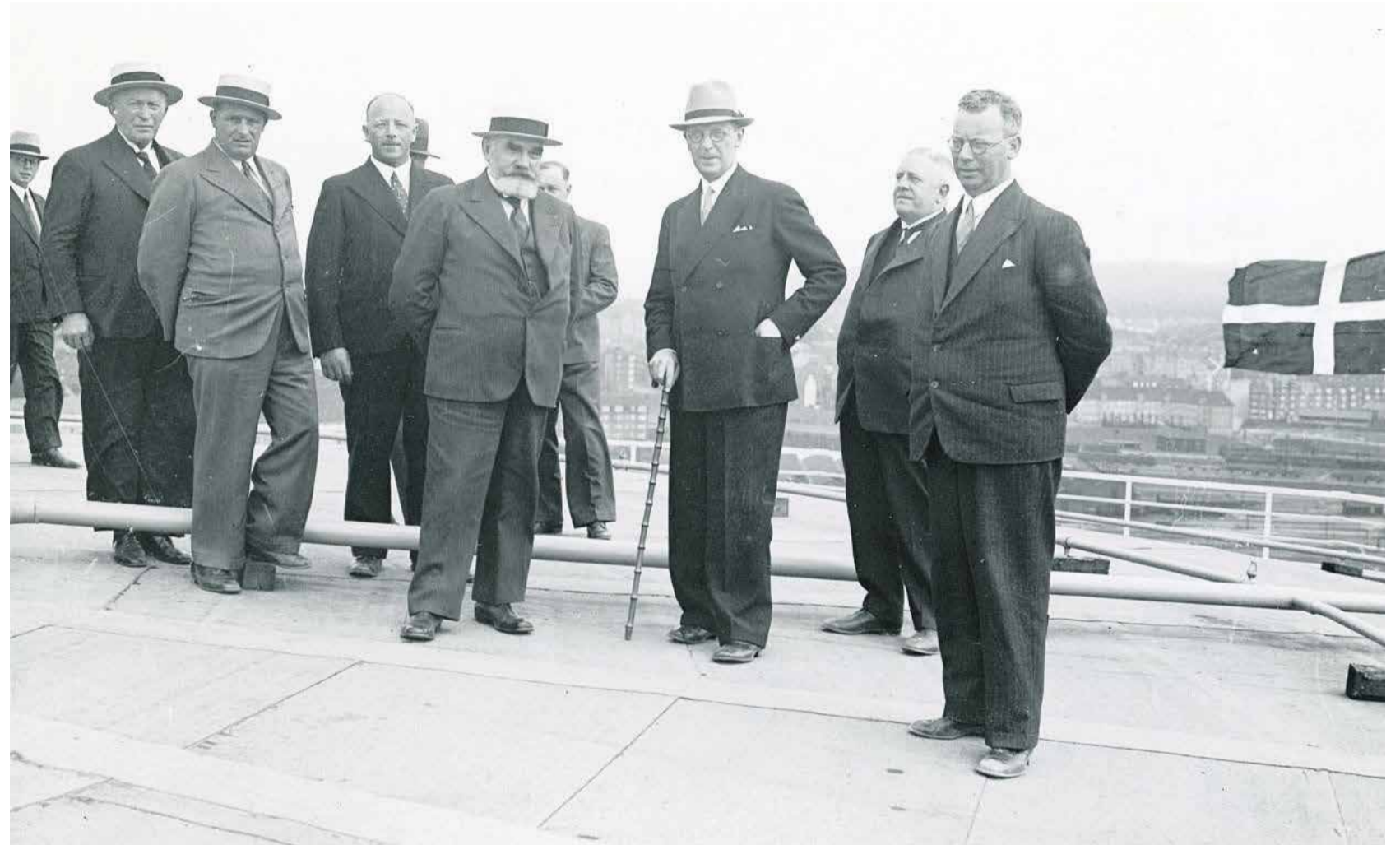
Afdelingsingeniør i Vejafdelingen C. V. Smith-Hansen anklagede i direkte vendinger sin og kontorets øverste chef, stadsingeniør Axel J. Rambøll, for embedsmisbrug.

Anklagerne gik i hovedtræk ud på, at stadsingeniør Rambøll for egen vindings skyld begunstigede visse leverandører til Aarhus Kommune. Han skulle have givet arbejder til firmaer, som ikke var berettiget til at få dem, og udbetalt tillæg for arbejder, som firmaerne ikke havde leveret. Endvidere blev stadsingeniøren beskyldt for at lade leverandører betale for en frokost på hans 60 årsfødselsdag.

Rambøll var på ingen måde en novice i jobbet. Han havde virket i stillingen siden 1930, og i hans tid havde kontoret afsluttet mange store anlægsprojekter – herunder ikke mindst Ringgadebroen og åens overdækning. Det var en mand, der stod respekt om i den brede offentlighed.

Forhør, læk og lukkede døre

I en tid, som i forvejen var ustabil og præget af den tyske besættelse, rystede denne sag ikke bare Stadsingeniørens Kontor, men hele kommunen i sin grundvold. Topledeisen i en af kommunens store kontorer var handlingslammet grundet intern splid og strid, og for forholdene kunne stabilise-

Stadsingeniør Axel Rambøll yderst til højre på toppen af den for længst nedrevne gasbeholder på Dollerupvej. Anledning var gasbeholderens indvielse i 1936, og i midten ses borgmester H.P. Christensen blandt medarbejdere fra belysningsvæsenet. Ukendt fotografi i Stadsingeniørens samling, Aarhus Stadsarkiv

“ Rambøll var på ingen måde en novice i jobbet. Han havde virket i stillingen siden 1930, og i hans tid havde kontoret afsluttet mange store anlægsprojekter – herunder ikke mindst Ringgadebroen og åens overdækning. Det var en mand, der stod respekt om i den brede offentlighed.

res, måtte man finde ud af, om der var hold i de hårde anklager.

Byrådet satte landsdommer Hoff fra Viborg i spidsen for en undersøgelse i midten af oktober 1943. At man valgte en ekstern jurist – tilmed landsdommer – vidner om, hvor alvorligt byrådet tog sagen.

Hoff indledte en serie af tjenestemandforhør af ansatte i afdelingen, men også af de byrådspolitikerne, som sad i teknisk udvalg og vejudvalget, måtte stille op til forhør. Mod slutningen af måneden afleverede Hoff sin fortrolige redegørelse til borgmester Stecher Christensen.

Med redegørelsen tog byrådet hul på at behandle sagen. Det skete bag lukkede døre på byrådsmøde 16. december 1943. Samme dag – inden byrådsmødet – kunne Stiftstidende give et fyldigt referat af landsdommerens ellers fortrolige rapport. Rapporten havde kun cirkuleret i en ganske snæver kreds, og ikke engang alle byrådsmedlemmer havde set den. Men et eller andet sted var der et læk, og her havde avisen en god kilde.

'Intet grundlag for angreb på stadsingeniøren', lød overskriften på forsiden af avisen. Landsdommer Hoff havde ikke fundet, at ikke var hold i Smith-Hansens an-

greb på stadsingeniør Rambøll. Sagen skulle frafalde, og Rambøll renses.

Under byrådsmødet om aftenen blev tonen usædvanlig hård og uforsonlig. Ikke så meget på grund af sagens indhold, men mere fordi den var blevet lækket. Skarpest i kritikken var Bernhard Jensen, den senere borgmester, som anklagede et af de konservative byrådsmedlemmer 'for at have informeret sit partiblads og givet det et referat af sagen'.

Et ufatteligt kompromis

Nu var spørgsmålet, hvad der skulle ske med sagens tabende part, afdelingsleder Smith-Hansen. Først i februar 1944 – altså tre måneder efter stadsingeniøren var blev rensset – fandt sagen sin endelige afslutning. I byrådet havde flere ytret, at Smith-Hansen burde afskediges, men problemet var, at han havde oppebåret ret til en klækkelig pension, som skulle udbetales ved fyringen. Det skræmte dele af det påholdende byråd.

Sagen endte i et nærmest ufatteligt politisk kompromis. Smith-Hansen 'trådte uden for nummer', som man kaldte det i byrådsjargon, i to år med mulighed for forlængelse. Det betød, at han ikke måtte arbejde i kommunen – men nok for kommunen.

Med sig ud af døren fik han så kommunale opgaver, som han blev betalt for med et beløb svarende til hans nuværende årsløn. Konkret fik han til opgave i to år at arbejde med projekteringen af en kommunal lufthavn ved Egå. På den måde blev Smith-Hansen ekspederet ud af lågen, uden hans pension kom til udbetaling.

Kompromisset kom ikke til verden uden svære veer. Af frygt for, at der skulle gå politik i sagen, ordnede den socialdemokratiske ledelse med borgmester Stecher Christensen i spidsen sammen med den konservative byrådsgruppe sagen ved et møde i korridorerne forud for selve byrådsmødet. Nu skulle Stadsingeniø-

FAKTA

AARHUSARKIVET

Aarhus Stadsarkiv har i februar 2018 åbnet hjemmesiden AarhusArkivet.

Her finder man halvanden million fotografier, folketællinger, referater fra byråd og sognekommuner og mange andre dokumenter om Aarhus' og oplandets historie gennem 200 år.

I denne og kommende uger bringer vi historier, der bygger på indholdet i byens nye digitale arkiv.

Find selv historier på www.aarhusarkivet.dk.

rens Kontor have arbejdsro, og det fik man – i hvert fald frem til sommeren 1944, da stadsingeniør Rambøll pludselig forsvandt. Men det er en anden historie, som Stadsarkivet vil bringe på et senere tidspunkt.

Aarhus Stadsarkiv har i februar 2018 åbnet hjemmesiden AarhusArkivet. Her finder man halvanden million fotografier, folketællinger, referater fra by- og sogneråd og mange andre dokumenter om Aarhus' og oplandets historie gennem 200 år. I denne og kommende uger bringer vi historier, der bygger på indholdet i byens nye digitale arkiv. Find selv historier på www.aarhusarkivet.dk.

Kvinder handler med blomster, frugt og grønt på Hauptmarkt i Nürnberg i september 1907. Mange af bygningerne på billedet blev ødelagt under 2. verdenskrigs luftbombardementer. Fotograf G.N. Knub, 11. september 1907, Rigsarkivet, digital kopi ved Aarhus Stadsarkiv.

Byens nye arkiv har fokus på Aarhus og århusianerne. Men i materialet fra byens fotografier findes også som sidegevinst bemærkelsesværdige billeder ude fra den store verden.

Knubskud i AarhusArkivet

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

ÅRHUS: En jagt i AarhusArkivet kan byde på mange spændende og uventede resultater. Spændende er det at finde gamle billeder af sin egen ejendom, men mere uventet er det at finde billeder fra kejserparade på Under den Linden i Berlin i 1907 eller æselridende mænd i Bulgarien i 1912. De to sidstnævnte er lige præcis, hvad man kan finde i Georg Nikolaj Knubs fotosamling på AarhusArkivet.

Knub var født i København, men flyttede i 1906 som nyuddannet maskiningeniør til Aarhus, hvor han havde fået job ved centralværkstedet. I februar 1907 købte Knub et fotografiapparat af modellen Nova med Mars-anastigmat-objektiv og univers-lukker og blænder. Dette kan man læse i Knubs minutøse protokoller over hans fotosamling, som i dag kan ses på AarhusArkivet. Fotosamlingen består af to afleveringer. En ældre del der tilhører rigsarkivet, og som blev skannet af stadsarkivet, da arkivet delte adresse med Erhvervsarkivet og en nyere del, som er blevet afleveret til Stadsarkivet af Knubs arvinger.

Fra globetrotter til familiefar

Knub var en ivrig amatør fotograf, og gennem årene fik han oparbejdet en omfattende fotosamling med billeder fra hans liv i Aarhus og København, jernbanemiljøet og hans mange rejser rundt i hele

Anlægsarbejde omkring Vestatemplet og Fontana Dei Tritoni ved Piazza Bocca della Veritas i Rom i september 1910. Fotograf G.N. Knub, 19. september 1910, Rigsarkivet, digital kopi ved Aarhus Stadsarkiv.

Europa. Billederne fra Europas store byer fra perioden før de to store verdenskrige ødelagde både bygninger og menneskeliv gør samlingen interessant – ikke blot for os århusianere.

Hverdagsliv i Aarhus

I 1914 ændrer samlingen fuldstændig karakter. 3. august 1914 – to dage efter 1. verdenskrig brød ud – blev Knub far for første gang. Krigen og rollen som nybagt familiefar umuliggjorde flere rejser rundt i Europa og i stedet for billedtitler som "Duerne på Marcuspladsen" og "Udsigt fra Karlsbroen i Prag ved Kreuherrenplatz" er det nu titler som "Arne foran Skabsspejlet" og "Arne i Gynge", der præger samlingen. Som enhver anden nybagt far udstyret med et godt kamera er ældstesønnens første par år godt dokumenteret.

Hvad, der er mere interessant for

eftertiden, er, at familiens liv i og omkring lejligheden på Heibergsgade 25, 2. tv. også er dokumenteret. Her er der detaljerede billeder fra lejlighedens indretning, familiens juletræ og ikke mindst julegaver og ture til Skanseparken med familiens skiftende tjenestepiger. Sidstnævnte får liv gennem de kommunale skattemandtalister, hvor vi kan se navne, fødselssted og -år på de ellers ukendte piger, som i Knubs egne beskrivelser blot er benævnt som "Erna" eller "Nelly". I 1917 bliver endnu en søn, Helge, født, og i 1923 kommer yngstebarnet Nanna til verden. Herefter bliver lejligheden for trang, og familien flytter fra Heibergsgade til villaen Cara Mia på Gentoftvej 5. Alt sammen noget vi i arkivet kan finde dokumentation fra gennem vejvisere, skattemandtalisterne og Knubs linse.

Havneliv på Det gyldne Horn i Istanbul med Süleymaniye-moskéen i baggrunden. Fotograf G.N. Knub, 1912, Rigsarkivet, digital kopi ved Aarhus Stadsarkiv.

Europarejserne er udskiftet med familieidyl i villaen Cara Mia på Gentoftvej 5. Sønnerne Helge og Arne ordner have, mens datteren Nanna leger med sin dukke. Fotograf G.N. Knub, 22. juli 1928, Aarhus Stadsarkiv.

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
ARKIVET

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

'Det har tidligere været sørgeligt almindeligt at høre en kvinde sige: Jeg stemmer Venstre som min mand'

Rundt om Ellen Strange Petersen - journalist, politiker og ildsjæl.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Christiania, Jens Jørgen Thorsens Jesus-film og spanskrørs-affæren på N.J. Fjordsgades Skole var bare nogle af de emner som journalisten og den markante konservative politiker Ellen Rigmor Strange Petersen i løbet af sin karriere kastede sig over med sin utrættelig ildhu.

Ærkeaarhusianer kan man måske ikke kalde Ellen Strange Petersen. Hun blev født i 1913 i Kolding, hvor voksede op under trange kår i et håndværkerhjem. Trods opvæksten i hvad der må betegnes som et klassisk socialdemokratisk miljø, meldte hun sig allerede som ganske ung ind i Det Konservative Folkeparti.

Talent havde den unge pige. Hun kom på gymnasiet, og efter studentereksamen fik Strange Petersen plads som journalistelev ved Jydske Tidende i Kolding. Her virkede hun frem til 1949. Herefter blev hun ansat ved Århus Stiftstidende og flyttede til Aarhus, hvor hun boede frem til sin død i 1984. Ansættelsen ved Stiftstidende betød dog, at hun midlertidigt måtte indstille sin politiske karriere, da den daværende chefredaktør Louis Schmidt ikke tillod sine journalister at have et offentligt politisk engagement. Som journalist ved Stiftstidende dækkede hun blandt andet "Spanskrørs-affæren" ved N.J. Fjordsgades Skole i 1952, som i sidste ende var medvirkende til afskaffelsen af den korporlige straf i skolen.

I 1957 døde chefredaktør Louis Schmidt og Strange Petersen kunne genoptage den politiske karriere. Med en baggrund som journalist var hun dygtig til at bruge medierne til at fremme sine mærkesager.

I 1959 kom hun i Folketinget som suppleant for den forhenværende undervisningsminister Flemming Hvidberg – en post som hun oprindeligt kun skulle bestride i en kort periode, mens Hvidberg var på rejse til Palæstina. Mit under rejsen døde Hvidberg, og Strange Petersen overtog det ledige sæde. Efterfølgende sikrede hun sig genvalg, og hun sad i folketinget frem til jordskredsvalget i 1973.

Forkæmper for Kvindesagen

Strange Petersen havde allerede som ung engageret sig aktivt i kvindesagen. Tilbage i Kolding oprettede hun 23-årig en kvindekreds. I sit politiske virke lå kvindesagen Strange Petersen hjerte nær. Allerede i 1946 sagde hun i en tale: *Det har tidligere været sørgeligt almindeligt at høre en kvinde sige: Jeg stemmer Venstre som min mand. Nok sætter jeg ægteskabet højt, men meningen med valgloven er dog ikke, at en gift mand skal have to stemmer!*

Hun havde fra begyndelsen af sin politiske karriere udvist interesse for sit partis kvindearbejde. Men det at sidde på sidelinjen var ikke Strange Petersens stil, så i 1943 indtrådte hun i Kolding byråd, som det yngste kvindelige medlem i landet. Hun var medlem af Skolekommissionen, Folkekøkkenudvalget, Socialudvalget og Børneudvalget. Hendes store engagement og erfaring gjorde, at hun var

Ellen Strange Petersen flankeret af sine konservative kollegaer til valgmode på Østergades Hotel forud for amtsråd- og kommunalvalg i 1962. Fotograf Ib Rahbek-Clausen, 1962 Århus Stiftstidende, Rigsarkivet, digital kopi ved Aarhus Stadsarkiv.

selvskreven som medlem af Kvindekommissionen, da denne blev nedsat i 1965 for at undersøge kvindernes ligestilling i samfundet.

Kommissionens opgave var herudover at komme med forslag til tiltag, der kunne fremme ligestillingen på alle områder i samfundslivet. Kommissionens og Strange Petersens arbejde medførte en række lovændringer, der skulle fremme ligestilling. Samtidig blev der oprettet et Ligestillingsrådet. I anledning af 50-års jubilæet for kvindernes valgret i 1965, redigerede hun bogen *Kvinderne og valgreten*, som blev udgivet på initiativ af de kvindelige folketingsmedlemmer. I 1969 blev

Strange Petersen Ridder af Dannebrog for sin store indsats bl.a. for Kvindesagen.

Andre mærkesager

Strange Petersen interesserede sig både for skole- og socialområdet, men var også aktiv inden for det kulturelle område. Hun var medlem af repræsentantskabet for Statens Kunstfond fra oprettelsen i 1964. Her arbejdede hun for en ophævelse af Danmarks Radios monopol. Herudover var hun stærk modstander af Christiania, Jens Jørgen Thorsens planlagte men ikke realiserede film om Jesu' sexliv og forhold omkring Roskilde Uni-

versitet i forbindelse med eksamensforhandlingerne i midten af 1970'erne. Ellen Strange Petersen var konservativ i ordets oprindelige betydning, og det bragte hende 1970'erne opbrudstid ofte på kollisionskurs med sine modstandere – også indenfor Det Konservative Folkepartis egne rækker.

Efter Strange Petersens politiske karriere sluttede, blev hun freelanceskribent ved Morgenavisen Jyllands-Posten. Samtidig var hun 1977-82 formand for Det Konservative Folkeparti i Aarhus amt og sad i bestyrelsen for Aarhus socialpædagogiske Seminarium og Aarhus Seminarium.

Han havde fra sine unge Aar et stort Hjerte for de smaa i Samfundet

Sadelmager Dambmann blev foregangsmand og forbillede som velgørenhedsforkæmper.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Da Heinrich Erik Martin Dambmann i 1886 blev udlært som sadelmager, lå det ikke lige-frem i kortene, at han skulle spille en kæmpe rolle i velgørenhedsarbejdet i Aarhus og i resten af landet. I en tid hvor velgørenhed typisk bestod af donationer fra de rige, brugte Dambmann både tid, penge og energi til fordel for de trængte i Aarhus. Faktisk blev han så optaget af velgørenhedsarbejde, at hans tidligere blomstrende forretning senere led skade på den bekostning.

Dambmanns store engagement var først rent politisk. I en tidlig alder meldte han sig ind i Fremskridtsklubben, som den socialdemokratiske ungdomsorganisation på det tidspunkt blev kaldt. Senere blev han medlem af Socialdemokratisk Forbund. Kollegialt var han bestyrelsesmedlem i Aarhus Sadelmagerlaug og formand for Centralforeningen af Jydske Sadelmagere og Tapetseremestre. Han var en særdeles driftig herre både på erhvervsfronten og som bestyrelsesmedlem i mange foreninger. Det er dog hans indsats som frivillig på velgørenhedsområdet i Aarhus, vi her vil lægge vægt på.

Dambmann og Samaritanen

Dambmanns dygtighed inden for lædervarer bar frugt, og hans forretning udviklede sig hurtigt til at blive den største i Aarhus. Så nu kunne man tænke, at sadelmager Dambmann burde være tilfreds med tingenes tilstand, men sådan tænkte han i hvert fald ikke selv.

Det var tid til at gøre sig bemærket på andre områder end som erhvervsdrivende. Her var det især fattige og svage i samfundet, som Dambmann keredede sig om. Omdrejningspunktet blev Samaritanen.

Samaritanen i Aarhus var stiftet af byens borgere med den kendte socialdemokratiske politiker og agitator Peter Sabroe i spidsen. Samaritanens velgørenhed bestod i at dele mad ud til de fattige, og Dambmann tog hurtigt initiativ til flere indsamlinger i byen. Han stod eksempelvis bag et offentligt bal, hvor overskuddet gik til Sam-

Heinrich Erik Martin Dambmann (1866-1936). Fotograf Frederik L. Borch, Den Gamle By.

aritanen og organisationen Fattige Børns Bepsning. Med sit engagement i Samaritanen blev det efterhånden tydeligt for Dambmann, at de mange fattige i Aarhus udgjorde et stort problem.

Fælleskontoret

Den opfattelse var han ikke ene

om. I løbet af efteråret 1905 blev der indkaldt til møde på rådhuset i Aarhus, da man fra politisk hold efterhånden kunne konstatere at byen længe havde haft problemer med de mange fattige, samt at antallet af professionelle tiggere var steget.

På trods af at der i byen eksisterede omkring 25 velgørenheds-

organisationer, så havde det ikke været muligt for dem at løfte opgaven. Man havde tidligere vendt blikket mod København og fundet inspiration hos De Fattiges Anstalt, men forsøgene havde hidtil været frugtesløse. Her meldte Dambmann sig på banen.

Dambmann havde en idé om en

centraladministration af de mange velgørenhedsorganisationer i Aarhus. Den skulle effektivisere brugen af midler til de fattige og skabe tillid til, at midlerne blev ansvarligt fordelt. Der skulle også være kontrol med de personer, der fik midlerne. Den 18. oktober 1905 blev Dambmanns idé en realitet, da Fælleskontoret for Velgørenhed blev oprettet.

Som Århus Stiftstidende skrev: "Dekorator Dambmann, som i adskillige Aar har gjort et meget stort Arbejde i Velgørenhedens Tjeneste og erhvervet sig megen Erfaring deri, har været meget ivrig for at faa dette Centralkontor oprettet, og nu er det altsaa endelig lykkedes."

I foråret året efter stod det klart, at Fælleskontoret var en succes. Godt hjulpet på vej fra politisk hold, hvor partierne konkurrerede om at gøre sig positivt bemærket, havde Dambmann i den korte periode formået at vende de kaotiske forhold på velgørenhedsfronten. Han kunne fremvise et overskud på 517 kroner, som han anbefalede at donere til Feriebørns Beklædning.

Aarhus blev forbillede

Dambmanns vision var ikke kun en lokal succeshistorie. Der kom henvendelser fra København og Aalborg om, hvordan man havde grebet håndteringen af de mange velgørenheder an, samt hvordan kontoret virkede i praksis.

Faktisk var Dambmanns succes med Fælleskontoret så stor, at han, efterhånden som rygten spredte sig i landet, begyndte at holde foredrag om velgørenhedsarbejde. Velgørenhed var med Fælleskontoret som garant nu noget, man som donator kunne stole på.

Eftermæle

Dambmann døde i foråret 1936 efter et liv med svingende succes som erhvervsdrivende, men han efterlod sig en blivende arv som man stadig i dag kan se resterne af.

Som avisen skrev om Dambmann: "Han havde fra sine unge Aar et stort Hjerte for de smaa i Samfundet, og det er som Leder af Fælleskontoret for Velgørenhed og Samaritanen i næsten en Menne-skealder, at Dambmanns navn vil blive husket i Aarhus."

Aarhus er i år Europæisk Frivillighovedstad, og byen fejrer de ildsjæle, der på frivillig basis er med til at skabe vores by og vores fællesskaber. Stadsarkivet og lokalarkiverne vil gerne rette fokus lidt bagud i tid. Frivilligt arbejde og store frivillige indsatser er bestemt ikke noget nyt fænomen. I en serie artikler ser vi på nogle af de århusianske personer, der gjorde en forskel.

Klosterforstanderen med arkitektdrømme

Mariane Elisabeth Thomsen var en pioner for sin tid og kæmpede for kvinder og de udsatte.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Mariane Elisabeth Thomsen blev født i 1869 og voksede op i et borgerligt miljø. Hendes far var forstander på Aarhus Hospital, det som i dag er Vor Frue Kloster, så her trådte Mariane sine barnesko. Hun havde store drømme om at blive arkitekt, men måtte opgive ambitionerne, da kvinder ikke blev optaget på Kunstakademiet. Selvom hun ikke kunne blive arkitekt, afholdt det dog ikke Mariane fra at tage til Italien og studere arkitektur. Det gjorde hun i forbindelse med et skoleophold i Lausanne i Schweiz, hvor hun tog eksamen i fransk.

Efter hjemkomsten begyndte hun at undervise i fransk, regning og tegning på Elise Smiths Skole i Aarhus. Senere tog hun en tegnelærereksamen ved Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder. Selvom der ikke var tvivl om Marianes evner som underviser og tegner, måtte hun desværre opgive denne karriere og hjælpe sin far på hospitalet, da han i 1901 blev svagelig. I 1909 døde hendes far og Mariane blev udnævnt til konstitueret forstander.

Igen mødte hun en barriere; der havde ikke tidligere været kvindelige forstandere, og hendes manglende juridiske eksamen gjorde ikke betænkelighederne mindre. På foranledning af hospitalets beboere blev Mariane dog i 1911 udnævnt til Danmarks første kvindelige klosterforstander.

Velgørehed i Aarhus

Mariane havde under sin opvækst set de ringe sociale forhold, de ældre og syge levede under, så hun gjorde det til sin mission at forsøge at forbedre disse forhold.

Hospitalet havde fra 1856 været en stiftelse for omkring 50 ældre beboere, primært kvinder. Marianes mission om at forbedre forholdene bragte hende bestyrelsesposter i flere valgørehedsorganisationer såsom Børns Bepsning, Dansk Kvindeforbunds Aarhus-afdeling og Kvindevalgretsforeningen. Hun var også aktiv inden for Aarhus' børnehjem- og skolevæsen.

Den største indsats i forhold til valgørehed var som bestyrelsesmedlem i Velgørehedsselskabet. Her kunne hun hjælpe de ældre og de svage i lokalsamfundet, som hun også gjorde det ved Vor Frue Kloster.

Udover medlemskab og besty-

Mariane Elisabeth Thomsen, fotograf Caprani, 1918, Den Gamle By.

relsesposter i de mange lokale organisationer, sad Mariane også i bestyrelsen for Louiseforeningen, som rettede sig mod enlige kvinder. Dansk Kvindeforbund var hun også aktiv i og fungerede som kasserer i Aarhuskredsen fra 1912 til 1928, hvor hun trak sig af helbredsæssige årsager. Mariane

var blandt andet med til at påtage sig hele organiseringen, da Dansk Kvindeforbund i 1916 holdt sit store landsmøde i Aarhus med 400 deltagere.

I 1918 kom Mariane med en idé til Kvindernes Hus, som hun også havde fundet en passende grund til. Desværre var midlerne der ik-

ke umiddelbart og projektet blev først til virkelighed i 1920'erne da formanden for Dansk Kvindeforbund, Hulda Pedersen, gik med ind i kampen.

Byggeriet blev desværre den nærmeste nabo til Vor Frue Kloster, idet det skulle ligge på hjørnet ved Nygade og Vestergade.

Det tog Mariane sig meget nær, da hun ønskede at værne over de gamle klosterbygninger og de grønne områder. Hun skrev mange læserbreve imod bygningen. De mange protester hjalp ikke, og grundstenen blev lagt i 1928. Omkring det tidspunkt fratrådte Mariane sit hverv i Dansk Kvindeforbund, men forblev dog stadig medlem.

Imod partiet

Marianes politiske virke centrerede sig omkring det sociale område samt kvindesagen, på trods af de konflikter det måtte afstedkomme.

“GID VI FORTSAT MAA LEVE I FRED HER INDENFOR KLOSTRETS MURE, UBERØRT AF DE MANGE FORSKELLIGE STORME, DER RASER UDENFOR.

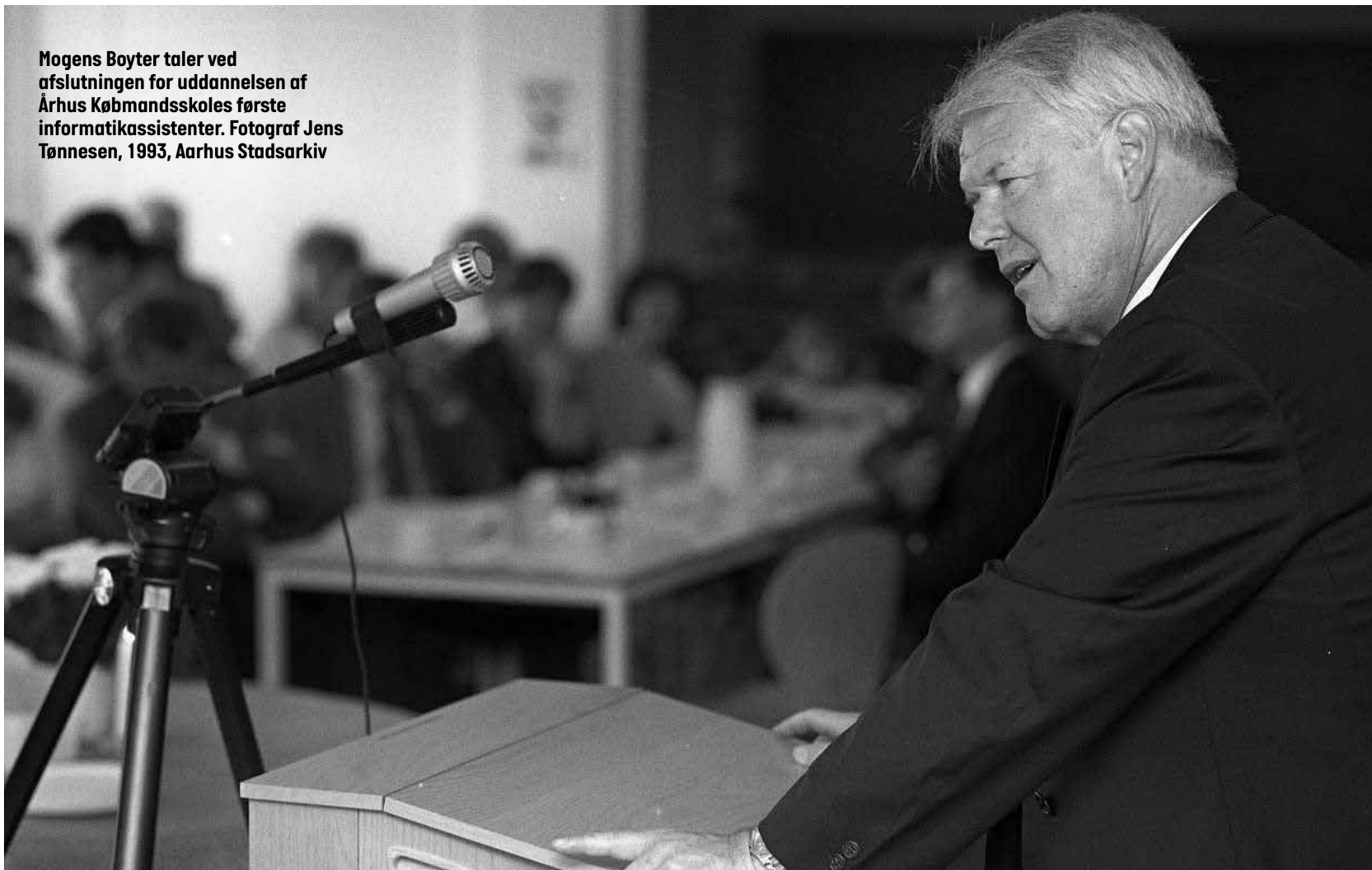
MARIANE ELISABETH THOMSEN, TIL AARHUS STIFTSTIDENDE I 1934

I 1915-17 rejste hun sager om ligeløn for kommunens kvindelige kontorassistenter og lærere. Her måtte hun kæmpe imod sit eget parti, Højres, holdning. Heldigvis fik hun, med støtte fra kvindeorganisationerne, gennemtruffet, at de kvindelige kontorassistenter fik de samme muligheder for advancement som deres mandlige kolleger. Med hensyn til de kvindelige lærere var sagen desværre en anden, og her måtte hun efter meget debat se sig nedstemt.

Mariane levede hele sit liv ugift og uden børn. Hendes store arbejde gjorde hende til en pioner i sin tid. Selvom hendes arbejde for kvindesagen var vigtigt, så var Vor Frue Kloster dog altid Marianes hjerte nærmest, som hun afslutter et interview med Århus Stiftstidende i 1934: "men skal jeg udtale et Ønske for Kloret og for mig selv, maa det være dette: gid vi fortsat maa leve i Fred her indenfor Klorets mure, uberørt af de mange forskellige Storme, der raser udenfor."

Aarhus er i år Europæisk Frivillighovedstad, og byen fejrer de ildsjæle, der på frivillig basis er med til at skabe vores by og vores fællesskaber. Stadsarkivet og lokalarkiverne vil gerne rette fokus lidt bagud i tid. Frivilligt arbejde og store frivillige indsatser er bestemt ikke noget nyt fænomen. I en serie artikler ser vi på nogle af de århusianske personer, der gjorde en forskel.

Mogens Boyter taler ved afslutningen for uddannelsen af Århus Købmandsskoles første informatikassistenter. Fotograf Jens Tønnesen, 1993, Aarhus Stadsarkiv

“JEG BEHØVER IKKE VÆRE I PRESSALIT HVER DAG. JEG HAR JO GODE MEDARBEJDERE.

MOGENS BOYTER,
DIREKTØR FOR PRESSALIT

Når folk be'r mig om at gøre noget for at hjælpe handicappede, er jeg på pletten.

Pressalit-direktør Mogens Boyter bar mange kasketter uden for virksomheden som aktiv i blandt andet erhvervspolitik, i sportens verden og ikke mindst for de handicappede.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Mogens Koch Boyter blev født i Hornbæk ved Randers i 1936. Han valgte efter sin realeksamen at gå handelsvejen og blev uddannet ved jernengrosfirmaet S.C. Sørensen Aarhusafdeling i 1956-59. Uddannelsen supplerede han efterfølgende med skoleophold hos VVS-grossister i Tyskland og England. Ved hans hjemkomst trådte han ind i familievirksomheden Pressalit, hvor han hurtigt etablerede eksport til Tyskland.

I 1969 blev Boyter direktør i Pressalit, hvor han fortsatte med at udvikle virksomheden.

Han var meget interesseret i teknologi og de teknologiske muligheder, der blandt andet lå i forhold til optimering af produktionen.

Sammen med medarbejderne blev der lavet nye produktionslinjer, hvor meget rutinearbejde blev overtaget af maskiner. Sortimentet

blev udvidet, og der kom fokus på at udvikle badeværelseudstyr til ældre og handicappede.

Engagement ud over Pressalit

Boyter havde drive på mange områder. Navnlig hans samfundsengagement og organisationstalent åbnede op for mange tillids erhverv, som han gerne bestred. Boyter var nemlig en stor fortaler for at udvikle samarbejdet mellem erhvervslivet, lokalpolitikere og myndighederne.

Derfor var han også aktiv på mange områder. På erhvervsområdet sad Boyter en årrække i ledelsen af en lang række brancheorganisationerne heriblandt Dansk Industri og Dansk Eksportforening. Erhvervspolitisk indflydelse i Aarhus og Østjylland havde han gennem sin formandspost hos Århus Handels- og Industriforening samt et sæde i byens Erhvervskontaktudvalg og Erhvervsudviklingsrådet for Aarhus Amt.

Hertil kom Boyters store engagement i forhold til at hjælpe handi-

cappede, hvilket affødte bestyrelsesposter i F&U Center for Hjælpe midler og Rehabilitering, Hjælpe middelinstituttet, Bella Center A/S og mange flere. Det frivillige engagement på handicapområdet var stort. Som Boyter selv udtalte til Berlingske Tidende d. 8. juni 1997: "Når folk be'r mig om at gøre noget i forbindelse med at hjælpe handicappede, er jeg på pletten."

Det var derfor heller ikke overraskende at han blev anbefalet personligt til det Nationale Netværk af Virksomhedsledere, af den daværende socialminister Karen Jespersen. Netværkets opgave var at arbejde for skånejobs og erhvervslivets sociale ansvar.

Sporten i byen

Udover sine mange engagementer, så var Boyter også sportsinteresseret.

Han grundlagde Hjortshøj-Egå Roklub fordi han selv var roer og blev efterfølgende formand for Hjortshøj-Egå Idrætsforening, før han blev formand for AGF.

Med formandskabet i AGF i 1990 lykkedes det Boyter at få vendt selskabets økonomiske situation fra krise til fremgang. Succesen blev hjulpet godt på vej af klubbens pokaltriumfer i 1992 og 1996, samt andenpladsen i danmarksmesterskabet samme år.

Boyter gjorde sig synlig som formand og var jævnligt i medierne omkring nye forslag til tiltag, han mente var nødvendige for succes.

Efter syv års frivilligt lederarbejde i AGF, begyndte samarbejdet mellem Boyter og den øvrige bestyrelse at gå i opløsning, og i 1997 trak Boyter sig som formand. Han fortsatte dog i bestyrelsen for Aarhus Idrætspark, hvor han var næstformand til sin død.

Efter bruddet med AGF gik Boyter efterfølgende ind og støttede håndbolden i stedet. Her blev datterselskabet til Pressalit, Saniscan, hovedsponsor for Brabrand, hvor man især satsede på kvindehåndbolden. Herudover sad Boyter i ledelsen for Hestesportscenter Vilhelmsborg fra 1996-1998, som han

også havde givet en økonomisk håndsrækning.

Eftermæle

Om det drejede sig om sport, erhverv eller infrastruktur, så var Boyter en aktiv del af det.

Med sit store engagement var han en betydelig drivkraft for byen. Som Stiftstidende skrev i sit mindeord 19. august 1998: "Med tabet af Mogens Boyter har Århus mistet en af sine store personligheder. Et aktiv for erhvervslivet, for byen, for idrætsforeningerne i Århus, for kulturlivet og for det politiske liv er ikke mere." Der kunne ikke være tvivl om, at Boyter var et aktiv for byen, et særdeles aktivt aktiv, og hvis man undrer sig over, hvordan han fik tid til at nå det hele, så citeres Boyter i Pressalits jubilæumsbog for at have sagt: "Jeg behøver ikke være i Pressalit hver dag. Jeg har jo gode medarbejdere."

P. P. Ørum har æren for det rene vand

Lægen, homøopaten og lokalpolitikeren P. P. Ørum satte markant præg på Aarhus i de 20 år han boede og virkede i byen.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: "Der er saa ofte i Aarhuspressen talt om vore smukke Omgivelser, om vore dejlige Skove og Kyster, om vor herlige Bugt, om vor fortrinlige Bade, men hvad hjælper det alt sammen. Vi her i Aarhus kjende alle disse Herligheder og beundre og elske dem, men den Fremmede farer os stolt forbi."

Sådan udtalte Poul Peter Ørum sig i 1897 til Aarhus Stiftstidende. Ørum var uddannet læge og sad i en årrække i Aarhus Byråd, og så var han med til at stifte Aarhus Turistforening. Selv om Ørum ikke var indfødt århusianer, var det faldet ham meget for brystet, at man ikke kunne finde et ord om Aarhus i Turistforeningens Årbøger. Især var det pinligt, når mange andre jyske byer var omtalt både med tekst og billeder. Ørum kunne i Stiftstidende berette, at der arbejdedes på en turistbog på flere sprog, som så skulle distribueres rundt i verden.

Brevkonsultationer

Poul Peter Ørum blev født i Aars i 1846 som søn af læreren Janus Søren Ørum og Mariane Larsdatter. I 1865 blev han student og i 1872 kandidat i medicin.

Som ung mediciner havde Ørum flere ophold i udlandet, hvor han

studerede homøopati, et felt som han beskæftigede sig med resten af livet. I fødebyen Aars startede Ørum sin første lægepraksis. Efter at have praktiseret nogle år som homøopat i Aalborg flyttede Ørum i 1885 sin praksis til Ryesgade 10 i Aarhus. Men havde lod det ikke blive ved at have en almindelig praksis.

Han tilbød også at behandle patienter gennem brevkorrespondance, og han gav gratis konsultationer til de fattige og svage. Konsultationer gennem brevkorrespondance havde Ørum også praktiseret fra sin klinik i Aalborg, og i Stiftstidende havde han i 1878 haft følgende notits indrykket: "Patienter med croniske, gamle, langvarige Sygdomme, som ikke kunne indfinde sig paa Klinikken til Undersøgelse, behandles pr. Correspondance efter nøjagtig Udfyldelse af et dertil indrettet Schema, som paa Forlangende tilsendes."

Eneste venstremand

Ved siden af sin lægegerning, havde Ørum en stor interesse for politik, navnlig på det sociale område. I forlængelse af hans store politiske engagement var det derfor meget naturligt, at han 4. januar 1888 blev medlem af byrådet, hvor han sad til 31. december 1899 som eneste repræsentant for partiet Venstre. Her satte Ørum fokus på de hygiejniske forhold i Aarhus såsom renovation, kødkontrol, slagtehus og vand-

Billedtekst: P.P. Ørum, ukendt fotograf, ca. 1895, Aarhus Stadsarkiv

værk. Faktisk var Ørum den første, der tog initiativ til Aarhus' første virkelige vandværk.

I slutningen af 1800-tallet var der et voksende problem med renheden af drikkevandet i Aarhus.

Det var ofte nødvendigt at koge det inden brug. Som læge var Ørum opmærksom på vandkvalitetens indvirkning på helbredet, og han lagde et stort arbejde i at få renere drikkevand til århusianere. I 1898

besluttede byrådet at påbegynde det vandværk, som Ørum havde arbejdet så hårdt for.

I første omgang blev projektet budgetteret til en halv million, men i sidste ende blev væsentligt dyrere. I juli 1902 meddeltes det i Aarhus Stiftstidende, at: "Det artesiske Vand er nu lukket ind i Vandledningen og paa flere steder i Byen mærkes det allerede i Dag." Da det i 1904 blev oplyst, at projektet havde kostet

617.000 kr. i stedet for de planlagte 500.000 kr., var det dog også i følgeskab med konstateringen: "Er det end en dyr kommunal Foranstaltning, her er truffet, er der dog ingen Grund til at klage over den. Det gode Drikkevand, Aarhus nu har, kunde næsten ikke betales for dyrt."

Eftermæle

I 1907 flyttede Ørum fra Aarhus til København, hvor han havde ambitioner om at etablere et stort homøopatisk hospital. Efter et mislykkedes forsøg måtte han slå sig til tåls med en homøopatisk klinik. I 1925 døde Ørum, efter han en måneds tid før havde fået en blodprop i hjernen.

På trods af Ørums forholdsvis korte tid i Aarhus fik han en kæmpe indflydelse på byen. Fra vandværk til turistforening, fra fattigudvalget til teaterbestyrelsen; Ørum favnede bredt, og i dag er han mindet med P.P. Ørumsgade ved det gamle Marselisborg Hospital. Ørum var en både kendt og afholdt skikkelse i byen, og hans indsats var med til at sende Aarhus ind i det nye århundrede. Som Aarhus Stiftstidende skrev i forbindelse med hans 75-års fødselsdag i 1921: "Skønt det snart er en Snes Aar siden, Læge Ørum forlod Aarhus for at nedsætte sig i København, vil han dog mindes af de mange Århusianere fra de 20 Aar han boede og virkede i Aarhus."

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

AARHUS
ARKIVET

På udstillingen "Fantom" af Julie Nord hos Charlotte Fogh Gallery er værket "En Vinternat" udstillingens hovedværk. Nord kalder det en "myldre-tegning". Privatfoto

Nords "fantomer" hos Charlotte Fogh Gallery

KUNSTUDSTILLING

Express
express6@jfmmediar.dk

AARHUS: Fredag 1. juni kl. 17-19 holder Charlotte Fogh Gallery i Mejlgade fernisering på en udstilling af Julie Nord med titlen "Fantom".

Udstillingen er kunstnerens første soloudstilling i galleriet og viser nye papirværker med akvarel og tusch, samt Julie Nords hidtil største tegning.

For Julie Nord er tegningen et redskab til at håndtere de almindelige dagsrester, udefrakommende informationer, billedbombardementer, følelser og eksistentielle spørgsmål. På den måde fungerer hendes tegninger efter samme princip, som når sindet arbejder

om natten for at sortere og organisere dagens indtryk. En på mange måder ulogisk metode, som dog har den fordel, at den kan rumme det hele. Fordi meningen er flygtig og pivåben for øjet der ser og det sind, der bearbejder.

Om arbejdet med udstillingen siger Julie Nord: "Som udgangspunkt er værkerne opstået ud fra et behov for at arbejde mere intuitivt. Jeg har efterhånden oparbejdet et ret stort visuelt vokabularium med mere eller mindre ubevidste ledemotiver og tilbagevendende inspirationskilder".

Udstillingen kan ses frem til den 15. august.

Kvinde kvæstet ved højresvingsulykke

AARHUS: En 24-årig kvinde på cykel var fredag udsat for en klassisk ulykke i trafikken. Hun kom kørende ad Paludan Müllers Vej i retning mod Midtbyen. Da hun kørte ud i lyskrydset ved Ekkodalen gik det galt. Her svingede en 80-årig kvindelig bilist, der ligeledes kørte ad Paludan Müllers Vej mod sydøst - til højre ad Ekkodalen.

Den 80-årige kvinde overholdt ikke sin vigepligt og påkørte den 24-årige cyklist. Cyklisten brækkede benet ved sammenstødet.

85-årig i forkert vejbane ramte lastbil

HINNERUP: Der skete fredag klokken 11.50 et færdselsuheld med personskade på Ådalsvej i Hinnerup, oplyser Østjyllands Politi.

En 85-årig mandlig bilist kørte over i modsatte vejside og kørte ind i en lastbil. Lastbilchaufføren havde været opmærksom på den mandlige bilist, så han bremsede og holdt helt stille på vejen.

Den 85-årige mandlige bilist fortsatte kursen i den forkerte side af vejen og påkørte lastbilen.

Ifølge politiet fik den 85-årige mand brud på skulderen og en perforeret lunge.

Folk i 42 lande får hjælp mod rygsmarter

AARHUS: Det århusianske firma Danske Anodyne, der forhandler holdningskorrigerende tøj, har købt rettighederne til selv at producere de vigtigste varer til samtlige 42 europæiske lande.

Kroniske rygsmarter fik i 2014 Kenneth Gaardmand Avnsted til sammen med sin hustru, Mia, at importere holdningskorrigerende trøjer af mærket AlignMed fra USA. Ved udgangen af 2017 var Anodyne aktiv i 11 europæiske lande, og nu opruster de to iværksættere.

Egnsarkivets mor var selvlært og uddannede andre

Solbjergs grand old lady Gerda Reppke satte sig i spidsen for byens bibliotek og egnsarkiv med en imponerende energi.

BYHISTORIE

Solbjerg Lokalarkiv/
Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

SOLBJERG: Egentlig troede Gerda Reppke, da hun var lille, at hun skulle være romanforfatter. Men det blev hun ikke. Til gengæld fik hun skrevet - og udrettet - så meget andet. I mere end 50 år var hun Solbjergs kulturelle fyrtårn.

Hun så dagens lys i landsbyen Tulstrup i nærheden af Solbjerg som datter af førstelæreren i en søkendeflok på seks, og med den nærliggende Ask Højskoles forstander til onkel. Hun fik en god opvækst, men aldrig nogen formel uddannelse. "Det fik kun drenge dengang", sagde hun, og den ene bror blev da også nationalbankdirektør.

Allerede som 20-årig blev hun i 1929 gift med den 19 år ældre dyrlæge Helge Reppke og rykkede ind i dyrlægeboligen på Solbjerg Hovedgade. Her passede hun kontoret og de to døtre, der kom til. Men ambitionerne og energien rakte langt videre. I en del år underviste hun i klaverspil og medvirkede som skuespiller og instruktør ved mange amatørforestillinger. Det kulminerede med egnesspillet "Dage ved en by", som hun selv forfattede, og som markerede Solbjergs 100 års jubilæum i 1970.

En bogkasse til barberen

Da biblioteksvæsenet i Aarhus i 1942 ville sætte en bogkasse ud til barberen i Solbjerg, fik hun den anbragt på kontoret i hjemmet og bestyrede den derfra. Der blev dannet en biblioteksforening, og senere, i 1947, blev en tyskerbarak indrettet til bibliotek. Det greb om sig, og ved kommunesammenlægningen i 1970 blev hun ansat som deltidsbibliotekar med et par korte kurser på baggen, indtil professionelle bibliotekarer tog over i 1976, da de nuværende lokaler i skolen blev indviet.

"Der skulle to bibliotekarer og to assistenter til at erstatte mig", udtalte hun senere.

Længe inden da var Gerda blevet involveret i arbejdet med lokalhistorien. I 1963 blev fire sogne lagt sammen til Solbjerg Kommune. I forbindelse med aflevering og samling af kommunale papirer fra diverse gemmer i de gamle sogne manglede man arkivplads til dem. Pladsen blev fundet under den nybyggede Solbjerg Skole, og nøglerne blev overdraget til Gerda Reppke.

Den første Solbjerg-bog blev præsenteret 13. december 1979 af Gerda Reppke, Solbjerg Lokalarkiv.

Samtidig var der opstået et ønske fra en gruppe borgere om et egnsarkiv. Der var dengang ca. 30 i hele Danmark; nu er der over 500. Og Gerda Reppke var selvfølgelig med i gruppen, der fik bevilget 500 kr. af kommunekassen.

Et egnsarkiv bliver til

Det var virkelig pionerarbejde. Gruppen bestod selv inventar, udtænkte et registreringssystem, og Gerda Reppke tog på studietur til Fåborg, og fandt på en mere brugervenlig indretning, end hun der så.

Under hendes dynamiske ledelse voksede arkivet hurtigt. Mange frivillige meldte sig under hendes vinger, og der blev oprettet en støtteforening. Efterhånden fulgte der også flere penge med fra kommunen. Den utrættelige leder tog rundt i landet og underviste andre arkivfolk, og hun dygtiggjorde sig i slægtsforskning inklusiv læsning af gotisk håndskrift. Arkivets åbningstid var på et tidspunkt oppe på 18 timer om ugen.

Da bibliotekets nuværende lokaler blev indviet, fik arkivet til huse i forlæn-

gelse af bibliotekets lokaler.

Her residerede Gerda Reppke så i de næste ca. 25 år. Kronen på værket blev hendes bidrag til de fire bøger med titlen "Fire sogne omkring Solbjerg", en guldgrube om egnens historie. Hendes mange forskellige bidrag, der fylder 1/3 af bøgerne, bærer præg af grundig research i slægtshistorie, navneforskning, socialhistorie med videre og har emner som "Købmænd og høkere i Tiset sogn", "Degne, skoleholdere og lærere", "Fattigvæsen og fattighuse", og "Pederstorp blev til Pederstrup".

Sidste bind kom i 1990, hvor hun som næsten 90-årig var "still going strong" og stadig havde sin gang arkivet, dog med en anden leder.

"Egnsarkivets mor", "Solbjergs grand old lady". Kært barn har mange navne. Gerda Reppke var en usædvanlig velbevaret, vidtfavnende dame i ordets bedste betydning. På trods af at hun aldrig fik en formel uddannelse, udfoldede hun sine mangfoldige evner på kryds og tværs i lokalsamfundet til gavn og glæde for mange generationer.

Magasin du Nord's medaljemand

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: "Jeg mødte en glad mand på Immervad. Han slog frakken til side og afslørede på sit revers en nyslået, strålende guldmedalje."

Stiftens journalist mødte en dag i 1967 chefdekoratør i Magasin du Nord, Torben Busk. Medaljen havde Busk fået overrakt med morgenposten med det amerikanske modeblad Display World som afsender. Af 6.518 vinduesdekorationer fra 16 lande var valget faldet på Busks som det bedste. Det blev ikke den sidste medalje til dekoratøren. Mindst 35 kunne han med tiden se tilbage på. Og det var heller ikke det sidste, aarhusianerne hørte til Torben Busk.

Magasin fejrer i disse uger, at det er 150 år siden, at to driftige handelsfolk, Theodor Wilhelm Wessel og Lemming Emil Valentinus Vett etablerede den første butik i Svanepotekets gård i Vestergade. Siden blev Magasin en institution ikke bare i Aarhus, men i hele Danmark.

Og selvom det palæagtige domicil på Kongens Nytorv i København på mange måder i dag er omdrejningspunktet for stormagasinet med det karakteristiske efternavn du Nord, står Magasin stadig stærkt i aarhusianernes bevidsthed.

Da stormagasinerne slog igennem i slutningen af 1800-tallet, blev de blandt andet kaldt drømmenes teater. Kunstfærdige udstillinger i vinduerne trak kunderne indenfor, hvor de blev mødt af fantasifulde opstillinger af varer fra hele verden. I de gamle butikker stod en ekspedient klar til at møde kunderne og slap dem nødtigt af syne. I Magasin kunne man gå næsten frit rundt, og kunne man ikke købe, kunne man altid drømme.

Det gav dekoratørerne en helt særlig betydning, for det var lagt over til dem at få folk ind i varmen, ført rundt i butikken og hen til kassen. Magasin og andre stormagasiner udlærte og optrænede mange kreative kræfter. Det kom også byen til gavn. Fra Magasins historie er det oplagt at pege på manden med de mange medaljer, Torben Busk.

Torben Busk tog byen med storm

Chefdekoratøren var født i 1936 og blandt andet uddannet i Illums i København, inden han kom til Magasin du Nord på Kongens Nytorv, hvor han vandt sin første præmie. Efter et hurtigt mellemstap i Svendborg tog han i 1961 Aarhus med storm som en af byens mest eftertragtede ungarle, der med

Torben Busk ved sit arbejdsbord i Magasin. Privatfoto

en journalists ord forstod ikke blot at give vinduerne, men også "sit eget vellykkede ydre en smuk fremtoning".

Han var ved sin ansættelse Danmarks yngste chefdekoratør, og kun halvandet år efter sin ankomst stod han som leder af en stab på 14. Allerede en af de første gange han kom til orde i de lokale aviser, var han lidt efter byen – hvorfor gjorde den ikke mere ved sin udsmykning?

Samme år lukkede han pressen ind i sit juleværksted. Det tog et års tid at planlægge og udføre næste års juledekoration, forklarede han.

Men journalisten hæftede sig også ved dekoratørens outfit, "småblomstret slips med tilsvarende lommeørklæde, et sommerligt modepåfund for herrer, udklækket af Pierre Gardin, Paris".

Det var ikke noget tilfælde, at Stiftens udsendte rendte ind i Busk på gaden. Han blev hurtigt et populært indslag i avisen. Han åbnede sit hjem for både de lokale dagblade og de landsdækkende magasiner, så de kunne videregive indtrykket af Langes næsløjgheden, hvor alle de "pæne, men kedelige" teaktræsøre og køkkenet i samme materiale var udskiftet eller malet om "ved uortodoks anvendelse af farver, belysning og materialer". Han gav gode råd i avisens Hus-

modertillæg og rådede til at vælge det personlige frem for dekoration eller hygge.

Kreativt byliv

Aarhus stod over for mange udfordringer omkring 1970 og frem. Folk så meget forskelligt syn på livet og på politik. Eftertiden har hæftet sig ved den politiske venstrefløj, "1968'erne", der var med til at skubbe de traditionelle politikere i retning af medborgerskab og beboerdemokrati. Men dekoratører, reklamefolk, journalister og arkitekter skabte også nyt liv i byen.

Busk havde med sin dekorationsbaggrund gode kort på hånden til at skubbe til en lidt modvillig kommune. Som københavn var han hurtigt faldet for byens beliggenhed og potentialer. Han kastede sig over udsmykning og arrangementer i Varna, Kosmorama-biografen, Studenternes Hus, diskoteker, restauranter og andre steder.

Byen tørstede efter moderne indretning. Sammen med en kreds af ligesindede tog Busk i 1973 kontakt til politikerne for at tilbyde dem at fungere som idégruppe. Aarhus skulle oppe sig. Ville man have gamle huse, skulle man være konsekvent og gennemrestaurere. Og hvorfor ikke udnytte byens placering ved havet og bygge bådcentre,

fritidscentre og hoteller? Og hvorfor skulle kommunale vandhaner være grå? Når de i dag er røde, er det på Busks initiativ.

Busk blev herefter medlem af Århus Tappentreg-gruppen, som omkring 1981 blev nedsat for at fungere som sparringspartner for kommune og politikere, og i disse år tog hans ideer på byens vegne fart. Han foreslog blandt andet at anlægge skøjtebanen ved Musikhuset og kom på, at margueritten skulle være Aarhus' nationalblomst og Cerestårnet skulle have røde og hvide striber. Senere blev tappentregerne til Boblegruppen.

Busk var blevet optaget som medlem af Academy of Inspiration af det internationale anerkendte schweiziske magasin Inspiration i 1979, men forlod alligevel kort tid efter Magasin for at fortsætte sit virke som selvstændig indretningsarkitekt. Idéerne på byens vegne tørrede ikke ud af den grund. Ridehuset, foreslog han i 1983, skulle ikke rives ned, men sammen med Officersbygningen være kongres- og musikhuset, gasværket på Dollerupvej skulle være rytmisk musikcenter, og Bispetorv burde udstyres med mobile torveboder.

Torben Busk døde i 1996 efter kort tids sygdom.

Vis os dit fotoalbum og giv en kopi til byens arkiv

AARHUS: Har du familiens fotoalbum liggende, og tror du de rummer billeder af interesse for byens historie? Det tror Stadsarkivet.

Historiske billeder er ikke kun de meget gamle – billeder fra sommerturene til Ørnereden, feriebillederne fra 70'erne og billeder fra håndboldcup i 90'erne i Stadionhallen kan også være kulturarv!

Mandag 11. juni sidder stadsarkivets ansatte klar ved skannerne, når der bliver afholdt "Vis os dit fotoalbum". Det foregår på rampetrin 1 i Dokk1 13.00-17.00.

Så kom ned på Dokk1 og få en vurdering af dine billeder. Vi vil måske gerne tage en kopi af dem, så du kan få dem med hjem igen.

SOMMER TILBUD

NILFISK ONE
STØVSUGER
M/ EKSTRA
PARKET-
MUNDSTYKKE
VEJL. 1598,-

1/2 PRIS
NU 799,-

NILFISK HANDY 2-IN-1
HÅNDSTØVSUGER 25,2V
VEJL. 1799,-

1/2 PRIS
NU 899,-

CINETIC BIG BALL
ANIMALPRO 2
STØVSUGER
VEJL. 4999,-

SPAR. 1500,-
NU 3499,-

NILFISK SELECT
STØVSUGER
MED STARTER KIT
8 STK. POSER
1 STK. HEPA FILTER
VÆRDI. 499,-
VEJL. 2448,-

SPAR. 1000,-
NU 1498,-

STØVSUGERHJØRNET 00 10 01 10 SCAN-EL 00 10 01 44
TORDENSKJOLDSGADE 40

GRATIS LEVERET I STORAARHUS

Aase Mejlgård

Om tøj til magre modeller, akkordarbejde, lockouten og hvordan Vanggaardcentret fik sit navn.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Aase Mejlgård blev født på fødselsanstalten i Aarhus i juli 1940. Som 14-årig kom hun i lære i Grethes Kjølesalon på Søndre Ringgade, og fire år senere kunne hun kalde sig selv for dameskrædder. Bortset fra to år ved Illum i København har Aase boet hele sit liv i Aarhus, for som hun selv siger, så er hun jo århusianer. Efter lidt tid ved Salling blev hun ansat ved Tage Vanggaards Kjølefabrik, og der blev hun i 20 år.

Hvad bestod dit arbejde i?

Vi sad i ringe og syede kraver – nogle gange lavede vi næsten en hel kjole. Man sad og syede, og så blev det sendt hen til presseren, og nogle gange fik man det tilbage igen og skulle lave noget mere på det. Symaskinerne stod i lange rækker, og tingene kørte oppe i nogle stativer, som vi kunne tage. Vi havde nogle hjælpedamer, som skulle komme og tage det, som vi havde syet, og gik hen til hende, der skulle presse.

Hvordan vil du beskrive din arbejdsplads?

Da jeg startede deroppe, var vi 650 mennesker. Det var, da vi skulle sy tøj for Margit Brandt. Men det var jo ikke lavet til vores størrelser. Det var lavet til sådan nogle bitte magre nogen. Det skulle laves om på vores tilskæreri, så det kunne bruges til

normale mennesker. Jeg var godt tilfreds med at være der – også selv om vi var på akkord. Vi prøvede, om vi kunne få lavet det om, men det var akkord, folk ville sidde på, så de kunne tjene nogle penge. Det var bare ikke så rart dengang, folk begyndte at blive fyret, og de ikke kunne få det til at løbe rundt mere.

Lockout og blokade

Hvad var det, der skete?

Det var forskellige ting. Der var fabrikker, i Ikast og Herning, hvor tøjet blev sendt til udlandet for at blive syet. Til Polen og længere væk, og så var der jo ikke noget for os mere. Vi var også lockoutet på et tidspunkt. Vores formand var Gurli Madsen, der var formand Syerskernes Fagforening. Hun var gammel dame oppe fra Vanggaards. Det var os, der havde valgt hende ind. Hun var også i byrådet for kommunisterne. Hun shanghaiede jo nogle af de her fyre nede fra havnen, der skulle komme og hjælpe os. For der var jo ikke nogen, der måtte køre ind på fabrikken med tøj, der skulle sys, og de måtte heller ikke hente noget på varelageret og køre ud med det.

Så var der en episode, hvor Vanggaard kørte ind på fabrikken i sin Jaguar. Det var ikke så godt, for han kom jo ind, men han kunne ikke få lov til at komme ud igen! Han blev meget vred. Han ringede efter politiet, og der kom en hel stime politifolk for at få ham ud.

Vi havde en anden episode samtidigt. De havde et sted nordpå, hvor de fik syet bukser. Fra fagforeningen fik Gurli fat i en bus, og så kørte vi derop. De syede jo, mens vi var lockoutet. Vi kom derop i bus, og en af vores tillidsfolk skulle derind for at kunne snakke med dem. Men de ville ikke lukke os ind. Der var dog et vindue, der var åbent, og så sprang hun ind ad vinduet og fik dem til at holde med at arbejde. Det var lidt af en sejr.

Hvordan var din tilknytning til fagbevægelsen?

Helt fra jeg var i lære, var jeg meldt ind i fagbevægelsen. Min far var tillidsmand ude ved FDB. Når man kommer hen et sted, hvor der er så mange, kan man jo næsten ikke undgå at komme ind i bestyrelsen, hvis man kommer til at sige lidt for meget. Det gjorde jeg jo så også. Jeg kom i afdelingsbestyrelsen. Jeg var på et tidspunkt både tillidsrepræsentant og sikkerhedsrepræsentant.

Hvordan sluttede konflikten?

Den sluttede helt almindeligt. Vi gik i gang igen. Det var så den episode, vi var igennem, og hvor vi var så heldige at få 25 øre mere i timen, eller noget andet. Noget mærkeligt noget, men vi overlevede det da, og kom i gang igen. Vi havde valgt to medarbejdere ind i bestyrelsen, som de havde på fabrikken. Vi fik valgt vores fællestillidskvinde ind, og en fællestillidskvinde fra tilskæreri. De fik trumfet igennem, at det

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

**AARHUS
ARKIVET**

I samarbejde med LO har Aarhus Stadsarkiv lavet en lille serie film med interviews med aarhusianere med tilknytning til fagbevægelsen. Videointerviewene er produceret til erindringsprojektet 2017 aarhusianere. I dag kan du her på siden læse et kort uddrag af et af de i alt ni interviews. Se hele interviewet på www.2017aarhusianere.dk, hvor du også kan se mange andre spændende interviews.

var en af Vanggaards damer

Vanggaards damer sidder på række og syr i 1957. Foto A/S Tage Vanggaard, Aarhus Stadsarkiv.

Aase Mejlgård.

“Så var der en episode, hvor Vanggaard kørte ind på fabrikken i sin Jaguar, Det var ikke så godt, for han kom jo ind, men han kunne ikke få lov til at komme ud igen! Han blev meget vred. Han ringede efter politiet, og der kom en hel stime politifolk for at få ham ud.

AASE MEJLGÅRD, SYERSKE

skulle hedde Vanggaardcenteret, som det hedder i dag. Man kan jo så vende det om og sige: "Har vi ikke fået andet, så har vi da fået navnet, for det består endnu!"

Kampen mod de gule

Var det velset at være medlem af fagbevægelsen?

Det tror jeg nok på en måde. Når man er interesseret i at få nogen ting at vide, er det jo faktisk det eneste sted, hvor man kan sige, at man kan få noget at vide. Det er spændende. Vi var på kurser, hvor vi lærte noget, og det synes jeg var rart. Jeg synes, vi havde en god bestyrelse, men vi havde jo også selv været med til at vælge den ind.

Hvordan synes du, at fagbevægelsen har udviklet sig?

Før i tiden ville vi jo have, at folk skulle være medlem af både a-kassen og af fagforeningen. Men der er jo den kedelige drejning, at mange

mennesker er medlem af de sjove gule eller kristelige fagforeninger, og så er de jo faktisk kun medlem af en a-kasse. Det var vi imod! Udviklingen kan man jo ikke gøre noget ved. Det er også fordi, at fagforeningerne er dyre, at de unge mennesker siger: "Hvis vi alligevel har en forsikring over os, så behøver vi kun at være medlem af en a-kasse."

Hvad synes du, man har mistet?

Vores fagforeninger har ikke været gode nok. På et tidspunkt var vi med i noget, der hed Østjysk Sammenslutning, og det var blandt andet med nogle fra Herning og Ikast. Da begyndte de at snakke om de gule fagforeninger. "Nu skal vi være på vagt," sagde de. "Vi skal være der med det samme!" Der synes jeg, de har mistet noget, for det var de altså ikke. Og så løber de andre med det.

BOOK STAND PÅ takeNOW.dk

Bagagerumsmarked på græsset ved butikken i Aarhus
BJØDSRUPVEJ 20 HØJBJERG

GRATIS POPCORN TIL BØRNENE

Drømmer du om nyt badeværelse?

Kontakt os for et uforpligtende tilbud
Service • Renovering • Totalentreprise

Kompromisløst håndværk • Moderne teknologi • Personlig & loyal service • Effektiv projektstyring

Gustafsen VVS
A/S

Vejlbygade 10, 8240 Risskov
Tlf.: 70205322 | info@gvvs.dk
www.gustafsenvvs.dk

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Et liv i fagbevægelsen

I samarbejde med LO har Aarhus Stadsarkiv lavet en lille serie film med interviews med århusianere med tilknytning til fagbevægelsen. Videointerviewene er produceret til erindringsprojektet 2017 århusianere. I dag kan du her på siden læse et kort uddrag af et af de i alt ni interviews. Se hele interviewet på www.2017aarhusianere.dk, hvor du også kan se mange andre spændende interviews.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Jeg hedder Flemming Ovesen og jeg er født i 1953. Jeg startede på Ceres i 1974. Man starter altid først i serviceafdelingen. Man henvender sig her, og så står man i en lang række. Hvis der for eksempel er en sygdomsmedling, eller hvis der kommer noget malt hjem, eller gartneren mangler folk nede i haven, så bliver du sendt ud på de forskellige afdelinger. Jeg har næsten været i alle afdelinger. Tapperi, gartneri, bryghuset.

Lige pludselig, så manglede de en mand i gærkælderen, og de spurgte, om det var noget for mig. "Det vil jeg gerne!" svarede jeg så. Der var to, der vaskede tanke nede i kælderen. Det var tanke på 220 hektoliter og 195 hektoliter. De skulle vaskes med en kost, og man hoppede ind igennem det her mandedæksel, og den anden mand stod og holdt vagt ude foran, for der var jo så meget kulsyre derinde. Der skulle stå en, for hvis du faldt om, kom du sgu' aldrig ud igen. Så døde du, så var det sgu' forbi.

Kældrene var kolde. Vi fik islændertrøjer, vi fik træskostøvler, hat, angoraundertøj, så vi kunne holde varmen. Når vi skulle have pause, sad vi på ølkasser i en gammel stue og for at holde på varmen, proppede vi varmt vand ned i en spand, og så støvelerne ned i, og så sad vi der. Der kørte nogle blæsere gennem hele kælderen. De skulle køre hele tiden for at holde øllet koldt. Jeg må indrømme, at jeg tænkte, at jeg bliver sat' me ikke gammel her. "Det er sgu ikke sjovt, det her". Jeg kunne se, at de andre så helt forfrosne ud. Deres hænder var fuldstændig røde, og de var helt røde i hovederne - ikke af øl, men af kulde.

Branden blev redningen

Så sker der det, i 1982, at det brænder ovre i det gamle bryghus, i magasinerne. Alle de gamle installationer var fra dengang, hvor der var stof på ledningerne. Selve fatningerne og kontakterne

Der var langt fra de kolde gærkældre, hvor Flemming Ovesen arbejdede til den yndige Frøken Aarhus-kandidat, som her reklamerer for Topci i Ceres-haven i 1965. Foto: Børge Venge, 1965, Aarhus Stadsarkiv

var af messing. Det meste af det, det brændte fuldstændig ned. Men det var så redningen. For så blev det hele bygget fuldstændigt nyt op. Rustfrit stål. Alt blev fuldstændig fornyet. Alle de gamle tanke blev brækket ned, og så kom der rustfri stål tanke på 1015 hektoliter. Det var kæmpestore tanke, helt vildt. De skulle ikke vaskes i hånden. Man skulle bare spænde en vaskpumpe på, og så kørte det automatisk. Det var jo let!

I de gode, gamle dage, var det jo også sådan, når man skulle bruge sukker nede i kælderen til tilsætning, lad

os sige til Havskum, der er en meget sød øl, eller X-mas - den kender alle folk - da brugte vi meget sukker, eller glukose. Jeg kan huske, at i '70erne kørte vi hele paller ned, og de der 50 kilos sækbar vi på ryggen op ad en stige og hældte dem ned i en balje. Der var sgu' noget slæberi dengang, det er helt sikkert.

På det tidspunkt skulle man have seks drikkeøl om dagen - nej altså, man skulle ikke - du var berettiget til at drikke seks øl om dagen, men du kunne også få seks vand. Når man fortalte om det, var der nogen, der sagde:

"Seks øl? Det kan man da ikke drikke." Men der var nogle, der drak 20-30 øl om dagen, og man kunne ikke engang se det på dem.

I '70erne var der afstand, alt efter om man var funktionær, eller om du var bryggeriarbejder. Men det gled ligeså stille ud i løbet af '70erne og '80erne, og man blev ligesom mere en stor familie, eller hvordan man nu skal sige det. Før var der afstand, så hvis man først var funktionær, blev en bryggeriarbejder ikke regnet for en skid. Da forandrede tiderne sig så.

I '70erne blev jeg så valgt ind til i fagforeningen. Det

krævede masser af tid. Men selvfølgelig synes jeg, at det er godt, at der er en fagbevægelse. Det er jo, derfor vi er nået så langt i dag, og i det hele taget, at arbejderne har bedre arbejdsforhold. Og løn, selvfølgelig! Men så kom jeg ud af det, og blev valgt som sikkerhedsmand i stedet for. Det var jeg i en syv-otte år.

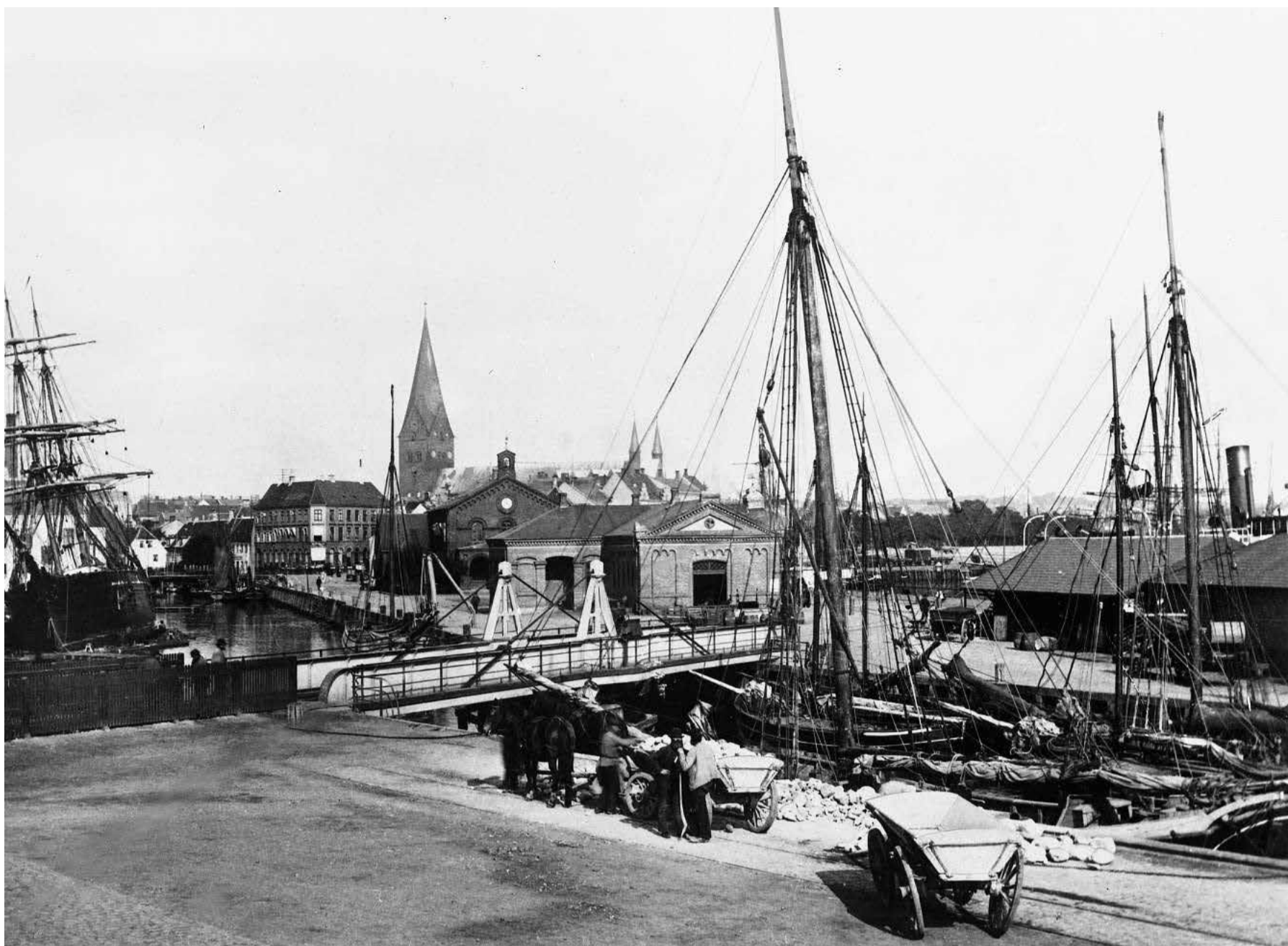
En fantastisk arbejdsplads

Fagbevægelsen vidste jo godt, at de der bryggeriarbejdere, det har jo altid været sådan lidt specielle mennesker, og sådan var det også på Carlsberg og Tuborg, men

så var det i det mindste bare at holde på dem. Fagbevægelsen ... jo, dem havde man sgu' respekt for, det kan der ingen tvivl være om. Man var ligeglad, for man havde nogle klubber på bryggerierne. Til de klubber betalte man kontingent. Kom man ud at strejke, havde man jo pengene i klubberne.

Det er da klart, at jeg føler mig som århusianer, især når man har været på bryggeriet, der har gjort meget for Aarhus. Feks. cykelbanen. Ceres sponsorerede jo meget. Ceres Dortmund og Ceres Top spyttede jo en masse penge i det. Ligesom i AGF. Bryggeriet var jo det første, der gav dem et lysanlæg. Det er derfor, jeg siger, at Ceres har været meget for byen!

Meulengracht, direktøren - hvad han ikke har gjort for byen! For de fattige i byen har han jo gjort det sådan, at de kunne komme til lægen. Man burde faktisk være stolt af at have været på Ceres, for de har i hvert fald betalt penge til alverdens ting. Det er helt sikkert! Det var en fantastisk arbejdsplads, det var det. Når først folk kom ind, kom de sgu ikke ud igen. De fleste havde 25-års, 40-års eller 50-års jubilæum. De skulle simpelthen bæres ud derfra. Så god en arbejdsplads var det!

Aarhus' første havn lå ved åen og blev anlagt af vikingerne i 700-tallet eller tidligt i 800-tallet. Den var en afgørende årsag til, at Aarhus i de senere århundreder blev til en by. Den smalle åhavn fungerede i flere hundrede år, og kun små udbygninger fandt sted. I begyndelsen af 1800-tallet blev der anlagt moler ved åens udløb for at forbedre indsejlingen. Byens handelsborgerskab drømte om, at også store skibe kunne anløbe Aarhus. I 1840'erne blev byen og borgerskabet derfor enige om i fællesskab at finansiere byggeriet af en havn direkte ud for kysten. Foto: Hammerschmidt Foto, ca. 1885, Aarhus Stadsarkiv.

Fra åhavn til kysthavn

Aarhus elsker vandet! Alle olympiske bådklasser kan ses på Aarhus Bugten 30. juli-12. august, når der afvikles Hempel VM i sejlsport. Og til daglig kan vi glæde os over, at byen er trukket tættere på vandet med den nye havneplads og etableringen af den nye bydel Aarhus Ø. Stadsarkivet står også til søs og bringer i denne og de kommende uger historier om søfarten, havnen og Aarhus.

Kysthavnen blev til virkelighed i årene 1845-1861 og kom til at koste mere end 200.000 rigsdaler. På den tid var der i Europa en voldsom befolkningstilvækst. Det skabte efterspørgsel på fødevarer, og her blev Aarhus' nye kysthavn vigtig som eksporthavn. Der blev især eksporteret korn og dernæst kød og smør til industrinationen Storbritannien. Imidlertid flyttede denne trafik i 1868 til den nye Esbjerg Havn. I stedet blev Aarhus nu især en vigtig importhavn for råstoffer og industriprodukter til hele Jylland. Foto: Hammerschmidt Foto, ca. 1890, Aarhus Stadsarkiv

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med
Århus Stiftstidende

I sidste halvdel af 1800-tallet omfattede havnen et bassin ved den stadig bestående Toldbod og Dokk1. Havnenes byrum var præget af pakhuse, toldbygninger og jernbaneskinner. Importen omfattede bl.a. gødning, foderstoffer, kul, petroleum, jern og byggematerialer. Driftige virksomheder opførte deres kontorer langs Havnegade og Skolebakken. Her ses de palæagtige bygninger stadig. Endelig havde Aarhus i perioden fra 1866 til 1920 sin egen børs (billede). Den lå, hvor Dokk1 i dag ligger. Foto: Emil Andersen Ebbesen, ca. 1930, Aarhus Stadsarkiv

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusArkivet

Danmarks centrale havn

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

Aarhus elsker vandet! Alle olympiske bådklasser kan ses på Aarhus Bugten 30. juli-12. august, når der afvikles Hempel VM i sejlsport. Og til daglig kan vi glæde os over, at byen er trukket tættere på vandet med den nye havneplads og etableringen af den nye bydel Aarhus Ø. Stadsarkivet står også til søs og bringer i denne og de kommende uger historier om søfarten, havnen og Aarhus.

I slutningen af 1800-tallet blev Aarhus Havn en industrihavn. Anlæggelsen af Sydhavnen blev påbegyndt i 1905. Her opstod virksomheder, som havde gavn af nærhed til skibshavnens import af råstoffer og den videre eksport af færdige produkter. Nye anlæg var bl.a. Aarhus Oliefabrik, Aarhus Gasværk og Aarhus Flydedok. Også foderstofvirksomheder slog sig ned på havnen, bl.a. Jydsk Andels-Foderstofforretning, som i 1927 opførte Nordens største siloanlæg i beton kaldet De Fem Søstre (billede). Foto: Waldemar Riis Knudsen, 1927, Aarhus Stadsarkiv.

Efter 2. verdenskrig blev Aarhus i endnu højere grad importhavn for hele Danmark. Containerne gjorde deres indtog i årene omkring 1965. Det skete med anlæggelsen af Nordhavnen, som i dag kaldes Aarhus Ø. I begyndelsen af 1900-tallet havde 1000 havnearbejdere stået for losning og lastning af gods. Nu blev godshåndteringen mekaniseret med specielle kraner og trucks. Skibene blev større, og fra 2001 til 2007 blev en ny containerhavn bygget mod øst. Østhavnen er i dag Danmarks største containerhavn. Foto: Ole Ryolf, 1971, Aarhus Stadsarkiv.

Præcisering

I søndags fortalte vi, at udskibningen af landbrugseksporten fra Aarhus Havn stoppede i 1868, hvilket en læser påpeger er forkert.

"Frem til slutningen af 1960erne anløb der ugentlig landbrugseksportbåde fra rederierne DFDS og Wilson Line", anfører han.

Fra Stadsarkivet lyder svaret:

Årstallet er godt nok, for da blev anlæggelsen af Esbjerg Havn vedtaget. Men vi skulle have præciseret, at der fortsat blev udskibet landbrugsvarer fra havnen i Aarhus, selvom det blev mindre end før.

Efter 2007 er containerne forsvundet på Nordhavnen. Området er blevet til Aarhus Ø. Fra begyndelsen har Aarhus Ø givet plads til danske og internationale arkitekter i bestræbelser på at skabe kultur og boliger til 7000 mennesker. Isbjerg, Grundfos Kollegiet, Navitas og Bestseller er eksempler på nye byggerier. Aarhus Havn er dog stadig en stor arbejdsplads. Siloer, pakhuse og Havnegrillen ligger endnu rundt omkring. Og klatrer man op på Salling Tower (billedet), ser man containerne i det fjerne på Østhavnen bag store indhegninger.

Foto: Kristian Buhl Thomsen, Aarhus Stadsarkiv.

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Havnens færger

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

Aarhus elsker vandet! Alle olympiske bådklasser kan ses på Aarhus Bugten 30. juli-12. august, når der afvikles Hempel VM i sejlsport. Og til daglig kan vi glæde os over, at byen er trukket tættere på vandet med den nye havneplads og etableringen af den nye bydel Aarhus Ø. Stadsarkivet står også til søs og bringer i denne og de kommende uger historier om søfarten, havnen og Aarhus.

Mennesker har altid sejlet på bugten ved Aarhus. Christian 5. bestemte i 1674, at der hver tirsdag og fredag kl. 7 formiddag skulle afgå en smakke (mindre skibstype) fra henholdsvis Kalundborg og Aarhus. Fra 1820'erne blev der indsat regelmæssige dampskibe til at fragte passagerer mellem Aarhus og Sjælland, og i 1874 blev Aarhus Bugtens Dampskibsselskab oprettet. Skibene i selskabet sejlede til broer rundt om på Mols samt til Tunø, Samsø (billede) og Ebeltoft. Selskabet lukkede i 1936 efter at være gået i likvidation. Foto: Ebbesen ca. 1910, Aarhus Stadsarkiv.

Da der kom flere biler, blev der behov for større færger og bedre færgefaciliteter på havnen. I 1957 kunne DSB åbne en havnestation (billede), der lå hvor Dokk1 ligger i dag, og dampskibsbroen, hvor færgerne lagde til, blev udvidet. I oktober 1960 blev færgen Prinsesse Anne-Marie indsat på ruten mellem Aarhus og Kalundborg. Færgen fik hurtigt tilnavnet "Hurtig Marie". I slutningen af 1985 fik hun selskab af de store færger Niels Klim og Peder Paars. Da Storebæltsbroen blev indviet i 1997, faldt antallet af passagerer drastisk, og de store færger blev overflødige. Foto: Jørn Timm, 1985, Aarhus Stadsarkiv.

Gennem tiden har der også været fast rutefart mellem Aarhus og henholdsvis Sverige og Norge. I marts 1961 begyndte den nybyggede færge Holger Danske at sejle for Da-No Linjen mellem Oslo og Aarhus. Det var blandt andet Holger Danske, som i 1962 hjembragte det første juletræ, der blev "plantet" på Rådhuspladsen. Med sig bragte skibet også norske skiløbere, rensdyr og trolde, som gik parade gennem byen. I februar 1974 blev ruten henlagt til Frederikshavn. Foto: Børge Venge, 1961, Aarhus Stadsarkiv.

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Havnearbejdere på Aarhus Havn

Alle olympiske bådklasser kan ses på Aarhus Bugten 30. juli-12. august, når der afvikles Hempel VM i sejlsport. Og til daglig kan vi glæde os over, at byen er trukket tættere på vandet med den nye havneplads og etableringen af den nye bydel Aarhus Ø. Stadsarkivet står også til søs og bringer i denne og de kommende uger historier om søfarten, havnen og Aarhus

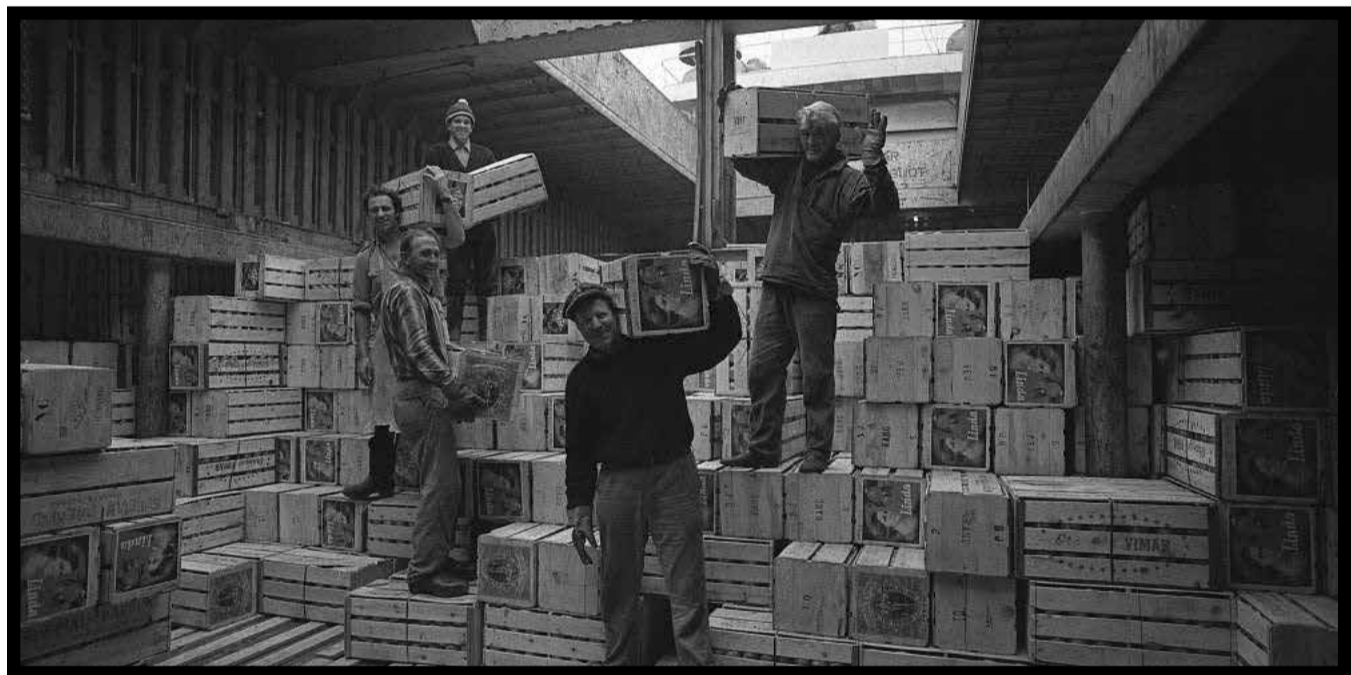

HISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
Lavet i samarbejde med Århus Stiftstidende

Kraner og mekanisering af laste- og lossearbejdet dukkede frem i tiden op til 1. Verdenskrig, og derfra stod resten af århundredet i teknikkens tegn. Det manuelle arbejde var på kraftig retur, hvilket afspejlede sig i antallet af havnearbejdere. I midten af 1960'erne havde Havnearbejdernes Fagforening ca. 700 medlemmer, hvilket var reduceret til omkring 300 i starten af 1980'erne, selvom mængden af gods i samme periode steg kraftigt. I 1970 var der dog stadig manuelt arbejde til havnearbejderne, som når juleappelsinerne skulle losses. Foto: Børge Venge, 1970, Aarhus Stadsarkiv.

Havnearbejderne har i gennem århundreder været uundværlige for havnens drift. Før i tiden var losse- og lastearbejdet på skibet organiseret således, at den ledende havnearbejder eller 'lugemanden' koordinerede arbejdet i lasten med kranen på kajen. En anden vigtig position var 'winchmanden' – det vil sige den der styrede det damp- eller hånddrevne spil om bord, hvis skibet havde et sådant. På land sørgede 'vognsætteren' for, at de hestetrukne godsvogne stod rigtigt og roligt på kajen i forhold til losning af lasten. Foto: Aage Fredslund Andersen, 1918, Aarhus Stadsarkiv.

Kulturelt set har gruppen af havnearbejdere været meget sammensat. Ufaglærte, sæsonarbejdere, nytilflyttede landarbejdere, studerende eller håndværkere og søfolk har gennem tiden søgt mod havnen og i kortere eller længere tid fundet arbejde her. Det var dog først og fremmest de organiserede i Havnearbejdernes Fagforening, der kunne regne med regelmæssigt arbejde. Arbejdsdagen begyndte med mønstring kl. 07, hvor man enten blev taget i arbejde eller måtte tage til takke med understøttelse. Foto: Børge Venge, 1970, Aarhus Stadsarkiv.

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

KAPSEJLADS PÅ BUGTEN

Alle de olympiske bådklasser kan ses på Aarhus Bugten 30. juli-12. august, når der afvikles VM i sejlsport.

Og til daglig kan vi glæde os over, at byen er trukket tættere på vandet med den nye havneplads og etableringen af den nye bydel Aarhus Ø. Stadsarkivet står også til søs og bringer i denne og de kommende uger historier om søfarten, havnen og Aarhus.

Den første internationale kapsejlad på Aarhus Bugten blev afviklet i 1866 med deltagelse af både norske og engelske både. De efterfølgende år blev der afholdt flere kapsejladser, og efter en kapsejlad i 1879 blev det besluttet at danne Aarhus Sejlklub. Herefter kom der for alvor gang i afholdelsen af kapsejladser på bugten. Klubben er i dag en af byens ældste sportsforeninger og ved 75-års jubilæet i 1954 (billede) var der ud over kapsejladser på vand også underholdning på land. Foto: Børge Venge, 1954, Aarhus Stadsarkiv

HISTORIE

Aarhus Stadsarkiv

lavet i samarbejde med Århus Stiftstidende

I 1969 kunne den aarhusianske dragebesætning med Mogens Nielsen, Mogens Pedersen og Peter Lind kvalificere sig med fartøjet Mars på Aarhus Bugten til Europamesterskaberne i Schweiz (billede).

Aarhus har stolte sejltraditioner, og gennem tiden er der blevet hevet medaljer hjem fra alle de store mesterskaber til de aarhusianske sejlklubber. Eksempelvis kunne Poul Kirketerp fra Aarhus Yachtklub kalde sig tredobbelt verdensmester i OK-jollen i 1970'erne, og ved OL i 2008 kunne nevøen Martin Kirketerp og Jonas Warrer fra Kaløvig Badelaug hive guldmedaljen hjem i 49'er. Foto: Ib Hansen, 1969, Aarhus Stadsarkiv

Ud af Aarhus Sejlklub er udsprunget flere andre sejlklubber. I 1913 blev Sejlklubben BUGTEN stiftet, og i 1930 brød Aarhus Yachtklub ud af Aarhus Sejlklub som resultat af uenigheder i bestyrelsen. De to sejlklubber blev dog genforenet i 1998, da Aarhus Yachtklub atter blev en del af Aarhus Sejlklub. I de mellemliggende år afholdt Aarhus Yachtklub flere kapsejladser på bugten, som i 1956 hvor der var landsjuniorstævne på bugten. I de seneste år har Aarhus været vært ved internationale kapsejladser som eksempelvis Tall Ships Races. Foto: Børge Venge, 1956, Aarhus Stadsarkiv

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
ARKIVET

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Kranerne fortæller historien om havnens udvikling fra ind- og udskibning af stykgods, kul og landbrugsvarer til nutidens containerindustri.

Før 1. Verdenskrig rådede havnen over stationære vippekraner, der kun kunne hejse lige op og ned, så skibene måtte flyttes efter kranerne. De fik efter krigen følgeskab af svingkraner. Disse kraner kunne løfte op til 2,5 tons. På billedet ses kraner på 10 meter-kajen, Kaj 129-131. Foto: Aage Fredslund Andersen, ca. 1935, Aarhus Stadsarkiv.

Kranerne - havnens majestæter

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Aarhus elsker vandet! Alle olympiske bådklasser kan ses på Aarhus Bugten i disse dage ved Hempel VM i sejlsport. Og til daglig kan vi glæde os over, at byen er trukket tættere på vandet med den nye havneplads og etableringen af den nye bydel Aarhus Ø. Stadsarkivet står også til søs og bringer i denne og de kommende uger historier om søfarten, havnen og Aarhus.

Nogle af de mere bemærkelsesværdige kraner på havnen var de to kraner på pier 1 (billede). Konstruktionen var speciel ved, at den havde to gear til hhv. 3 og 5 tons løft. I øvrigt var styrehuset med det skråstillede vinduesparti en nyskabelse, der forbedrede kranførernes synsfelt væsentligt. Et andet fremskridt var 'motorcykelsædet', som muliggjorde, at kranføreren kunne skifte hurtigt imellem at stå og sidde, hvor han førhen måtte stå op hele dagen. Foto: Jørn Timm, 1961, Aarhus Stadsarkiv.

Aarhus Havn blev i 1967 valgt som containerfædelinje mellem Vesteuropa og Amerika. I takt med udvidelsen af Aarhus Havn blev containerteknologien indlejret i de nye kajanlæg. I 1972 fik havnen sin første egentlige containerkran på Pier 3, der her ses på billedet. Ti år efter var ca. 80 pct. af havnens gods ladet i containere. De gamle kraner forsvandt efterhånden, som havnens godsmængde blev stadigt større, og snart gik man over til deciderede containerkraner. Foto: Ole Ryolf, 1972, Aarhus Stadsarkiv.

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Lystbådehavnen

Alle olympiske bådklasser har netop kunnet opleves på Aarhus Bugten under VM i sejlsport. Til daglig kan vi glæde os over, at byen er trukket tættere på vandet med den nye havneplads og etableringen af den nye bydel Aarhus Ø. Stadsarkivet står også til søs og bringer i denne og i næste uge historier om søfarten, havnen og Aarhus.

HISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

Under og efter 1. Verdenskrig blev havnen i Aarhus udbygget kraftigt. Den daværende Nordre Mole, hvor lystbådene hidtil havde holdt til, blev som led i udbygningen flyttet længere mod nord, og lystbådene måtte følge med. På billedet bliver der gået promenader langs Nordre Mole i 1920'erne. En plan fra 1920 om at bygge en ny lystbådehavn og fiskerihavn mod syd blev forkastet. Man ville ikke skæmme den smukke Strandvejen. Vi skal helt frem til 1933, før lystbådene fik et nyt permanent hjem ved den nuværende lystbådehavn.
Foto: Hammerschmidt Foto, ca. 1925, Aarhus Stadsarkiv.

En efterårsstorm i 1928 og en vinterstorm i 1929 forsinkede arbejdet med den nye lystbådehavn voldsomt. I de følgende år skred arbejdet dog roligt fremad, og der blev lavet kajmur, dækmole, veje og skibs- og bådebedding. 14. maj 1933 blev lystbådehavnen endeligt indviet ved en stor fest med flere tusinde deltagere. Den havde kostet godt 2 millioner kr., svarende til ca. 80 millioner kr. i dag. På billedet bliver lystbåde gjort forårklar ved den nye lystbådehavn i midten af 1930'erne.
Foto: Aage Fredslund Andersen, ca. 1935, Aarhus Stadsarkiv.

Anlæggelsen af lystbådehavnen var et omfattende havneprojekt. Lystbådehavnen blev begrænset mod havet af et 890 meter langt kystværn. Den fik en 103 meter lang østre dækmole og en 145 meter lang vestre dækmole. Det østre bolværk var indvendigt 465 meter langt, det vestre bolværk 137 meter langt og mod syd var bolværket 54 meter. Havnebassinet var omkring 4 meter dyb. Lystbådehavnen er hjemsted for flere forening, her i blandt Aarhus Motorbådsklub, der på billedet har standerhejsning i forbindelse med indvielsen af sæsonen i maj 1954.
Foto: Børge Venge, 1954, Aarhus Stadsarkiv.

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Toldboden - porten til Aarhus

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med
Århus Stiftstidende

Aarhus elsker vandet!
Alle olympiske bådklasser kunne ses på Aarhus Bugten 30. juli-12. august, da der blev afviklet Hemptel VM i seilspport.

Og til daglig kan vi glæde os over, at byen er trukket tættere på vandet med den nye havneplads og etableringen af den nye bydel Aarhus Ø.

Stadsarkivet har også været til søs og har de sidste uger bragt historier om søfarten, havnen og Aarhus.

Her kommer den sidste.

De første toldbygninger i Aarhus lå langs åen, som dengang var byens havn. I 1753 fik kgl. vejer og måler Peder Brendstrup i Aagade bygget et toldkammer, der her er fotograferet fra facaden mod Aagade – i dag Åboulevarden. Toldkammeret hvilede på træpæle ud over vandet, så skibene kunne losse deres varer i tolderens magasin. Toldkammeret kunne ikke følge med Aarhus' rivende udvikling. I 1865 havde 3.100 skibe anløbet havnen. Tredive år senere var dette tal næsten tredoblet. Nye og større toldkamre måtte bygges. I dag kan den gamle toldbygning ses i Den Gamle by, hvor den blev genopført i 1938. Foto: Edvard Monsrud, ca. 1900, Aarhus Stadsarkiv.

Offentlige stillinger

LEDIGE STILLINGER
se aarhus.dk/job

Lyst til at tage del i udviklingen af Aarhus?

Aarhus Kommune er med sine 30.000 ansatte byens største arbejdsplads.

Vores vision er, at Aarhus skal være en god by for alle, en by i bevægelse, og en by med handlekraft og fællesskab.

Lige nu har vi 100 ledige stillinger inden for områder lige fra sundhed og omsorg over ledelse til industri, håndværk og service.

Se på aarhus.dk/job og find det job, hvor du kan bringe dine kompetencer i spil.

AARHUS
EN BY I BEVÆGELSE
VÆR MED!

Aarhus er en by med handlekraft og fællesskab. En by fuld af vilje til fornyelse, hvor medborgerskab er en værdi, og hvor vi hele tiden gentænker vores muligheder. Som medarbejder i Aarhus Kommune er du med til at gøre visioner til virkelighed. Vær med til at skabe en god by for alle – en by i bevægelse.

I 1838 blev den første statsligt ejede toldbod opført ved den nuværende Europaplads på stedet, hvor First Hotel Atlantic i dag ligger. Placeringen lige ved åmundingen på åens sydside gav den en central beliggenhed midt imellem den gamle åhavn og den nye kysthavn, der blev anlagt i 1840'erne.

Allerede i 1869 blev toldbygningen afløst af en ny, opført hvor BP-huset i dag ligger. Efterfølgende blev den gamle toldbygning fra 1838 anvendt til forskellige formål, blandt andet til restauration. I 1963 blev toldbygningen nedrevet for at gøre plads til den nuværende ni etagers hotelbygning, som stod færdig i 1966. Foto: Edvard Monsrud, ca. 1900, Aarhus Stadsarkiv.

En ny toldbod var afgørende for en smidig ekspedition og Aarhus' hastige udvikling i slutningen af 1800-tallet. Den byggeopgave fik kgl. bygningsinspektør Hack Kampmann. En besværlig, trekantet grund mellem jernbanen, Havnegade og havnens store midterbassin blev stillet til rådighed, men alligevel lykkedes det Kampmann at tegne et ikonisk hus. Det stod klar til åbning i 1898. Anlægget er en fri komposition med mange fantasifulde enkeltheder med byvåbenet som overordnet tema. Synligt på lang afstand for enhver, der anløber Aarhus Havn, knejser det 14 meter høje midtertårn med pyramidetag og de to sidetårne. I 1985 blev Kampmanns toldkammerbygning fredet, og fem år senere ophørte Aarhus Toldkammer med at fungere som selvstændig etat. Foto: Hammerschmidt Fotosamling, ca. 1915. Aarhus Stadsarkiv.

Rejser og udflugter

Dejlig Danmark 1-dags ture

Agersø - 2. sep. Bus, middag, guide, kaffe og kage.....	kr. 715,-
Restrup Hovedgård - 16. sep. Bus, kaffebord, foredrag og rundv.....	kr. 285,-
Haderslev Fjord og Årø - 23. sep. Bus, sejltur inkl. middag, kaffe, guide og færge.....	kr. 650,-
Andelslandsbyen Nyvang - 30. sep. Bus, middag, rundv, kaffe og kage.....	kr. 695,-
Flensborg med ophold Onsdage: 5/9+19/9+3/10+17/10+31/10 Lørdage: 8/9+22/9+6/10+20/10+3/11 Pris pr. person.....	kr. 150,-

Centrum Turist

86 19 00 00
Se mere på www.centrumturist.dk

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusArkivet

Moesgaard Museum og professor Globs utøjlede fantasi

Utilfredshed, kritik og modstridende visioner gav Moesgaard Museum en hård begyndelse på livet.

HISTORIE

Aarhus Stadsarkiv i samarbejde med Århus Stiftstidende

Af Lene Sølvsten
historisk samfund for Aarhus Stift

AARHUS: I 1960 købte en række aarhusianske omegnskommuner og Århus Amt herregården Moesgaard for 2,9 mill. kroner. Hensigten var "at bringe godset i offentligt eje, således at de store omkringliggende arealer kunne blive offentligt tilgængelige, og grundlaget for planen om et forhistorisk museum og en forhistorisk naturpark sikret". For at kunne realisere planerne oprettede man Interessentskabet Moesgaard, som fik ansvaret for administrationen af herregården, og dermed for overdragelsen af bygningskomplekset og en del af jorden til museumsformål.

Lederen af Forhistorisk Museum, professor P.V. Glob, havde nemlig en storlået vision om at museet, som hidtil havde boet på Vester Allé 15, og Aarhus Universitets Institut for forhistorisk arkæologi og etnografi skulle have til huse i bygningerne på Moesgaard.

Planerne indeholdt også tanker om etablering af en forhistorisk nationalpark i det omgivende terræn. Hertil kom en naturpark, som skulle vise landskabets og skovens udvikling fra stenalderen til vikingetiden, og her skulle museumsgæsterne kunne møde de vilde dyr, såsom ulve, bjørne og vildsvin, der hørte de respektive tidsperioder til. Især udsigten til at kunne møde vilde dyr ved Moesgaard skabte en del debat i offentligheden.

Hårde forhandlinger

Samarbejdet mellem ejerne af Moesgaard og museet kom dårligt fra start. Det resulterede i, at meget af kommunikationen mellem de to parter kom til at foregå via Kulturministeriet.

Skærmydslerne tog sin begyndelse, da Forhistorisk Museum i marts 1960 sendte ansøgningen til Undervisningsministeriet om statsstøtte til etableringen af nationalparken, og museet og Glob få måneder senere offentligt i en avisartikel klagede over, at I/S Moesgaard lod vente på at tilkendegive, at museet kunne disponere over bygninger og en del af jorden. Tilkendegivelsen var forudsætning for at ansøgningen kunne behandles i ministeriet. I/S Moesgaard henvendte sig til Glob og bad om en undskyldning, men måtte nøjes med en beklagelse, hvis de havde set artiklen som en anklage.

Ansøgningen blev imødekommet, men I/S Moesgaard tog adskillige initiativer, som faktisk gik

Moesgaards bygninger blev i 1960'erne restaureret til museumsformål og universitetsbrug og Forhistorisk Museum var klar til indvielse 10. september 1970. Ukendt fotograf, 1910, Den Gamle By.

imod Globs planer, og utilfredsheden i begge lejre voksede. På et møde i 1962 gik det da også helt galt. I/S Moesgaards bestyrelsesformand skrev i et brev til Kulturministeriet, at "Glob i ubeherskede vendinger kritiserede både skovriðerens og godsforvalterens dispositioner. Det krævede både tålmodighed og overbærenhed at nå til noget, der lignede en afslutning på dette møde".

Skovmødet

I efteråret 1962 blev der afholdt et "skovmøde" mellem repræsentanter for museets og I/S Moesgaards bestyrelse, og med deltagelse af særligt skovkyndige, herunder interessentskabets rådgivende skovrider, F. Biilmann, samt overinspektør Troels Smith fra Nationalmuseet og statsgeolog dr. Iversen. Formålet med mødet var at lave en aftale om, hvilke forstmæssige ændringer der skulle ske i de dele af skoven, der var tiltænkt naturparken.

Biilmann mente, at det var uforvarsomt, at den bare stod uoplejet hen, mens Glob mente det modsatte – og begges holdninger blev

på snart vanlig vis tilkendegivet i breve til Kulturministeriet. Utroligt nok fik man en aftale i stand, men Biilmann var voldsomt irriteret over Globs plan, som greb ind på hans ansvarsområde.

Han skrev i et notat efterfølgende om usikkerhed hos Globs medarbejdere, øjensynligt på grund af manglende fast planlægning. Sluttede han: "Forhandlingerne efterlod hos mig et tydeligt indtryk af, at man fra museets og videnskabsmændenes side havde vanskeligheder med Globs utøjlede fantasi".

I/S Moesgaard klagede igen over Globs fremfærd, men fik det så nemmere med den nye mere diplomatiske museumsdirektør, Ole Klindt-Jensen, som tiltrådte i 1962. I 1963-64 redegjorde museumsbestyrelsen, at man fortsat arbejdede efter principperne i Globs plan, men at man havde droppet planerne om de vilde dyr og de store ændringer i skoven, som disse ville medføre.

Indvielse af museet

Bygningerne blev restaureret og indrettet til museumsformål med

C. F. Møller som arkitekt i løbet af 1960'erne, og så var Forhistorisk Museum klar til at blive indviet den 10. september 1970.

I 1968 var de ansatte på museet og universitetsinstituttet flyttet ud på Moesgaard.

Interessentskabet fortsatte som ejer og administrator af herregårdens tilliggende jorde og ikke-overdragne bygninger, og var derfor også medspiller da Golfbanen senere blev etableret og stiforbindelsen langs Giber å fra Oddervej til Moesgaard Strand blev anlagt.

Der var dog også tiltag til ændringer, som ville have gået imod idéen om bevarelse af naturskønheden og kulturværdierne, men som af forskellige grunde ikke blev til noget, for eksempel frasalg eller ligefrem nedrivning af skovfgeboligen.

Efter omegnskommunerne i 1970 blev indlemmet i den nye storkommune, overtog kommunen efterhånden administrationen af gods, skov og marker.

WIKI

HISTORISK SAMFUND FOR AARHUS STIFT

- Aarhus Stadsarkiv indbyder i denne og i de kommende uger gæsteskrivere til at skrive ugens historiske Aarhusartikel i samarbejde med Historisk Samfund for Aarhus Stift.

- Foreningen har til formål at fremme interessen for Østjyllands lokalhistorie. Historisk Samfund er stiftet i 1907 og er en af landets ældste lokalhistoriske foreninger. Det udgiver hvert år Aarhus Stifts Årbog. Denne uges artikel kan læses i sit fulde omfang i årbogen for 2016.

- Historisk Samfund har digitaliseret årbøgerne fra 1908 til 2012. Disse kan læses via foreningens hjemmeside.

VARNA PALÆET

Sko & Torp
Intim koncert

Eksklusiv aften med Gourmetmiddag & koncert.
Lørdag d. 24. november kl. 18.00

Vi byder velkommen til en aften i særklasse og serverer en super lækker Gourmetmenu som består af årstidens bedste råvarer.

Til menuen serveres en række specielludvalgte vine. Inden Søren Sko og Palle Torp går på scenen slutter vi af med kaffe & sødt. Det bliver en intim og stemningsfyldt oplevelse når Sko & Torp indtager scenen med deres amerikansk inspirerede vestkystrock og spiller alle de store klassikere fra 90'erne og fremefter som On A Long Lonely night, Familiar Roads, Glorious Days, Loser's Game, True Confessions og mange flere. Og de glæder sig ikke mindst til at spille en række af de nye numre fra Sko/Torp 7 som netop udkommer i november. Efter koncerten er der mulighed for at fortsætte med Champagne, cocktails, udsøgte vine & specialøl i vores lounge & bar.

Menu & vine

Cava Kris Manel & sprøde snacks

Rimmet torsk med syltede røde løg, citronmayo, sprødt rugbrød & små salater

Skindstegt sandart på trøffelrisotto med sprøde urter

Pata Negra
Mørbrad og skank af spansk sortfodsgris med kastanier, tyttebær, rosenkål & Karl Johansvampe

Hvid chokoladedessert med karamel, mandarin & kokos

Udsøgt vinmenu

Kaffe & sødt

Pris pr. person kr. 1.375,-

Book online

Varna Palæet, Ørneredevej 3 - 8000 Aarhus C
Tel. +45 86 14 04 00 www.varna.dk

Når døden kommer i

Forbud mod begravelser i kirkerne gjorde byens centrale kirkegårde nødvendige - men de kom på tværs af byens udviklingsplaner.

BYHISTORIE

Af Signe Vase Hinge
stud.mag., Aarhus Universitet
Historisk Samfund for Aarhus Stift
i samarbejde med Aarhus Stadsarkiv

AARHUS: Aarhus var i 1800-tallet en by i rivende udvikling og i høj grad præget af urbaniseringen. Fra 1801 til 1845 blev befolkningen fordoblet, selvom byen ikke voksede arealmæssigt. Det betød, at der opstod et pladsproblem for de levende såvel som for døde.

I 1805 blev der udstedt en kongelig forordning, der forbød gravsteders indretning i kirkerne. Det var ikke sømmeligt, at der i de hellige bygninger blev hensat legemer til forrådnelse, en proces der også kunne have sundhedsskadelige konsekvenser for kirkens gæster. I Aarhus resulterede forordningen i op-

Den første assisterende kirkegård blev anlagt, hvor den nuværende rutebilstation er placeret. Det viste sig dog hurtigt, at det var en dårlig idé. Grundvandet stod meget højt, og der opstod dræningsproblemer. De døde blev mere druknet end begravet.

rettelsen af de såkaldte assisterende kirkegårde, hvor byens kirker skulle dele jorden. Disse kirkegårde skulle anlægges i byens periferi.

Den første assisterende kirkegård blev anlagt, hvor den nuværende rutebilstation er placeret.

Det viste sig dog hurtigt, at det var en dårlig idé. Grundvandet stod meget højt, og der opstod dræningsproblemer. De døde blev mere druknet end begravet.

Placeringen blev opgivet, og i 1818 blev en ny kirkegård anlagt på markjorden uden for bymuren. Området er i dag kendt som Rådhusparken og Park Allé. Selvom om døden skulle holdes adskilt fra byen, var der stadig et ønske om at gøre kirkegården til et behageligt sted for de besøgende, så de kunne mindes de efterladte i smukke omgivelser. Derfor blev den nye kirkegård anlagt som en rummelig park.

Nordre Kirkegård etableres

I 1851 blev det plankeværk, der omkransede byen, pillet ned. Hermed var det fysiske skel mellem land og by ophævet, og bymarkerne blev taget i brug til bebyggelse. Efterhånden voksede byen frem rundt om kirkegården i den nuværende rådhuspark.

I 1862 blev banegården etableret i den sydlige del af byen, og området blev et nyt infrastrukturelt og erhvervmæssigt centrum. Ryesgade blev anlagt i 1870'erne med henblik på at være bindeled mellem den nordlige og sydlige del af byen.

Kirkegården var nu afgrænset mod syd af banegården og mod øst af Ryesgade, og derved var muligheden for udvidelse bremset. Stigende befolkningsvækst og et udbrud af kolera i 1850'erne betød, at byens kirkegårde var under pres. Kirken og byrådet indledte derfor et samarbejde med henblik på at etablere en ny kirkegård for byens borgere. Resultatet blev Aarhus Købstads Nordre Kirkegård, som blev indviet 9. oktober 1876, og kirkegården ved Ryesgade blev i den forbindelse navngivet Søndre Kirkegård.

Overfyldte kirkegårde

Størstedelen af byens begravelser fandt nu sted på Nordre Kirkegård.

Den blev grundet byens hastige vækst udvidet tre gange på blot 25 år. I 1890-91 overgik begravelsesvesen til kommunalt ansvar, og kommunen havde nu den fulde bestemmelse over byens kirkegårde. Det betød, at byrådet nu begyndte at undersøge mulighederne for etableringen af endnu en ny kirkegård placeret ved De Mezas Vej.

Der blev arbejdet med planerne i otte år, inden de blev sat i bero. I stedet valgte byrådet at udvide Nordre Kirkegård en fjerde og sidste gang og genindførte begravelser på Søndre Kirkegård frem til 1927.

Kirkegården der lå i vejen

Som et produkt af det moderne samfund med nye opfattelser af død og religion blev ligbrænding legaliseret i Danmark i 1892, og kremering blev en måde at forebygge overbefolkningen af kirkegårdene.

Sidste begravelse på Søndre Kirkegård fandt sted i 1927, samme år som Vestre Kirkegård blev indviet. Loven om

DET ER NEMT AT FÅ EN BEDRE HØRELSE

Vi giver konsultation inklusiv en uforpligtende høreprøve på din bopæl.

Vi har et stort udvalg af de nyeste og meget diskrete høreapparater.

HUSK, vi har stadig høreapparater til kr. 0,- efter offentligt tilskud.

oticon

Hvorfor vente?
Ring 52 800 888 og aftal et uforpligtende besøg.

Den Mobile Hørelinik

- kommer direkte hjem til dig og løser dit høreproblem

vejen

gravfred dikterede, at Søndre Kirkegård skulle henligge ubenyttet i 20 år. Byrådet var dog uforstående over for at lade kirkegården henlægge så længe – tiden havde ændret sig, og man måtte tilpasse sig, og man mente, at en kirkegård i centrum var hæmmende for byens vækst. Byens administration var som byen vokset eksplosivt, og der var brug for et nyt rådhus. Placeringen på Søndre Kirkegårds jorde var ideel.

I alt blev 194 gravsteder nedlagt på Søndre Kirkegård efter forhandlinger med gravstedsejerne. Gravstederne blev hensynsfuldt flyttet med håndkraft til andre eksisterende kirkegårde. Den første del af nedlægningen skete blot 10 år efter, at den sidste begravelse havde fundet sted. Den del, hvor rådhuset var tiltænkt opført, havde dog ikke været anvendt til begravelse de sidste 70 år, hvilket var en afgørende forudsætning for Kirkeministeriets godkendelse af kommunens tidlige overtagelse af arealet.

Den sidste del af den gamle kirkegård overgik 1. januar 1947 til byen, og Rådhusparken blev anlagt. 35 kirkegårdsmonumenter blev samlet i den vestlige del af parken, og vidner i dag om parkens tidligere anvendelse. På billedet er vi i 1954, hvor politibetjent Andersen inspicerer syv gravsten, der er væltet som følge af hærværk. Foto: Børge Venge, 1954, Århus Stiftstidendes arkiv, Aarhus Stadsarkiv.

FAKTA

HISTORISK SAMFUND PÅ NETTET

Aarhus Stadsarkiv indbyder i denne og i de kommende uger gæsteskrivere til at skrive ugens historiske Aarhusartikel i samarbejde med Historisk Samfund for Aarhus Stift.

Foreningen har til formål at fremme interessen for Østjyllands lokalhistorie. Historisk Samfund er stiftet i 1907 og er en af landets ældste lokalhistoriske foreninger. Det udgiver hvert år Aarhus Stifts Årbog. Denne uges artikel kan læses i sit fulde omfang i årbogen for 2017.

Historisk Samfund har digitaliseret årbøgerne fra 1908 til 2012. Disse kan læses via foreningens hjemmeside.

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

**AARHUS
ARKIVET**

Aarhus Stadsarkiv indbyder gæsteskrivere til at skrive ugens historiske Aarhusartikel i samarbejde med Historisk Samfund for Aarhus Stift. Foreningen har til formål at fremme interessen for Østjyllands lokalhistorie. Historisk Samfund er stiftet i 1907 og er en af landets ældste lokalhistoriske foreninger. Det udgiver hvert år Aarhus Stifts Årbog. Denne uges artikel kan læses i sit fulde omfang i årbogen for 2017. Historisk Samfund har digitaliseret årbøgerne fra 1908 til 2012. Disse kan læses via foreningens hjemmeside.

Willy Johannsen - den danske knallertkonge

Willy Johannsen byggede dette store hus, kaldet "Slottet", i Årslev for penge, han havde tjent for at arbejde for tyskerne. I 1945 fik han huset konfiskeret af staten. Foto: Lars Nikolajsen

BYHISTORIE

Lars Nikolajsen
Historisk Samfund for Aarhus Stift i samarbejde med Aarhus Stadsarkiv

AARHUS: Willy Johannsen – kaldet "Derby Svejseren" – fik i 1950'erne og 1960'erne en meget stor betydning for dansk produktion af knallerter. Hans erhvervskarriere var meget speciel.

Han var udlært svejser og gennem flere års ophold i udlandet, blandt andet ved den franske fremmedlegion i Algeriet, blev han ekspert i at svejse i stort set alt. I slutningen af 1950'erne etablerede han et lille svejsefirma, Derby Svejseri og Maskinfabrik, i Grønnegade. Efter den tyske besættelse af Danmark i 1940 påtog han sig sin del af den danske samarbejds politik ved at lave reparationsarbejde for tyskerne. Det arbejde greb om sig, og på et tidspunkt beskæftigede han ca. 400 mand på en ny fabrik på Slippen. Han tjente mange penge herved og byggede sig da også en kæmpevilla i landsbyen Årslev.

Efter befrielsen blev han tiltalt for værnemageri, og det endte med, at han fik en forholdsvis mild dom på 1½ års fængsel og mistede alt, også den store villa i Årslev. Der er ingen tvivl om, at han følte sig uretfærdigt behandlet, for han havde jo kun gjort det, som regeringen rent faktisk havde opfordret til.

"Røvsquabere"

Efter løsladelsen fra fængslet startede han igen et svejseri i Grønnegade. Han mente, at der var store muligheder inden for transportsektoren. Han fokuserede her især på de såkaldte "røvsquabere", altså cykler, der havde fået påmonteret en motor på bagagebæreren og hvor kraften fra motoren blev overført til baghjulet via en rulle. Ved lidt af et tilfælde fik han fat i rettighederne til at producere en motor, og dermed var vejen åbnet til lidt af et industrielt eventyr.

Han fik i starten af 1950'erne gang i produktionen af disse "røvsquabere", men han manglede kapital til at udvikle sin virksomhed. I 1953 gik han sammen med Vilh. Nellemann

A/S, der havde en stor produktion af cykler på Skandinavisk Cykelfabrik. Det fik enorm betydning. I løbet af meget kort tid skabte de en egentlig dansk knallert, Skylon, der i løbet af 1950'erne blev den mest solgte knallert i Danmark.

Samarbejdet var dog ikke uden knaster, og i 1957 kom det til et brud mellem de to virksomheder, hvilket blandt andet skyldtes, at Willy Johannsen kunne se, at Skylon kvalitetsmæssigt måtte udvikles. Skylon var en et-gears knallert, mens udenlandske knallerter mere og mere blev to-gears.

Derby-succes

Willy Johannsen gik nu selv i gang med at udvikle en ny knallert med en to-gears motor, som han fik fra Ferrari fabrikkerne i Italien. Knallerten fik navnet Derby og blev en enorm succes. Da det gik bedst produceredes 100 knallerter om dagen på fabrikken på Silkeborgvej. Dertil produceredes også motorer til andre knallertfabrikker. I alt blev der på Derby produceret langt over 100.000 motorer.

Men konkurrencen var hård. Især østrigste Puch var en hård konkurrent, fordi den i løbet 1960'erne blev produceret med tre gear. Det betød, at man i midten af 1960'erne måtte finde en ny motor til Derby-knallerten. Den fik man fra Husquarna fabrikken i Sverige, men den nye model blev ikke den store succes, selv om der blev gjort meget for at tiltrække de unge med masser af chrome og 2 oplagte udstødningsrør.

Import af knallerter

I erkendelse af at en dansk knallertproduktion på sigt sikkert ville blive vanskelig, gik Willy Johannsen over til at importere knallerter. Her valgte han knallerter fra japanske Honda og italienske Benelli. Især Honda knallerten kunne klare sig over for Puch knallerterne, men i 1974 måtte han stoppe denne import, da Vilh. Nellemann i forbindelse med at få eneretten til import af Honda motorcykler også betingede sig retten til at importere firmaets knallerter.

Det slog dog ikke Willy Johann-

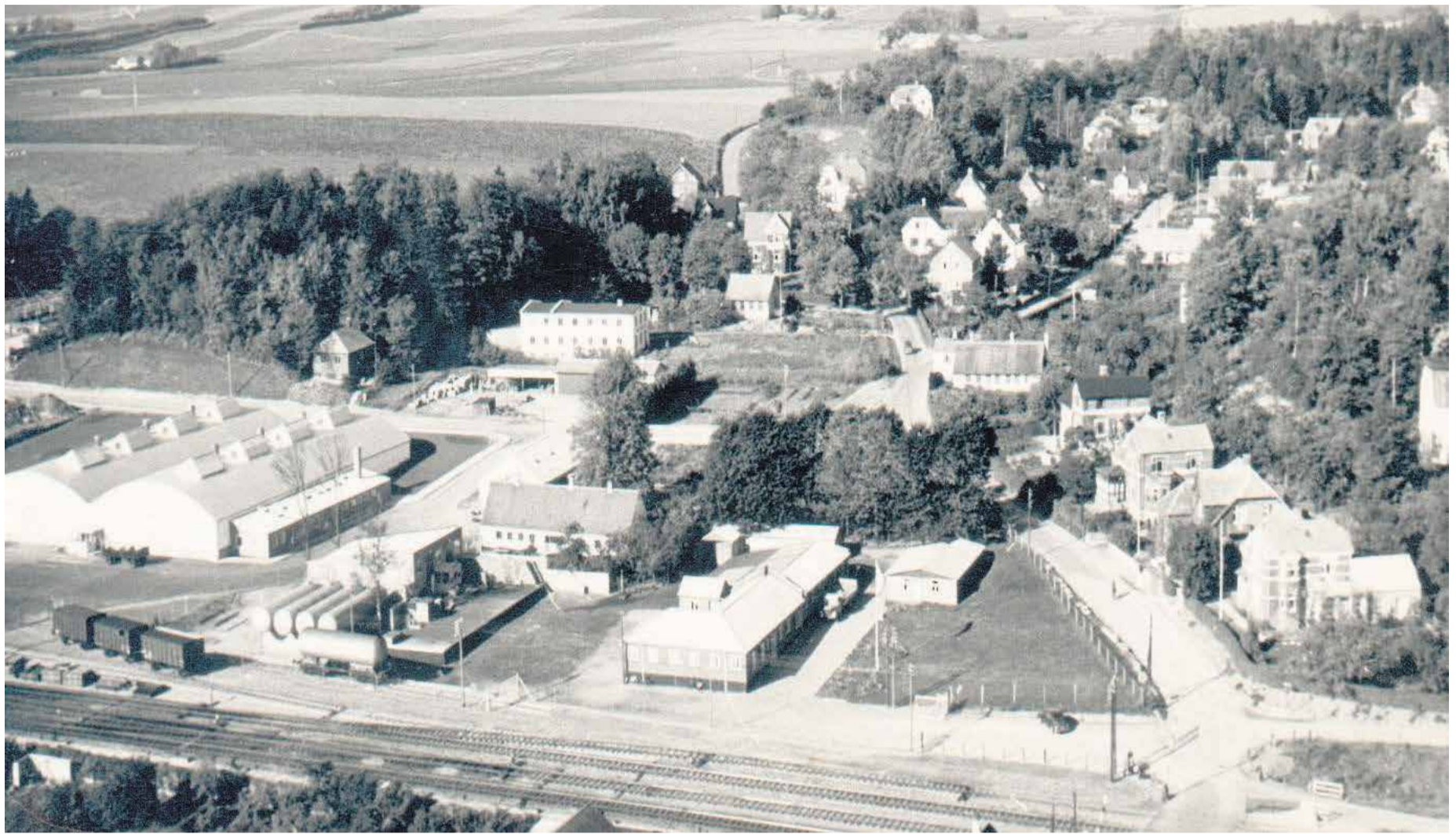
sen ud. Han havde gennem årene opkøbt jord og virksomheder inden for restaurationsbranchen. I løbet af 1960'erne blev han således ejer af f.eks. Natklubben Cabana, Hotel Europa og Hotel Skanderborghus. Især den sidstnævnte trængte til at få et fornyet koncept og i løbet af få år blev hotellet renoveret med hjælp fra Verner Pantou, og der blev lavet en helt ny måde at drive restauration på.

Amatørkusk på Aarhus Travbane

Willy Johannsen var i sin fritid meget optaget af travsport. I mange år var han den mest vindende amatørkusk på Aarhus Travbane og toppen nåede han i 1962, da han vandt Jydsk 2-årigs Grand Prix med hesten "Fyrstinden".

Hestene havde han i en stor stald, han fik bygget i Langdalen i Brabrand. Her byggede han også et stort hus, der var en knallertkonge værdig. De sidste år boede han dog på Hotel Skanderborghus.

Han døde 73 år gammel i 1983 og er begravet på kirkegården i Årslev.

Dalsøgas i Brabrand cirka 1952. Til venstre ses de fire tanke foran fyldestationen, i midten administrationsbygning og værksted og til højre som det første hus på Truevej, Villa Rida, som Henry Dalgaard Sørensen ejede frem til 1961. I dag ser området unægtelig noget anderledes ud. Foto i Brabrand-Årslev Lokalhistoriske Arkiv.

Dalsøgas - flaskegassens frække dreng

BYHISTORIE

Af Lars Nikolajsen
cand.mag., lokalhistoriker og pensioneret lektor,
Historisk Samfund for Aarhus Stift i samarbejde
med Aarhus Stadsarkiv og Århus Stiftstidende

I 1929 etableredes det første danske flaskegasselskab. Herefter kunne brug af gas i princippet spredes til alle egne af landet.

Men det var først efter 1945, at der for alvor kom gang i salget af flaskegas. Derved opstod et stort behov for fremstilling af gasflasker, og her fik et par foretagssomme brødre fra Brabrand, Henry og Ove Dalgaard Sørensen, mulighed for at få en væsentlig rolle, idet de i 1944 havde etableret Dalsø Maskinfabrik på Langdalsvej.

I løbet af få år fik de etableret en meget stor produktion af gasflasker til blandt andet Kosangas.

I slutningen af 1940'erne løb Dalsø Maskinfabrik imidlertid ind i en alvorlig krise, idet et af de store flaskegasselskaber, Nordisk Flaskegas, pludselig afbestilte en ordre på 5000 flasker. Det lykkedes dog at finde en løsning. Dalsø Maskinfabrik beholdt flaskerne mod at få dem fyldt med gas. Herpå gik fabrikken så i gang med at sælge flaskegassen under navnet Dalsøgas, hvilket blev en enorm suc-

ces i et marked, der ekspanderede stærkt i perioden.

Dalsøgas overalt

Dalsøgas etablerede en fyldestation på Truevej i Brabrand. Stedet var velvalgt, da gassen kunne leveres pr. jernbane. Gassen hentede man i blandt andet i Tyskland, Tjekkoslovakiet og Polen. I løbet af få år var man på Truevej oppe på at fylde 2.500 flasker med gas hver eneste dag, og snart blev det nødvendigt også at oprette fyldstationer andre steder. Det skete i Næstved, Løgstør, Vejen, Odense og Hedehusene.

Succesen var så stor, at medierne ret hurtigt begyndte at interessere sig for brødrene.

De kunne for eksempel i slutningen af 1950'erne fortælle, at brødrene i løbet af små 15 år havde skabt en virksomhed med en omsætning på omkring 30 millioner kr.

Virksomheden havde ca. 2.000 forhandlere, og den havde ca. 100 større eller mindre lastvogne til at fragte gasflaskerne ud til forhandlerne. Virksomheden havde også to fly, som blev brugt til reklame, idet de kunne flyve rundt i landet med et 40 meter langt banner, hvor der stod "Dalsøgas overalt". Hertil havde man oprettet afdelinger i andre lande og fik efterhånden et par hundrede jernbanegas-

FAKTA

HISTORISK SELSKAB

Aarhus Stadsarkiv indbyder i denne og i de kommende uger gæsteskrivere til at skrive ugens historiske Aarhusartikel i samarbejde med Historisk Samfund for Aarhus Stift.

Foreningen har til formål at fremme interessen for Østjyllands lokalhistorie. Historisk Samfund er stiftet i 1907 og er en af landets ældste lokalhistoriske foreninger. Det udgiver hvert år Aarhus Stifts Årbog. Denne uges artikel kan læses i sit fulde omfang i årbogen for 2016.

Historisk Samfund har digitaliseret årbøgerne fra 1908 til 2012. Disse kan læses via foreningens hjemmeside.

tankvogne.

På det mere personlige plan havde brødrene købt sig store villaer, store biler og jagtterræner.

Når interessen for Dalsøgas var så stor, hang det nok især sammen med, at virksomheden var "flaskegassens frække dreng".

Virksomheden gjorde ikke som andre flaskegasselskaber, men turde gøre tingene anderledes, hvil-

ket ofte irriterede konkurrenterne stærkt, fordi det satte deres egen komfortable indtjening under pres. Dalsøgas ville ekspandere, hvilket der var gode muligheder for i et marked, hvor der omkring 1950 havde været ca. 60.000 flaskegasanlæg, og hvor antallet i starten af 1960'erne nåede op på ca. 400.000.

Typehuse med gas

Dalsøgas gjorde meget for at få en så stor andel heraf som muligt. Det skete blandt andet ved at virksomheden havde eget finansieringsselskab, så økonomisk dårligt stillede også kunne få mulighed for at købe et flaskegasanlæg.

Det mest vidtgående initiativ var købet af Bjørnkær Savværk i Sabro. Dalsøgas ville fra omkring 1960 bygge typehuse i træ, hvor opvarmningen foregik ved hjælp af et gasanlæg, og selvfølgelig skulle køkkenerne også indrettes med gasovn og gaskomfur.

Der blev bygget et betragteligt antal huse rundt om i landet og i Tyskland. Gasopvarmningssystemet blev dog ingen succes, idet den varme luft skulle ledes gennem plastikrør op under det flade tag og blæses ned i de enkelte rum. Plastikrørene kunne imidlertid ikke holde, hvilket kom til at koste Dalsøgas store summer i reparationer og erstatninger. Det

endte i 1966 med at typehussystemet blev likvideret med et ret betragteligt tab.

Konkurrencen i gasbranchen var hård, og en anden energikilde kom i løbet af 1960'erne ind i de mange parcelhuse, der blev bygget.

Elektricitet blev efterhånden totalt dominerende som energikilde. Dette opdagede de to største gasselskaber, Kosangas og BP-Gas, hvorfor de flyttede deres fokus væk fra gasflaskerne og over på gastanke, som især blev anvendt i industrien og landbruget.

Dalsøgas, der var det tredjestørste selskab på det danske gasmarked, så for sent denne udvikling. Flaskegassalget raslede ned, så noget måtte gøres. Dalsøgas forsøgte sig nu på et andet marked, nemlig autogas. På det område blev selskabet formentlig det største selskab. Problemet var bare, at dette marked ikke var særlig stort.

Da man nåede frem til 1973 var Dalsøgas i store vanskeligheder. Henry og Ove Dalgaard Sørensen valgte i den situation at gå hver til sit. Ove skulle føre Dalsøgas videre, men det mislykkedes, og Dalsøgas måtte lukke i 1976. Henry Dalgaard Sørensen overtog selskabets udenlandske aktiver, bl.a. et meget stort antal jernbanegastankvogne, og denne del af firmaet levede videre.

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusWiki

AARHUS
ARKIVET

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusArkivet

Da Aarhus blev et landsdelscenter

Borgerskab og byvækst i år 1900: Aarhus sprængte vækstrammerne - byretten, kreditforeningsbygningen, Statsbiblioteket og kunstbygningen skød op på Bispetoften, der var byens udviklingsområde.

Offentlige stillinger

VÆR MED TIL AT GØRE EN FORSKEL FOR ANDRE

Aarhus kommune er Jyllands største arbejdsplads. 28.000 professionelle og passionerede kolleger arbejder hver dag for, at vi kan indfri Aarhus' mål om at være en god by for alle. Som ansat i Aarhus Kommune er du med til at gøre visioner til virkelighed - og til at skabe udvikling, fællesskab og trivsel.

Her er der respekt for din faglighed - og plads, så du kan udfolde dig. Vi har ambitioner for byen - og for dig. Kom og vær med!

→ Aarhus.dk/job

BYHISTORIE

Asbjørn Skødt
cand.mag. Historisk Samfund for Aarhus Stift i samarbejde med Aarhus Stadsarkiv og Århus Stiftstidende

AARHUS: De danske byer op-

levede i anden halvdel af det 19. århundrede en voldsom vækst som del af en europæisk urbaniseringsproces, hvor folk flyttede fra landet mod byen og arbejdspladserne der.

Byvæksten fordelte sig ikke ligeligt i Danmark men forsamledes nær infrastrukturelle knudepunkter og medførte drastiske forandringer i fordelingen og størrelsen af de danske byer.

Aarhus var i denne sammenhæng et helt exceptionelt eksempel på en dansk købstad, der sprængte vækstrammerne, og udviklede sig til et landsdelscenter for Jylland.

En meget stor andel af det centrale Aarhus' bygningsarv er i dag levn af denne tid.

Presset - altså investeringslysten og -behovet for større private og offentlige bygninger i Aarhus blev håndteret på forskellige måder af by-

styret.

De forskellige strategier afspejlede en byplanlægning, der både forsøgte at rumme institutionsbyggerierne inden for det gamle domkirkevarter men også planlægge nye områder, hvor de såkaldte monumentalbyggerier kunne placeres.

I denne proces blev købstadens tidligere ubebyggede areal, Bispetoften, inddraget, og en ny monumental og symbolladet bydel tilføjet Aarhus' mentale billede.

Det var også her, borgerskabet fik plads til at manifestere sin kontrol over byen gennem forskønnelse og gennem samfundsværdier som retsvæsen, lærdom, kunst og kapitalisme.

Domkirkevarter under pres

Bispetoften var ubebygget jord og var af samme årsag ikke påvirket af bevaringshensyn, eller de begrænsninger nybyggeri i den gamle bykerne kunne medføre f.eks. gadestruktur og komplekse ejerforhold.

Større institutionelt nybyggeri havde dog trange kår at indordne sig under i centrum, hvilket bl.a. kan læses i et dispositionsforslag for Bispetoftens bebyggelse fra 1896, hvor potentialet for aflastningen af den gamle bykerne blev fremhævet. Det betød dog ikke, at den gamle centrale bykerne ikke blev forandret gennem en stime af saneringer, ombygninger og nybyggeri, men presset på bykernen fandt også nye kvarterer og områder til aflastning.

Til det formål var Udvalget

Rejser og udflugter

FJERRITSLEV REJSER - kvalitet og gode oplevelser

Julemarked i Flensborg

1 dag • 1/12 • Kr. 525,-
Inkl. morgenkaffe og frokost

Juletur til Nordtyskland

3 dage • 4/12 • Kr. 2.650,-
Hjelpension - Hotel Prisma i Neumünster

Julemarked i Berlin

4 dage • 8/12 • Kr. 2.650,-
3 overnatninger med morgenmad på Maritim Hotel

Juletur til Tivoli i København

2 dage • 13/12 • Kr. 1.875,-
Mere end halvpension - Hotel Wakeup Copenhagen

Se forårsrejserne 2019 på vores hjemmeside

Du kan stige på bussen i store dele af Jylland

Telefon 98 21 17 27
www.fjerritslevrejser.dk

Dejlige Danmark

Udflugter med indhold og hygge

Åletur Café Lindholm - 28. okt.
Bus, öl eller flæsk ad libitum kr. 480,-

Center for papirkunst - 4. nov.
Bus, entré, middag, kaffe og kage kr. 580,-

Jul på Rosenholm Slot - 11. nov.
Bus, middag og entré kr. 375,-

Julemarked på Bakken, i Lübeck, Kiel og Flensborg
Ring og hør nærmere.
Priser fra kr. 250,-

Flensborg med ophold
Onsdage: 7/11 + 14/11 + 28/11 + 12/12
Lørdage: 3/11 + 17/11 + 8/12
Pris pr. person kr. 150,-

Centrum Turist

86 19 00 00
Se mere på www.centrumturist.dk

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Udsigt fra Bispetofte
over kvarteret
omkring Aarhus Å.
I forgrunden ses
Statsbibliotekets
bygning på
Vester Allé under
opførelse. Ukendt
fotograf, ca. 1899,
Den Gamle Bys
billedsamling

FAKTA

HISTORISK SAMFUND

Aarhus Stadsarkiv indbyder i denne og i de kommende uger gæsteskrivere til at skrive ugens historiske Aarhusartikel i samarbejde med Historisk Samfund for Aarhus Stift.

Foreningen har til formål at fremme interessen for Østjyllands lokalhistorie. Historisk Samfund er stiftet i 1907 og er en af landets ældste lokalhistoriske foreninger. Det udgiver hvert år Aarhus Stifts Årbog. Denne uges artikel kan læses i sit fulde omfang i årbogen for 2016.

Historisk Samfund har digitaliseret årbøgerne fra 1908 til 2012. Disse kan læses via foreningens hjemmeside.

For Byens Udvidelse og Bebyggelse blevet nedsat i 1876. Udvalget koordinerede byvæksten, grundsalg og rådgivning af byrådet i byggesager. Udvalget forestod også korrespondancen med private bygherrer og forhandlingen af aftaler om bygherrens medfinansiering af byrum såsom beplantning og gadeanlæg.

Ideologisk afspejling

Byens ekspansion pressede på, og borgerskabets tilgængelighed af rummet påbegyndtes med opførelsen af Pigeborgerskolen i Christiansgade i 1900 men blev cementeret med opførelsen af Statsbiblioteket i 1902, der på det tidspunkt blot var statens anden kulturinvestering i provinsen, og Bispetofte blev i løbet af de næste ti år udvidet med byretten i 1906, Den Danske Frimurerordenens logebygning i 1908, Ny Jydske Kjøbstad-Creditforenings hovedsæde i 1912 og fuldent med kunstbygningen i J. M. Mørksgade fem år

senere i 1917.

Bispetoftens gadenavne var i sin egen ret udtryk for nationalromantikens tankegods og borgerskabets ideologi.

(Kong) Christiansgade og (Dronning) Louisegade blev suppleret af den bogstavelige Biblioteksgade ved det nye Statsbibliotek, og den afdøde borgerlige politiker og købmand J. M. Mørk (1827-89) blev anerkendt med en gade.

Byens første stadsgartner

Kreditforeningens køb af byggegrund på Bispetofte blev fulgt af et mundtligt tilsagn til Udvalget for Byens Udvidelse og Bebyggelse om at yde et bidrag til beplantningen af den ubebyggede del af Bispetofte.

Det skete sideløbende med oprettelsen af stillingen som byens første stadsgartner i begyndelsen af 1912. Det forfinede bymiljø, der i dette tilfælde søgtes opnået gennem beplantningen, var del af en proces drevet af den borgerli-

ge elite som i et bredere perspektiv tilstræbte at renliggøre, forskønne, udrette og sanere byens offentlige rum. Denne tidsånd var formaliseret lokalpolitisk gennem byrådets udvalg for "Byens og dens Omegns Forskønnelse".

Bispetofte er derfor et af de tydeligste eksempler på den udvikling, byen gennemgik fra provinskøbstad til provinshovedstad i en samtid, hvor borgerskabets samfundsstrukturer gjorde sig gældende.

Pres og tiltrækning i 2018

Over de senere år er der sket en række forandringer på Bispetofte og i bymidten som helhed.

Danske Bank besluttede i 2016 at sælge sin eksisterende ejendomsportefølje i indre by, hvilket inkluderede Kreditforeningens tidligere hovedsæde og Aarhus Privatbanks tidligere hovedsæde i Kannikegade. For første gang skal de to bygninger anvendes til andre formål end bankdrift.

Danske Bank har i stedet besluttet at opføre et nyt domicil på Sydhavnen på hjørnet af Jægergårdsgade og Spanien. Aarhus gennemgår i øjeblikket store forandringer, og Bispetofte er i dag en lige så væsentlig repræsentant for disse, som den var i årene 1890-1917. Når disse større skifter sker, er der underliggende, strukturelle forandringer, der er på spil, og det er interessant at se, hvor virksomheder og institutioner placerer sig i dag i et Aarhus, der hastigt forandrer sig.

105.000 husstande berøres af nye skralderuter

SKRALD

Emma Ahlgreen Haa
emahh@stiften.dk

AARHUS: En stor del af affaldsbeholderne i Aarhus Kommune vil fremover blive tømt en ny dag.

Ændringen sker fordi firmaet HCS overtager opgaven med at tømme affaldsbeholderne. Tidligere har RenoNorden varetaget den opgave.

Transportfirmaet HCS omlægger skraldebilernes ruter, og derfor vil dagen, hvor man får tømt sit affaldsbeholder, for manges vedkommende ændre sig.

- Det er en omlægning af de større, og vi gør selvfølgelig alt, hvad vi kan for at forberede det og planlægge det, så godt vi kan, siger Lene van der Raad, chef for Genbrug og Energi i AffaldVarme Aarhus, i en pressemeddelelse.

Ud af kommunens 160.000 husstande er det de 105.000,

som vil blive berørt af ændringerne.

Hun er dog godt klar over, at ændringen af tidspunktet vil medføre gener for nogen:

- Det vil være naivt at forestille sig andet. Det vil vi gerne beklage på forhånd, men vi håber på forståelse og tålmodighed, indtil det hele er faldet på plads, siger hun.

Er man berørt af ruteomlægningen, vil man i disse dage modtage digital post i sin e-Boks om ændringerne. Ruteomlægningerne begynder sidst i oktober og forventes at være færdige cirka en måned senere.

Omlægningerne omhandler både private affaldsbeholdere og fælles affaldsbeholdere i eksempelvis boligforeninger og gælder både for restaffald og beholdere til glas, plast og metal samt papir og småt pap.

Der vil ingen ændringer være for haveaffaldsbeholdere eller de nedgravede affaldsbeholdere.

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusWiki

AARHUS
ARKIVET

Klik her for at læse mere om
emnet på AarhusArkivet

En byplans storhed og fald

Aarhus Stadsarkiv indbyder gæsteskrivere til at skrive ugens historiske Aarhusartikel i samarbejde med Historisk Samfund for Aarhus Stift. Foreningen har til formål at fremme interessen for Østjyllands lokalhistorie. Historisk Samfund er stiftet i 1907 og er en af landets ældste lokalhistoriske foreninger. Det udgiver hvert år Aarhus Stifts Årbog. Denne uges artikel kan læses i sit fulde omfang i årbogen for 2016. Historisk Samfund har digitaliseret årbøgerne fra 1908 til 2012. Disse kan læses via foreningens hjemmeside.

BYHISTORIE

Af Kristian Buhl Thomsen
Arkivleder og museumsinspektør

AARHUS: Aarhus er i dag i en rivende udvikling med byggeri af højhuse og skabelsen af en ny havnefront. Det er imidlertid ikke første gang, at ambitionerne har været store, når det kommer til byudvikling.

I 1950'erne drømte politikere og planlæggere om at skabe et gennemmoderniseret byrum. På byrådsmødet d. 11. februar 1954 vedtog byrådet enstemmigt en plan for omdannelsen af midtbyen til et moderne city med trafikveje, kontorhøjhuse og boliger til mere end 200.000 mennesker. Spektakulært var planens skitse til en 1,3 km lang "Ny Hovedgade", som var en strømlinet fire-sporet boulevard fra Rådhuspladsen igennem Frederiksgade, Immervad, Badstuegade og Studsgade. Pladsen skulle skabes gennem nedrivningen af 155 ejendomme beboet af 1.533 mennesker, og resultatet skulle stå klart 28 år senere i 1982.

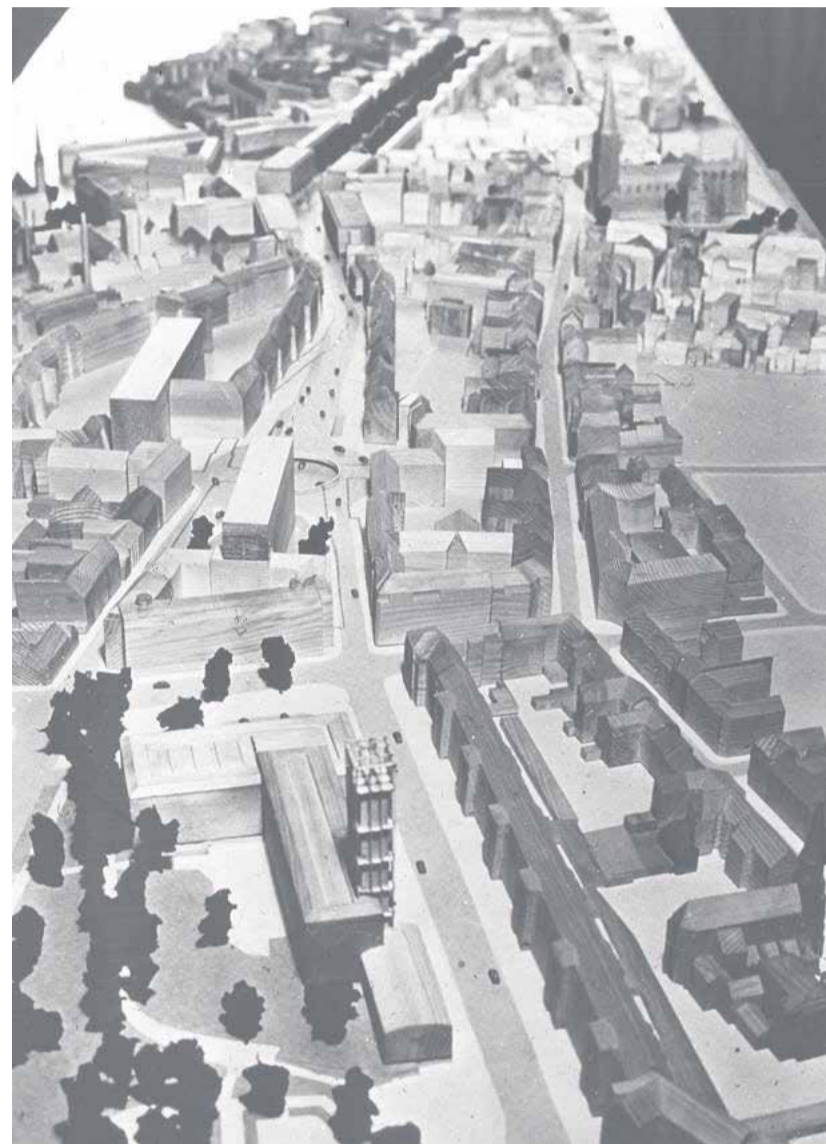
Sådan kom det ikke til at gå. Midtbyen blev aldrig revet ned, og området inden for Ringgaden har i dag blot 60.000 indbyggere.

Der opstod nemlig hurtigt et stort problem: Hvordan skulle projektet finansieres? Samtidig blev Bernhard Jensen i 1958 ny borgmester, og han stod hurtigt i spidsen for at redde byens bygningskulturelle værdier.

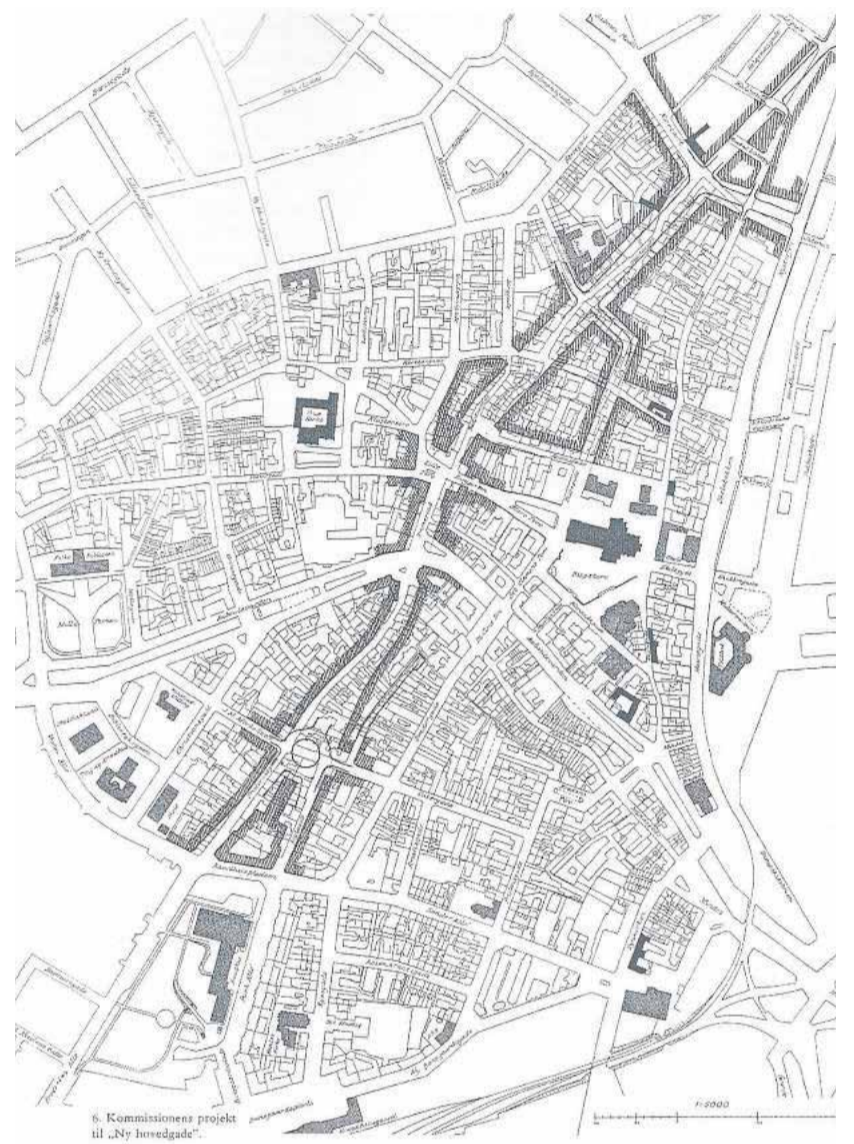
Med nutidige øjne kan byplanen synes chokerende. Selvom den aldrig blev til noget, kan det være interessant at se nærmere på de bevægelsesgrunde, der lå bag planen. For en byplan er altid et produkt af sin samtid.

Tidens krav

I mellemkrigstiden blev det gradvist klart, at Aarhus' eksisterende gadenet ikke kunne klare fremtidens biltrafik, særligt fra syd mod nord. Derfor fremkom adskillige forslag til gadenembrand, der kunne løse problemet. I 1950'erne blev det yderligere klart, at Aarhus Kommune, der på den tid omfattede byområdet inden for Ringgaden samt Christiansbjerg, ikke kunne rumme et stigende befolkningsstal. I stedet ville folk bosætte sig i forstadskom-

Ny Hovedgade skulle være hovedfærdselsåren i Aarhus' fremtidige citydistrikt. Den skulle skære sig på tværs af midtbyen som en boulevard gennem Frederiksgade, Immervad, Badstuegade og Studsgade.

muner såsom Viby, Åbyhøj, Brabrand, Hasle og Ris-skov. Det ville svække Aarhus Kommunes skattegrundlag og dermed finansieringen af det spæde velfærdssamfund.

Planen om Ny Hovedgade skulle derfor sikre fortsat plads til boliger, handel og erhverv i Aarhus Kommune gennem en intensiv udnyttelse af grundarealerne. Med 5-12 etager skulle byggeriet eksempelvis være højt ved Rådhuspladsen og ved Lille Torv.

I Aarhus var man på linje med, hvad man i tiden drømte om i andre større byer. To år tidligere havde politikerne i Odense f.eks. vedtaget Thomas B. Thriges Gade-projektet, som i de følgende 20 år kom til at skære sig igennem hjertet af byen. På lignende vis var Vesterbrogennembruddet i 1930'erne blevet gennemført i Aalborg som en trafikal korridor til den dengang nye Limfjordsbro.

Spektakulært var planens skitse til en 1,3 km lang "Ny Hovedgade", som var en strømlinet fire-sporet boulevard fra Rådhuspladsen igennem Frederiksgade, Immervad, Badstuegade og Studsgade. Pladsen skulle skabes gennem nedrivningen af 155 ejendomme beboet af 1.533 mennesker, og resultatet skulle stå klart 28 år senere i 1982.

Endelig arbejdede man i København fra 1958 til 1973 på den såkaldte City Plan Vest, hvor dele af Vesterbro skulle have været omdannet til et moderne højhuskvarter med undergrundsbane og motorvej videre langs de københavnske søer.

Inspirationen til sådanne storskalaprojekter kom ofte fra Sverige, hvor bykernerne effektivt blev nedrevet og nydesignet som forretningsdistrikter. I Danmark blev den slags byplaner dog

for det meste aldrig til andet end planer.

Planens fald

I Aarhus håbede man på statsstøtte fra saneringslovens puljer og fra Statens Vejfond. Imidlertid var saneringsbehovet begrænset, og vejanlægget havde ingen regional eller national betydning. Derfor kunne statsstøtte ikke opnås. Hos byens handelsstand var der samtidig skepsis over for mulige eksproprieringer og et årti-

er langt byggerod lige midt i handelsområdet.

I 1958 blev Bernhard Jensen (S) borgmester, og han viste hurtigt interesse for en kommunesammenlægning mellem Aarhus og forstæderne, hvilket da også blev virkelighed i 1970. Behovet for en intensiv udnyttelse af midtbyen forsvandt dermed. Samtidig løste Ringgaden allerede fra 1938 problemet med biltrafikken fra syd mod nord, hvilket helt synes at have været overset.

Bernhardt Jensen havde samtidig en stor historisk interesse, som han nu omsatte til praksis. I årene 1962-64 fik han et fagudvalg til at kortlægge byens kulturarvsværdier, og i 1967 stod han i spidsen for at oprette Foreningen for bykultur i Aarhus. Derudover fik han i 1968 gennemtrumfet, at Aarhus skulle have et fast udvalg for bygnings- og miljøbevaring, som i dag kendes som Aarhus Kulturmiljøråd.

Parallelt dermed vedtog Aarhus Byråd i 1965 en dispositionsplan for den indre by, hvor Ny Hovedgade endegyldigt var skrevet ud. Selvom andre gennembrudsplaner blev drøftet frem til midten af 1970'erne, endte Bernhard Jensens kulturhistoriske initiativer dog med at slå stærkt igennem. Midtbyens huse blev skånet og restaureret til glæde for nutidens aarhusianere. Det kan vi et langt stykke ad vejen takke Bernhard Jensen for.

Arkitekt Thorkel Møller var i en årrække formand for Aarhus permanente Udstilling, der havde til huse i Kunsthal Aarhus. I kraft af sin formandspost kunne Møller kort efter besættelsen i 1940 præsentere en brændselsudstilling, som han her præsenterer sammen med overingeniør Plessin og ingeniør P. Harding. Foto: Tilskrevet Inger Westphal-Christiansen, 1940, Århus Stiftstidende, Aarhus Stadsarkiv

FAKTA

HISTORISK SAMFUND

Aarhus Stadsarkiv indbyder i denne og i de kommende uger gæsteskrivere til at skrive ugens historiske Aarhusartikel i samarbejde med Historisk Samfund for Aarhus Stift.

Foreningen har til formål at fremme interessen for Østjyllands lokalhistorie. Historisk Samfund er stiftet i 1907 og er en af landets ældste lokalhistoriske foreninger. Det udgiver hvert år Aarhus Stifts Årbog. Denne uges artikel kan læses i sit fulde omfang i årbogen for 2017.

Historisk Samfund har digitaliseret årbøgerne fra 1908 til 2012. Disse kan læses via foreningens hjemmeside.

I Hack Kampmanns skygge

Den oversete arkitekt Thorkel Møller stod bag 258 projekter i Aarhus, hvoraf flere hører til nogle af byens mest markante.

BYHISTORIE

Historisk Samfund for Aarhus Stift i samarbejde med Aarhus Stadsarkiv og Århus Stiftstidende

AARHUS: En række aarhusarkitekter nyder i dag stor anerkendelse for deres prægtige bygningsarv. Det er kendte arkitekter som bl.a. S.F. Kühnel, Axel Høeg-Hansen og ikke mindst Hack Kampmann.

Der er til gengæld skrevet meget lidt om arkitekten Thorkel Møller på trods af, han har stået bag hele 258 projekter i Aarhus herunder Marselisborg Hospital, Ny Jyske Kjøbstad-Creditforenings bygning på hjørnet af Emanuel Sejrs Gade og Åboulevarden og Skt. Joseph Hospital ved Tietgens Plads

Thorkel Luplau Møller blev født 28. juli 1868 i Sorø som søn af adjunkt Hans Georg Møller og Julie Augusta Luplau. Møller blev gift med Elise Bodil Gelbjerg Hansen i 1903 og var gift med Elise ind til hendes død i 1922. Møller giftede sig sidenhen med Ebba Wittrup Nielsen i 1927, som han er gift med

ind til sin død 21. december 1946 i Aarhus.

Over årene nåede Møller at bo en række steder fra Villa Fairhill på Aldersrovej, til Mejlgade og Skolebakken og siden Skåde Bakker og Årslev Højgaard.

Møller blev 78 år og nåede at opleve to verdenskrige i sit liv. Han voksede op i et Danmark, der var både geografisk og mentalt forandret oven på krigen i 1864, og hvor nationalismen fortsatte med at sætte sine spor. Spor der i den grad også kom til udtryk gennem arkitektens kunstneriske virke.

Uddannelse og dannelse

Det er først med Arkitektskolen Aarhus i 1965, at arkitekter kunne uddanne sig uden for hovedstaden, og det skal ses i sammenhæng med, at omkring århundredeskiftet blev langt størstedelen af Aarhus' nye bygningsmasse faktisk ikke tegnet af uddannede arkitekter. Den typiske baggrund, mange udøvende arkitekter havde, var håndværksmæssig som enten murer eller tøm-

rer, og Møller uddannede sig også i første omgang til murer i 1890. Efter eksamen begyndte han dog samme år på Kunstakademiets arkitektuddannelse og færdiggjorde sine studier i 1898.

Møller opholdt sig periodevis på udlandsrejser i Tyskland og Italien fra 1897-1900 og arbejdede som tilsynsførende for Kampmann på byggerierne af Aarhus Teater og Marselisborg Slot samt Martin Nyrop på opførelsen af det nationalromantiske hovedværk, Københavns Rådhus. Møller fik her oplæring hos to af periodens vigtigste nationalromantiske arkitekter, og det var en stilistisk erfaring, han bragte med sig videre i sine egne tegninger.

Skubbede til fagets udvikling

Da Møller begyndte sit virke i Aarhus, var der kun tre medlemmer af Arkitektforbundet uden for Hovedstaden, og det blev en særlig indsats for Møller at arbejde for, at håndværksmestrene benyttede uddannede arkitekter. Han forestod her

formandskabet for Sæmmenslutningen af Private Arkitekter og Ingeniører i Aarhus i en 6-årig periode samt Aarhus Permanente Byggematerialeudstilling (der fungerede som samlingssted for byens arkitekter) fra 1932 til udbruddet af 2. verdenskrig.

Fra 1902 var Møller ansat som arkitekt for Jyske Landboforeningers Dyrskuer men blev siden selvstændig, hvor han satte sit største præg som arkitekt. Han var aktiv helt frem til 1942, og det var ingen anden end arkitekten C. F. Møller, der i 1947 skrev sin aarhusianske kollegas nekrolog i *Arkitekten* men dog med afmålt anerkendelse gennem sine sidste ord: "Med Thorkel Møller er en fin og dygtig Kollega gaaet bort." Intet mere og intet mindre.

Nationalromantisk

Møllers virke som arkitekt skete inden for stilarterne nationalromantik og senere nybarok. Nationalromantikken kom til udtryk i arkitektur gennem en undersøgel-

se af historiske byggestile særligt fra middelalderen. Det blev koblet med regionale materialevalg og udsmykninger, der både bar regionale som nationale symboler og var frit inspireret af Danmarks historie. Dansk og nordisk bygningskultur blev undersøgt gennem opmålinger af middelalderborge og kirker, og et formsprog ud fra materialer som mursten, træ og bornholmsk granit blev foretrukket.

Det kendetegnede Møller og sin levetid, at arkitekterne virkede i de større byer og især København. Møller var med til at sprede betydningen af uddannelse for arkitekter til Aarhus. Dernæst er særligt Møllers virke inden for tegning af boligkarréer i Aarhus noget, få har gjort ham efter. Det centrale Aarhus, vi kender i dag, blev i hovedtræk anlagt i årtierne omkring år 1900, og her har Møller spillet en væsentlig rolle. Han har næppe skubbet til stilarternes udvikling gennem originalt formsprog, men han har været udføreren – i stor stil.

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Unibank i Aarhus forærede i foråret 1993 Muskelsvindfonden en mønttællemaskine, så den velgørende organisation bedre kunne holde styr på de mange penge, som de "grønne koncerter" indbragte. Foto: Jens Tønnesen, 1993, Aarhus Stadsarkiv

TEMA

**TØNNESENS
TIDSBILLEDER**

- Jens Tønnesen (1962-2014) var uddannet pressefotograf fra Århus Stiftstidende i 1991, men karrieren begyndte forinden i aktivistmiljøet i Øgadekvarteret, blandt andet i græsrodsavisen "Byens Fri Blad" i 1983.
- Kort efter stiftede han Chili Foto&Arkiv sammen med fotografene Claus Haagensen og Søren Holm.
- Her virkede han frem til 1998, hvor han blev ansat ved Landbrugsavisen. I dag findes hans billeder i Stadsarkivets samling.
- Vi bringer i denne og i de kommende uger historier fra Aarhus illustreret af Tønnesens billeder. På AarhusArkivet.dk kan man se mange flere af Tønnesens tidsbilleder.

Grøn Koncert fra Aarhus til hele landet

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Titusinder af danskere besøger hver sommer Grøn Koncert, som er en række udendørs koncerter med skiftende musikere. Det er velkendt for de fleste, at koncerterne er arrangeret af Muskelsvindfonden i samarbejde med bryggeriet Tuborg – og det grønne eventyr begyndte i Aarhus.

Grøn Koncert begyndte officielt i 1983 med blot 40 frivillige, to folkevognsrugbrød, en lastbil og en varevogn. Det praktiske arbejde bag koncerterne er siden vokset betydeligt i omfang, og det klares nu af et hold af frivillige fra Muskelsvindfondens "Grønne Crew" på sammenlagt godt 1.400 personer. Siden den spæde begyndelse er overskuddet fra koncerterne gået til Muskelsvindfondens omfattende arbejde med at støtte og styrke mennesker med muskelsvind og deres pårørende.

Muskelsvindfonden med base i Aarhus begyndte fra 1971 at afholde flere lokale koncerter, og fra 1977 foregik musikfesten i det grønne område ved Tangkrogen i Aarhus.

Først fra 1983 blev arran-

gementet landsdækkende under navnet Grøn Koncert, hvor bryggeriet Tuborg blev hovedsponsor. I Aarhus blev den første Grøn Koncert afviklet i Botanisk Have, hvor blandt bandet Sneakers og Frede Fup optrådte.

Koncertplads på Vestereng

I årene herefter blev arrangementet flyttet til Viby Stadion. Interessen og antallet af besøgende steg hurtigt, og det førte til, at man inddrog arealer ved Vesteeng som ny koncertscene i 1987. Her optrådte blandt andet de aarhusianske kunstnere Anne Linnet og Thomas Helmig, og den lokale multikunstner Jacob Haugaard ledede arrangementet fra scenen som konferencier.

Grøn Koncerts fortsatte vokseværk førte i 1988 og 1989 til, at man besluttede at inddrage Kirstinemindes Flyveplads i Skejby til koncerterne, hvor man blandt andet kunne finde det aarhusianske band Gnags og den lokale Lis Sørensen med band blandt de optrædende.

I 1990 vendte man tilbage til koncertpladsen ved Vestereng, hvor et rekordstort publikum blandt andet kunne gense Gnags og Thomas Helmig. Samtidig var antallet af frivillige vokset til 320 personer – og Grøn Koncert

havde spredt sig til Blokhus, Odense, Herning, Vejle, Næstved og København.

Ny scene ved Mariendalsvej

Frem til og med 2013 var Vestereng stadig hjemstedet for Grøn Koncert i Aarhus, hvor 32.000 besøgende ved 2013-udgaven betød alt udsolgt. Samme år besøgte i alt knap 185.000 betalende gæster Muskelsvindfondens arrangementer rundt om i landet.

Året efter måtte man dog flytte koncertscenen i Aarhus, da Vestereng af kommunen blev nedlagt som koncertplads. I stedet blev begivenheden flyttet til park- og skovområdet ved Marienlystvej i det nordvestlige Aarhus, hvor 34.000 tilskuere var mødt frem. Jacob Haugaard havde stadig rollen som konferencier, men ellers var antallet af lokale optrædende i forhold til tidligere år ganske få.

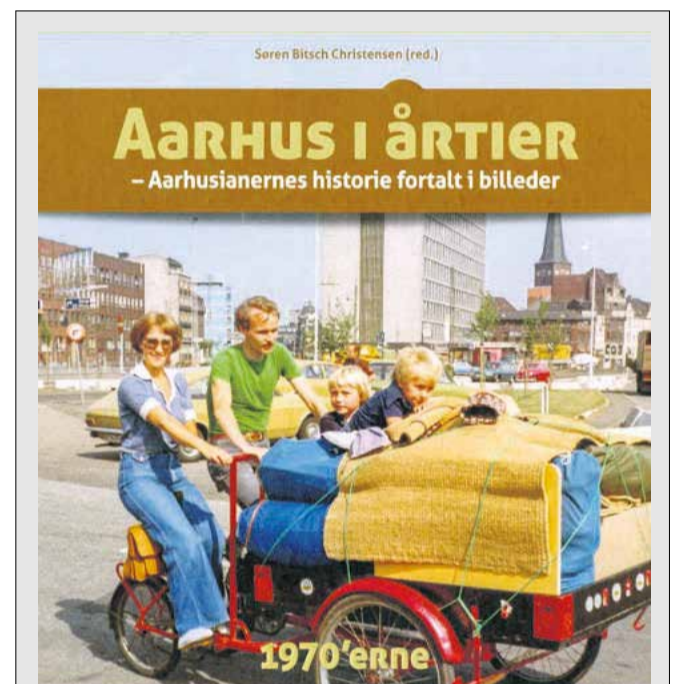
Koncertområdet ved Marienlystvej var stadig i brug ved 2018-udgaven af Grøn Koncert, hvor topnavne som Lukas Graham, D-A-D og Aqua fyldte koncertpladsen til sidste plads med over 35.000 tilhørere – og dermed en ny publikumsrekord for Muskelsvindfonden – både i Aarhus og på landsplan, da samtlige otte koncerter i alt

tiltrak 191.000 tilskuere.

Frivillige og ansatte på Grøn

"Grøn", som nu er navnet på koncertturen landet rundt, havde i 2018 deltagelse af over 700 hårdtarbejdende frivillige på koncertpladserne. Det samlede mandskab under betegnelsen "Crewet" består nu af flere end 1.400 mennesker, som blandt andet arbejder med at sætte scener, hegn og telte op, stå i salgsboder og servere mad og drikkevarer til de mange gæster ved koncerterne landet over. Og Tuborg er stadig hovedsponsoren bag musikken.

"Crewet" er også med på Roskilde Festival, ved opførelsen af børnearrangementet Cirkus Summarum sammen med DR samt øvrige begivenheder og fester, hvor Muskelsvindfonden igennem sommerperioden deltagere.

Billedet på forsiden til den nye bog om Aarhus i 1970'erne, der bliver lanceret på tirsdag, stammer fra et privat fotoalbum. På mandag har du også mulighed for at komme forbi arkivet med dine billeder. Fotograf: Jette Meincke Hansen,

Kom til boglancering og få dine billeder med i en bog

BYHISTORIE

AARHUS: På tirsdag 13. november udkommer tredje del af bogserien "Aarhus i årtier", som er et samarbejde mellem Aarhus Stadsarkiv, Den Gamle By og Turbine Forlaget. I den kommende bog kan man opleve Aarhus i 1970'erne gennem hundredvis af fotografier – mange af dem indsamlet blandt aarhusborgere. På Rampen på Dokki tirsdag kl. 16 kan du møde forfatterne af den succesrige bogserie om Aarhus i årtier. Tilmelding ikke nødvendig.

Bogen havde ikke kunne lade sig gøre uden lån af billeder fra byens borgere. Dagen før lanceringen, mandag 12. november, samler Stadsarkivet ind til næste bog i serien, nemlig Aarhus i 1980'erne. Det foregår på Rampen i Dokki kl. 13-17, hvor stadsarkivets ansatte sidder klar ved skannerne.

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
ARKIVET**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

Fredsbevægelserne prægede 80'ernes Aarhus

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Tusindvis af århusianere var gennem 1980'erne med i demonstrationer mod opstillingen af flere atomvåben i Europa, og byens fredsbevægelser var i centrum for aktiviteterne.

Den kolde krig var det altafgørende emne i udenrigspolitikken gennem 1970'erne og 1980'erne både herhjemme og verden over. Begrebet dækkede over det konfliktforhold som eksisterede mellem det kommunistiske Øst bestående af Rusland – dengang Sovjetunionen – og Østtyskland, og Vest med USA i spidsen og blandt andet Frankrig og Danmark som allierede.

Frygten for en atomkrig mellem de to blokke lå latent over det meste af verden, og den konstante oprustning fik tilnavnet atomkapløbet. I Danmark blev der udarbejdet omfattende beredskabsplaner, som skulle forberede landet og befolkningen i tilfældet af, at Den kolde krig skulle blive varm.

Nej til Atomvåben fra Aarhus

Med faren for en egentlig atomkrig opstod flere nye fredsbevægelser, som protesterede imod dansk støtte til flere atomvåben i NATO-alliancen.

Allerede i 1960 blev Kampagnen mod Atomvåben stiftet, og fra samme år begyndte fredsmarcher at bevæge sig gennem landet i protest mod atomvåben. I 1979 stiftede kræfter i Aarhus Samarbejdsudvalget mod Atomoprustning, og i foråret 1980 blev organisationen Nej til Atomvåben – en dansk afdeling af det europæiske European Nuclear Disarmament – stiftet, og også denne havde rod i Aarhus. I 1982 kom også bevægelsen Krig og fred til verden med rod i den politiske venstrefløj.

Nej Til Atomvåben fik hurtigt et offentligt image som en folkelig fredsorganisation, mens flere af de

Påskemarcherne i midten af 1980'erne trak århusianerne på gaderne i store demonstrationer mod atomoprustningen i Europa. Her bevæger et optog sig gennem Hans Broges Gade i 1984. Foto: Jens Tønnesen, 1984, Aarhus Stadsarkiv.

øvrige organisationer var tæt knyttet til forskellige politiske partier.

Kvinderne overtager faklen

De århusianske fredsbevægelser havde samlet set et godt tag i byens borgere, der flittigt deltog i kampagner og demonstrationer rettet mod atomkapløbet rundt om i byen. De forskellige fredsorganisationer arbejdede ofte sammen og en af Nej Til Atomvåbens tætte samarbejdspartnere var fredsgruppen Kvinder for Fred, der var dannet i forbindelse med den Internationale Kvindekongress i København i februar 1980.

I de følgende år spillede Kvinder for Fred en central rolle i fredsbe-

vægelsen og gennemførte en lang række fredsmarcher rundt om i Europa. Især i Aarhus med det rige studiemiljø var der stor aktivitet med møder, kampagner og demonstrationer i den første halvdel af 1980'erne.

Påskedemonstrationer

I påsken 1985 deltog over 100.000 danskere i demonstrationer mod den fortsatte atomoprustning, heraf op mod 30.000 alene i Aarhus.

Opinionsundersøgelser i midten af 1980'erne viste et klart flertal i befolkningen for fredsbevægelsens hovedkrav i alle partiers vælgerkorps.

Samtidig udmøntede Folketin-

gets sikkerhedspolitiske flertal flere konkrete krav, som den danske fredsbevægelse kunne bakke op om, hvilket også indikerede, at de folkelige fredsbevægelser var blevet en politisk magtfaktor. Fredsbevægelserne havde i den henseende vundet slaget. Murens Fald i 1989 skabte imidlertid et helt andet verdensbillede i mange henseender, og fredsbevægelsernes storhedstid var ovre.

Atomvåbenfrit Aarhus

Også lokalpolitisk var der opbakning til flere af fredsbevægelsens mærkesager. Eksempelvis erklærede et flertal i byrådet i Aarhus i oktober 1985, at kommunen fremover

TEMA

TØNNESENS TIDSBILLEDER

Jens Tønnesen (1962-2014) var uddannet pressefotograf fra Århus Stiftstidende i 1991, men karrieren begyndte forinden i aktivistmiljøet i Øgadekvarteret, blandt andet i græsrodsavisen "Byens Fri Blad" i 1983.

Kort efter stiftede han Chili Foto&Arkiv sammen med fotografene Claus Haagensen og Søren Holm. Her virkede han frem til 1998, hvor han blev ansat ved Landbrugsavisen.

I dag findes hans billeder i Stadsarkivets samling.

Vi bringer i denne og i de kommende uger historier fra Aarhus illustreret af Tønnesens billeder.

På AarhusArkivet.dk kan man se mange flere af Tønnesens tidsbilleder.

skulle være atomvåbenfri. Samme år kom det dog til sammenstød mellem ordensmagten og fredsbevægelser, da det amerikanske krigsskib USS Iowa i oktober lagde til i Aarhus.

USS Iowa var normalt armeret med atomerede krydsermissiler, så ankomsten til Aarhus skabte stor furor blandt fredsbevægelserne. De mange demonstrationer mod skibets besøg vakte opsigt både herhjemme og internationalt – og holdt i perioder byens politi travlt beskæftiget.

Stadsarkivet savner dokumenter

Mange århusianere var i berøring med fredsbevægelsen i de forskellige afskygninger. Stadsarkivet modtager gerne materiale – billeder, dokumenter med videre. Skriv til stadsarkiv@aarhus.dk.

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

**AARHUS
ARKIVET**

Caféerne tog Aarhus med storm i 1980'erne

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Værtshusene i Aarhus var slidte og selv værtshusstrøget Skolegade havde svært ved at tiltrække kunder sidst i 1970'erne. Men så kom caféerne til byen.

Café Casablanca, der er centralt placeret tæt ved Domkirken, åbnede tilbage i 1981 som den første café af sin art i Aarhus. Den blev hurtigt en stor succes med sin franske brasserie-stil, som mange unge havde stiftet bekendtskab med under deres rejser sydpå – ofte med de

billige interrail-billetter eller på bilferie.

Caféen blev grundlagt af den århusianske arkitekt Jan Rode i 1981, givetvis med inspiration fra den populære Café Sommersko i hovedstaden. Casablanca blev hurtigt et stamsted for mange århusianere, der indtog både morgenmad eller en kop café-latte og sluttede dagen af med en festlig aften med musik og drinks.

Veteraner i fin form

Siden da har udbuddet af caféer i Aarhus ændret sig mangfoldigt, og caféerne er vokset ud af midtbyen til andre "hippe" steder i lan-

dets næststørste by.

Casablanca trives stadig i fin form her snart fire årtier efter begyndelsen på det aarhusianske caféeventyr. Den har samtidig høj status blandt den håndfuld caféer, som har formået at holde trit med udviklingen gennem årene, mens flere af caféerne andre steder ofte skifter navne og ejere. Og med beliggenheden på den stille Rosensgade er den om sommeren et af byens bedste bud på en parisisk fortovscafé.

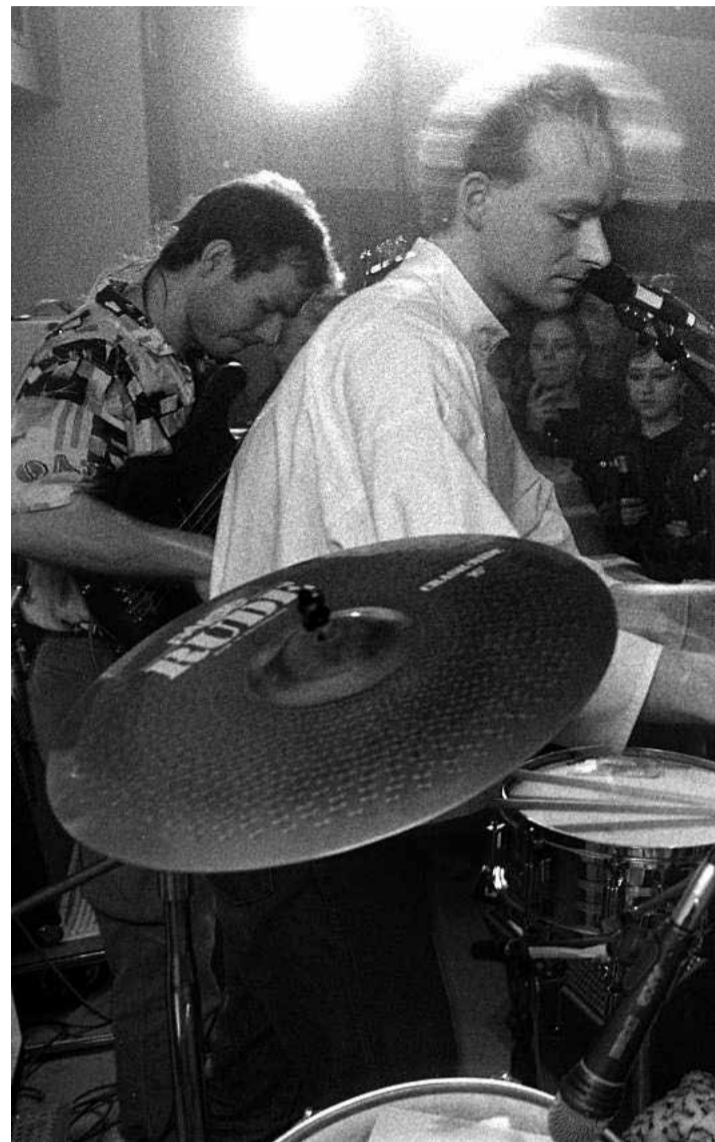
Idéen om at bringe fransk bistro til Aarhus var en udvikling, som flere af de andre caférestauratører i 80'erne ikke var sene til at følge.

Og fælles for de kendte 80'er-caféer er deres nærmest ikoniske status blandt både ældre og yngre gæster.

Bohemer og musikere

Blandt dem er Café Englen i Studsgade, der har haft til huse i Latinerkvarteret siden 1984. Caféen, der dengang var placeret mellem mere ydmyge og urolige værtshuse, var i 1980'erne hjemsted for stribevis af bohemyper og musikere som Lars HUG med band, sangeren Peter A.G. med sine Gnags-musikere, ligesom bandet TV2 også kom her.

Den franske cafékultur le-

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

AARHUS
ARKIVET

Cafe Himmelblå i Mejlgade var en af de mange nye cafeer i Aarhus med inspiration fra den franske bistrostil. Stedet var i 1980'erne hjemsted for musikere og kunstnere – og kendt for de mange koncerter, der i weekenderne blev ved til langt ud på natten med lokale bands som Warm Guns og punkgruppen Lost Kids. Her kigger fotograf Jens Tønnesen dog ind i cafeen en stille eftermiddag i maj 1983. Foto: Jens Tønnesen, 1983, Aarhus Stadsarkiv.

AARHUS STADSARKIV

TEMA

TØNNESENS TIDSBILLEDER

Jens Tønnesen (1962-2014) var uddannet pressefotograf fra Århus Stiftstidende i 1991, men karrieren begyndte forinden i aktivistmiljøet i Øgadekvarteret, blandt andet i græsrodsavisen "Byens Fri Blad" i 1983.

Kort efter stiftede han Chili Foto&Arkiv sammen med fotografene Claus Haagensen og Søren Holm. Her virkede han frem til 1998, hvor han blev ansat ved Landbrugsavisen.

I dag findes hans billeder i Stadsarkivets samling. I de seneste uger og igen i dag bringer vi historier fra Aarhus illustreret af Tønnesens billeder. På AarhusArkivet.dk kan man se mange flere af Tønnesens tidsbilleder.

vede i bedste velgående på Englen, og den store bar i lokalet giver i dag fortsat følelsen af at sidde på en fortovscafe i Paris eller Nice. Samtidig er også gårdhaven fortsat ganske hip, hvor kunderne i det køligere vejr kan lune sig med varmelamper og tæpper – og tillade sig at finde tobakken frem.

Musik og drinks på torv

I marts 1985 slog Café Jorn, som vi i dag kender som Café Jorden, ved Pustervig dørene op for publikum. Den oprindelige tanke med caféen var at skabe et kulturhus med café i stueetagen og ud-

stillings- og teaterlokaler, opkaldt efter kunstneren Asger Jorn. Den idé var Jorns arvinger dog ikke med på, og caféen blev hurtigt omdøbt til Café Jorden, som på århusiansk lyder som "Jorn".

Café Smagløs har ligget midt på Klostertorv siden åbningen i 1989. Caféen har gennem mange år sat live-musik i højsædet på den indendørs scene, der dog i sommerperioden også tilbyder underholdning på torvet. Den populære café har gennem årene også været kendt for sine farvestrålende cocktails og sine specialarrangementer med titler så-

som Russian Rave og Tequila Night.

Også Drudenfuss i Graven, der er genbo til Englen, fik hurtig succes, da man i 1991 åbnede dørene op for en cafe, der i sin indretning dog var noget nærmere de mere upolerede og minimalistiske cafeer og barer som ofte ses i storbyer som Berlin, Amsterdam eller Barcelona. Her kan de mange gæster fra hjørnet af Studsgade og Graven følge det fortsatte sprudlende caféliv i Latinerkvarteret, både ved bordene udenfor og indefra gennem de store vinduespartier.

Intelligent
VARME

Brændeovne | Skorstene |
Tilbehør | Optændingsgrej |
Reserve dele | Service | Montage |

Vil du gerne have brændeovnen med ind i fremtiden?
Og vil du gerne skabe din varme naturligt lige der, hvor den skal bruges?

Smart Control

hwam Living
- din lokale brændeovnsbutik

Foerlev Møllevej 3 | 8660 Skanderborg |
T: 7217 0026 | E: mhp@hwam.com |
Velkommen, vi glæder os til at se dig. www.hwamliving.dk

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

AARHUS
ARKIVET

Tønnesens tidsbilleder

Jens Tønnesen (1962-2014) var uddannet pressefotograf fra Århus Stiftstidende i 1991, men karrieren begyndte forinden i aktivistmiljøet i Øgadekvarteret, blandt andet i græsrodsavisen "Byens Fri Blad" i 1983. Kort efter stiftede han Chili Foto&Arkiv sammen med fotograferne Claus Haagensen og Søren Holm. Her virkede han frem til 1998, hvor han blev ansat ved Landbrugsavisen. I dag findes hans billeder i Stadsarkivets samling. Vi bringer i denne og i de kommende uger historier fra Aarhus illustreret af Tønnesens billeder. På AarhusArkivet.dk kan man se mange flere af Tønnesens tidsbilleder.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Aarhus Havn blev i 1980'erne landets største – og vokser stadig

Stigningen i den internationale samhandel de seneste fem årtier har givet vækst i Aarhus Havn som knudepunkt for industri- og handelsvirksomheder. Havnen havde allerede i en længere årrække inden da været igennem et større antal af udvidelser af anlæg og lagerpladser, og i perioden fra 1966 til 1974 blev der anlagt en større containerhavn.

Containerrevolutionen

Containeren blev udviklet af amerikaneren Malcolm P. McLean. Han præsenterede i 1956 idéen om, at alt stykgods skulle pakkes i standardiserede beholdere, der kunne fragtes hele vejen fra afsender til modtager uden tidskrævende omladninger. Aarhus Havn blev i 1967 valgt som containerfærdelinje mellem Vesteuropa og Amerika. I takt med udvidelsen af havnen blev containerteknologien indlejret i de nye kaj-anlæg, der blev bygget. For at kunne betjene de mange nye fragtruter måtte havnen sætte gang i en omfattende udvidelse af terminalområdet og hele havnen for at få plads til de mange containere og skibslaster.

Havneudvalget, bestående af syv medlemmer, hvoraf tre er byrådsmedlemmer med borgmesteren som formand, vedtog derfor en omfattende udbygning af Pier 4 mod nord. Udbygningen foregik i

Der er travlhed det meste af døgnet i Aarhus Havn, hvor skibe lastes og losses med containere. Siden midten af 1980'erne, hvor billedet er fra, er havnen vokset til landets største. Foto: Pressefotograf Jens Tønnesen, Aarhus Stadsarkiv.

perioden 1982-84, men fortsatte faktisk op til 1990, hvor nye jernbaneskiner og veje blev anlagt, så containerområdet på Pier 3 og 4 dengang omfattede et samlet areal på 28 hektarer.

Containerrevolutionen har været årsag til mange ændringer på havnen – nye, store havneområder har måttet indvindes for at skabe plads til containerne, enten ved rydning af gamle bygninger eller bygning af nye kaj-

anlæg. I 2003 blev en helt ny containerhavn indviet i den østligste del af havnen, og udflytningen af den oprindelige containerhavn begyndte. I dag ligger Aarhus Ø på området for den gamle containerhavn, og den nye har med tiden udviklet sig til landets største containerhavn.

Havnen betaler selv for udvidelserne

Aarhus Havn har status som en selvejende kommunal

trafikhavn, og den modtager ikke offentlige drifts- eller anlægstilskud, men konkurrerer på markedsvilkår med andre havne. Havnens udvidelser har stort set været finansieret af havnen selv.

Havnens samlede arbejdsstyrke udgjorde på et tidspunkt op imod 1.000 havnearbejdere, men forøgelsen af havnens omsætning og fysiske areal op gennem 1900-tallet er ikke blevet modsvaret af en tilsvarende

forøgelse af arbejdsstyrken. Havneudvidelserne har nemlig givet plads til store maskiner, kraner og transportmidler, og derfor blev der behov for færre hænder. Den tekniske udvikling har indskrænket havnens administration fra cirka 240 mand omkring år 1960 til det halve antal blot tre årtier senere.

De fleste med arbejde på havnen er ansat i industri-, handels- og servicevirksomheder, som ved år 2000 om-

fattede omkring 150 firmaer med over 5.000 medarbejdere. Siden da er antallet vokset.

Aarhus Havn råder også over Danmarks største, offentlige bulk-havn med store transporter af korn, foderstoffer og olie, og lastmængderne er stadig stigende.

Færgeterminalen flyttes fra midtbyen

Aarhus Kommune projekterer i øjeblikket en tunnel, der kan sende både personbils- og lastbiltrafikken direkte til og fra containerhavnen og ud på det europæiske motorvejsnet via E 45.

Første fase af den store trafikomlægning blev afsluttet i 2013, men hvornår den milliarddyre tunnel under hele trafikknudepunktet Marselis Boulevard forventes at være færdig, er stadig uafklaret. En løsning af de stigende trafikproblemer er dog nødvendig, da Aarhus Havn i dag er den største færghavn i Vestdanmark. Mols-linjens rute mellem Aarhus og Sjællands Odde alene fragter årligt flere end 1,3 millioner køretøjer og knap 3 mio. passagerer, og trafikallet er stadig stigende.

Byrådet har besluttet, at færgen skal flyttes til en ny terminal i den østlige ende af havneområdet, og byggeriet af den nye terminal skal efter de nuværende planer stå færdigt i efteråret 2020. Den eksisterende færgeterminal ved Pier 3 ved Nørreport bliver efterfølgende fjernet, og området vil overgå til Aarhus Kommune. Arealerne skal herefter anvendes til bymæssige formål og et større antal boligbyggerier.

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

**AARHUS
WIKI**

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

**AARHUS
ARKIVET**

Lidl støtter udsatte med overskuds- mad

VELGØRENHED

AARHUS: Hos supermarkeds-kæden Lidl vil der fremover blive kasseret langt færre madvarer end tidligere. Lidl har nemlig indgået et partnerskab med Blå Kors om at donere overskudsmaden til udsatte.

Det betyder, at en medarbejder fra Blå Kors' værested "Det Blå Sted" i Aarhus samt en medarbejder fra Familienetværket Aarhus Vest fremover fast vil hente overskudsmaden, som efterfølgende bliver uddelt til socialt udsatte i Aarhus.

- Det bliver spændende at indgå i et tættere samarbejde med Blå Kors. For os her i butikken er det rart at vide, at vores overskudsfødevarer fremover går direkte til lokalt trængende borgere. Vi ser frem til at donere vores overskudsmad til Blå Kors' væresteder omkring Aarhus, så de udsatte dér får glæde af det nye partnerskab i form af mad på tallerkenerne, siger butikschef Lars Thélen fra butikken på Skejbyvej i Aarhus, i en pressemeddelelse.

Samarbejdet er samtidig endnu et tiltag i Lidls CSR-strategi.

Om at finde håb når demens rammer familien

AARHUS: Mina Iranzads far var dement, og mens familien kæmpede med det, mødte hun Maria Tønnesen, der arbejder med den sygdom, der udforder flere og flere.

Nu er de to gået sammen om foredraget "Livet skal leves, også med demens", for både den med sygdommen og de pårørende bliver ramt. Men hvordan er det alligevel muligt at finde håb, livsglæde og livskvalitet midt i demenslivets kaos?

Mina Iranzads fars sygdom betød, at han måtte flytte i en særlig demensenhed. Her var Maria Tønnesen leder. De to perspektiver fortæller de om, afmægtigheden og om, hvordan et team af fagprofessionelle kan tage imod en demensramt familie i krise.

Foredraget varer to timer og kan bookes på mina@demensliv.dk.

De århusianske BZ'ere indtog blandt andet en tom bygning i Fiskergade i midten af 1980'erne. Foto: Jens Tønnesen, Aarhus Stadsarkiv

BZ'erne i Aarhus var aktive i årtier

BZ'erne besatte i 1980'erne og 90'erne et større antal huse og bygninger rundt om i Aarhus. Det førte til kampe og konfrontationer med ordensmagten, og i Aarhus fortsatte BZ-bevægelsen deres aktioner til langt ind i det seneste årti.

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Rundt omkring i Danmark og Europa huserede de såkaldte BZ-bevægelser livligt i 1980'erne og i 90'erne. BZ'ernes aktioner blev som regel efterfulgt af kampe med ordensmagten, og aktionerne ved de besatte bygninger tiltrak store overskrifter og medieopmærksomhed. Især kampen om "Byggeren" på Nørrebro og Ungdomshuset på Jagtvej i København optog de landsdækkende medier.

Det var nær så ikke meget, der blev skrevet eller fortalt om de samtidig lokale BZ-aktioner i de århusianske medier. En gennemgang af BZ-bevægelsens historie i Aarhus viser dog, at bevægelsen var aktiv på mange planer og havde travlt med at besætte tomme bygninger og huse. Fra bøger, pjecer og mindre avisartikler fremgår det, at der var aktioner og besættelser af tomme huse og bygninger i blandt andet Thunøgade, Fiskergade, Dannebrogsgade, Mindegade og Eckersbergsgade.

Mangel på boliger og fristeder

Det var i 1980'erne særligt de unge, der, på grund af mangel på billige boliger og fristeder, satte deres præg på aktionerne.

Samme aften, som Aarhus Universitet overtog Høegh-Guldbergs Gade Kaserne i november 1981, blev kaserens hovedbygning besat af en stor gruppe BZ'ere. Myndighederne havde ellers forsøgt at undgå en besættelse ved at afmontere flere af kaserens vinduer. Godt en måned efter kasernebygningen var blevet besat, stormede en politistyrke på omkring 100 mand bygningen. Få timer efter var hele den ene side af hovedbygningen lagt i ruiner, og de fleste af de øvrige bygningerne fulgte efter. Nedrivningsfirmaet hed "Kingo Karlsen A/S", men blev af de unge BZ'ere omdøbt til "King Kong Karlsen" på den besatte bygnings husmur.

Besættelserne førte ofte til slagsmål og konfrontationer flere steder i Aarhus, ligesom alternative løsninger på konflikterne blev afprøvet. Eksempelvis i december 1993, hvor Kollegiekontoret i Aarhus overtog den besatte ejendom i Mindegade for at få en ende på en langvarig besættelse af ejendommen. Mindegade 7 blev dog først ryddet af politiet i 1994, efter Kollegiekontoret havde overtaget ejendommen.

Bevægelsen ti år i dvalen

Herefter ebbede husbesættelserne og aktionerne ud i Aarhus, men efter knap ti års dvale besluttede en gruppe unge sig i december 2003 for at flytte ind i en tom bunker i Graven

i Aarhus midtby. Efter to uger endte besættelsen brat, da de unge blev truet af lokale beboere og folk udefra. BZ-gruppen måtte derfor bede politiet om hjælp til at forlade bunkeren.

De unge BZ'ere forsøgte sig dog igen, da de i april 2004 rykkede ind i en tom ejendom i Frederiks Allé. Men efter blot otte timers besættelse blev ejendommen ryddet af en talstærk politistyrke, og de unge blev anholdt og smidt i detentionen. Ikke mange århusianere nåede at opdage, at BZ-bevægelsen igen var aktiv.

Kommandobunker i Hasle

En gennemgang af BZ-historierne rummer dog en mere vellykket aktion – set med BZ'ernes øjne – da man i december 2005 forholdsvis ubemærket rykkede ind i en udtjent militærkommandobunker i Hasle. De unge indrettede sig komfortabelt i de underjordiske rum, men kommunale folk opdagede situationen – og efter godt syv uger blev BZ'erne smidt ud af området af politiet med et tilhørende erstatningskrav for hærværk.

Fra 2000'erne kan nævnes endnu en aktion, hvor en gruppe unge BZ'ere barrikaderede en tom ejendom i Mejlgade i juni 2006. Ejeren af ejendomme påkaldte sig politiets hjælp til at rydde stedet, men de blev mødt med sten- og flaskekastende unge. 14 blev anholdt og senere afkrævet store erstatningskrav for øde-

læggelserne på ejendommen.

Den århusianske freelancefotograf Jens Tønnesen havde kontakter til BZ-miljøet og var hurtigt fremme, når nye bygninger blev besat, og BZ'erne aktionerede på torve og gader. Det kan man se i fotografens fotosamling via Aarhusarkivet.dk.

TEMA

TØNNESENS TIDSBILLEDER

Jens Tønnesen [1962-2014] var uddannet pressefotograf fra Århus Stiftstidende i 1991, men karrieren begyndte forinden i aktivistmiljøet i Øgadekvarteret, blandt andet i græsrodsavisen "Byens Fri Blad" i 1983.

Kort efter stiftede han Chili Foto & Arkiv sammen med fotograferne Claus Haagensen og Søren Holm. Her virkede han frem til 1998, hvor han blev ansat ved Landbrugsavisen.

I dag findes hans billeder i Stadsarkivets samling. Vi bringer i denne og i de kommende uger historier fra Aarhus illustreret af Tønnesens billeder. På AarhusArkivet.dk kan man se mange flere af Tønnesens tidsbilleder.

Beboerhuse skabte nyt liv i

“Beboerhuset er et hus skabt af beboere til beboere.” Sådan lød det fra de mange græsrodder og boligaktivister, der i 1970'erne omdannede tomme bygninger til beboerhuse fyldt med kultur og arrangementer. Det skete især i Øgadekvarteret, på Trøjborg og på Frederiksbjerg.

Den gamle brødfabrik i Sølystgade blev i 1973 til et beboerhus grundlagt af Sjællandsgadekvarterets Beboerforening. Her er vi til jubilæumsfest i august 1994. Foto: Jens Tønnesen, 1994, Aarhus Stadsarkiv.

BYHISTORIE

AARHUS: Et tilbageblik over de mange beboerhuse, der skabte nyt liv i de gamle boligområder i 1970'erne og 1980'erne, viser en mangfoldighed i projekter, foreninger og arrangementer, der trak områdernes beboere til.

Her blev der holdt fester, spillet musik og opført tea-

terstykker, danset og spillet banko, ligesom der var plads til foredrag og kunstneriske udfoldelser af alskens slags.

Beboerhus med børnehaven og legepladser

Blandt de måske mest omtalte beboerhuse er Beboernes Hus i Sølystgade i Øgadekvarteret.

Her blev også etableret Børnenes Jord og Beboernes Børnehaven, en børnehaven for

børnene i kvarteret ved siden af beboerhuset.

Beboernes Hus har siden 70'erne været et frivilligstyre, lokalt kulturhus, der fungerer som samlingssted for alle slags folk i Aarhus Midtby. Her er der mulighed for at benytte et musikværksted eller skrive- og sværksted, her er mødelokaler samt en stor sal.

Beboerhuset blev grundlagt i 1973 af Sjællandsgade-

kvarterets Beboerforening, og i 1977 blev bygningen officielt overdraget til foreningen af Aarhus Kommune.

Beboerhus med kommunal velsignelse

På en løbeseddel kunne man i gaderne på Trøjborg i foråret 1975 læse følgende:

“INDVIELSE” Trøjborg Beboerforening holder officiel indvielse af “Beboerhuset”, Tordenskjoldsgade 31 (over

gården) lørdag den 7. juni mellem kl. 10 og 14. Der vil blive serveret kaffe-kager”.

Samme dags aften var der fest for de aktive i beboerforeningen og beboerhuset.

Modsat oprettelsen af beboerhuset i Øgadekvarteret var kommunen involveret fra starten.

I april 1974 havde kommunen debatteret et ønske fra Trøjborg Beboerforening om økonomisk støtte til et

beboerhus, men sagde nej.

Men da foreningen med støtte fra Trøjborg Grundejerforening i januar 1975 kom med et nyt forslag til et beboerhus placeret i lokaler for en tidligere automa-fabrik og systue, sagde byrådet ja og gav tilsagn om økonomisk støtte i en forsøgsperiode.

Overtagelsen af fabrikslokalerne skete i februar 1975, og foreningens med-

gamle boligområder

TEMA

TØNNESENS TIDSBILLEDER

Jens Tønnesen (1962-2014) var uddannet pressefotograf fra Århus Stiftstidende i 1991, men karrieren begyndte forinden i aktivistmiljøet i Øgadekvarteret, blandt andet i græsrodsavisen "Byens Fri Blad" i 1983.

Kort efter stiftede han Chili Foto&Arkiv sammen med fotografene Claus Haagensen og Søren Holm. Her virkede han frem til 1998, hvor han blev ansat ved Landbrugsavisen.

I dag findes hans billeder i Stadsarkivets samling. I de seneste uger og igen i dag bringer vi historier fra Aarhus illustreret af Tønnesens billeder. På AarhusArkivet.dk kan man se mange flere af Tønnesens tidsbilleder.

lemmer satte lokalerne så hurtigt i stand, at man allerede efter fem måneder kunne indvie det længe ønskede beboerhus.

Beboersammensætning blev ændret

Blandet småerhverv, butiksvirksomhed og beboelse var typisk for Øgadeområdet og Trøjborg, ligesom der blev etableret enkelte mellemstore virksomheder.

Men særligt i 1970'erne og i takt med nedlæggelse af erhvervsvirksomheder i områ-

derne ændrede beboersammensætningen sig gradvist. Kvartererne udviklede sig. Tidligere havde de været overvejende været hjem for arbejdere og håndværkere. Nu blev de attraktive og populære boligområder, som tiltrak vellønnede børnefamilier og mange højtuddannede og studerende fra byens store uddannelsessteder.

Frederiksbjerg fik sit beboerhus i 1977

I en af fløjene på den gamle Sct. Annagades Skole blev

der i 1977 indrettet et beboerhus.

Frederiksbjerg Beboerhus, som beboerhuset kom til at hedde, blev hurtigt et samlingspunkt for lokalområdet med et stort udvalg af sociale aktiviteter.

Stadig liv i beboerhusene i kommunen

Huset fik også sin egen cafe, Café Anna, som blev et populært spisested for både unge og ældre i bydelen.

Beboerhuset er nu flyttet, efter bygningerne blev revet

ned til fordel for en ny skole på Frederiksbjerg.

Op gennem 00'erne og 2010'erne lukkede flere beboerhuse i kommunen, men der er stadig beboerhuse at finde i Aarhus.

Blandt andet på Skelagervej i det nordlige Aarhus, hvor Beboerhuset Nordlys holder til. I samme område er der Højvang Beboerhus på Randersvej, ligesom man finder det gamle beboerhus Lisbjerg-Skejby-Terp Beboerhus på Randersvej i Lisbjerg.

Ikke langt derfra finder

man Elsted-Lystrup Beboerhus på Elsted Skolevej i Lystrup.

Beboerhuset Tousgårdsladen er at finde i Brabrand på adressen Edwin Rahrs Vej, og længere mod sydøst findes

Beboerhuset Pottemager-toften i Højbjerg.

I den centrale del af Aarhus ligger Vesterbro Beboerhus stadig på adressen i Hjortensgade.

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

AARHUS
ARKIVET

Jydsk Telefon satte Aarhus på verdenskortet

Aarhus Telefonselskab blev i 1895 omdannet til Jydsk Telefon, og under det navn kom det på nogle områder frem blandt verdens førende teleselskaber. I denne og næste uge kan du læse om det aarhusianske telefonteventyr, der bød på store op- og nedture.

I 1977 lancerede Jydsk Telefon verdens første fuldelektroniske trykknaptелефон, 76E. Modellen, der her er fotograferet med en telefonsvarer i 1991, blev så berømt, at den i dag er udstillet på The Museum of Modern art, MOMU, i New York. Foto: Jens Tønnesen, 1991, Aarhus Stadsarkiv

BYHISTORIE

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: I 1895 etableredes Jydsk Telefon-Aktieselskab – tre år efter etableringen af dets sjællandske søsterselskab Københavns Telefon-Aktieselskab (KTAS).

Selskabet med hovedsæde i Aarhus omfattede 17 små jyske telefonselskaber dækkende det meste af Jylland.

I år 1900 var der godt 25.000 telefonkunder fordelt rundt om i Danmark, men de fleste byer havde deres egen telefoncentral bemandet med en eller flere telefonister.

Denne forholdsvis enkle teknologi med manuel omstilling af telefonsamtaler holdt sig helt op til efter 2. Verdenskrig.

På det tidspunkt var svaret for landets telefoni nu fordelt mellem fire koncessionerede selskaber – Jydsk Telefon stod for telefonien i Jylland nord for Kongeåen, Tele Sønderjylland, der var stats-ejet, for resten af Jylland, Københavns Telefon og Aktie-

selskab for Sjælland og omliggende øer, mens Fyns Telefon tog sig af Fyn med omliggende øer.

Computerteknologien vinder indpas

I 1950'erne tog den såkaldte automatisering fart. Man havde opfundet den automatiske telefoncentral, hvor samtalerne blev stillet igennem via elektromekaniske vælgere.

En teknologi, som Jydsk Telefon tog til sig allerede i 1953, hvor den første automatiske telefoncentral blev oprettet i Aarhus, og hvor man efterfølgende gennemførte verdens hidtil største automatisering.

Det var dog en længere proces, og Jydsk Telefon fik først afsluttet automatiseringen i 1971. Det var et stort teknologisk fremskridt, men der forsvandt også mange telefonistjobs i den ombæring.

Computerteknologiens udvikling tog fart i 1960'erne, hvor de store globale teleproducenter som ITT, Siemens og Ericsson udviklede første digitale telefoncentraler, og Jydsk Telefon var

hurtig til at anvende den nye teknologi.

De digitale centralers indbyggede computerkraft kunne tilbyde abonnenterne en hel række nye tjenester – og for at kunne præge den teknologiske udvikling oprettede Jydsk Telefon et egentligt laboratorium.

I 1970'erne og 1980'erne førte det til en række vigtige udviklinger med blandt andet verdens første fuldelektroniske trykknaptелефон. Telefonen, der blev lanceret i 1977, var blevet udviklet af Jydsk Telefon i samarbejde med Kirks telefonfabrikker i Horsens og fik navnet Standard Electric Kirk 76E, eller blot forkortet 76E.

Telefonen blev verdensberømt – ikke mindst på grund af sit vellykkede design af danske Jakob Jensen.

76E fik også en plads på The Museum of Modern Art i New York.

Verdens mest avancerede nummeroplysningssystem

Med oplysningssystemet – OP-Systemet – introducerede Jydsk Telefon i 1977 verdens mest avancerede num-

meroplysningssystem.

Systemet var udviklet i et samarbejde med Regnecentralens Aarhusafdeling. Det var efter tidens standarder et avanceret søgesystem til brug for nummeroplysningens telefonister, så de med få oplysninger kunne finde frem til en abonnent.

Systemet opnåede en stor succes på eksportmarkederne, ikke mindst til USA via det amerikanske selskab RCA.

Omkring 1980 udviklede man igen med Regnecentralen som partner et teknologisk avanceret datanet – det såkaldte PaxNet – hvor datatrafikken ledes fra den ene netknode til den anden i varierende ruter.

Det gav robusthed over for fejl og afbrydelser, da trafikken kunne ledes via en alternativ rute i netværket, hvis der var problemer.

I samarbejde med den danske radio og TV-producent B&O i Struer udviklede man en komponent under navnet Dikon, som kunne udvide kapaciteten af de store og dyre digitale centraler.

Det var sammen med ap-

paratet 76E blandt de produkter, som dannede grundlag for etableringen i 1980 af selskabet "Jutland Telecom International".

Et selskab med det erklærede formål "at fremme eksport af dansk udviklede telekommunikationsprodukter."

I midten af 1980'erne begyndte Jydsk Telefon at investere solidt i opbygningen af det såkaldte hybridnet, hvor hele telenettet var udstyret med lysleder kabler, mens de lavere niveauer tæt på den enkelte abonnent stadig var kobberbaseret. Deraf navnet hybridnettet.

Med andre ord gik det rigtig godt for Jydsk Telefon ved indgangen til 1990'erne, men mørke skyer truede forude.

TEMA

TØNNESENS TIDSBILLEDER

Jens Tønnesen (1962-2014) var uddannet pressefotograf fra Århus Stiftstidende i 1991, men karrieren begyndte forinden i aktivistmiljøet i Øgadekvarteret, blandt andet i græsrodsavisen "Byens Fri Blad" i 1983.

Kort efter stiftede han Chili Foto & Arkiv sammen med fotograferne Claus Haagensen og Søren Holm. Her virkede han frem til 1998, hvor han blev ansat ved Landbrugsavisen.

I dag findes hans billeder i Stadsarkivets samling. Vi bringer i denne og i de kommende uger historier fra Aarhus illustreret af Tønnesens billeder. På AarhusArkivet.dk kan man se mange flere af Tønnesens tidsbilleder.

Knas på linjen til Jydsk Telefon

Kapitel 2 i historien om det succesfulde telefonselskab, som blev opslugt af Tele Danmark og med tiden overført til København efter en politisk kamp om hovedsædets placering.

Aarhus Stadsarkiv
i samarbejde med Århus Stiftstidende

AARHUS: Generationer af danskere kender teleselskabet Jydsk Telefon, som i 1895 blev dannet som en sammenslutning af små lokale jyske telefonselskab dækkende det meste af Jylland med hovedsæde i Aarhus. I sidste uge kunne du læse om telefonselskabets knap 100-årige succeshistorie og i dag får du historien om de sidste tumultagtige år.

Siden etableringen var det jyske selskab med helt fremme på verdensplan i takt med udviklingen af telefonnettet og senere udviklingen i computerteknologiens mange muligheder, herunder brug af lyslederteknologi og det såkaldte hybridnet, der gav uanede muligheder til brug for udbredelsen af tv-signaler.

Mørke skyer i horisonten

Omkring 1990 var Jydsk Telefon et veldrevet selskab med en stærk økonomi, der havde spillet en stor rolle i etableringen af Danmarks første Forskerpark i 1986 i samarbejde med såvel Aarhus Kommune som Aarhus Universitet.

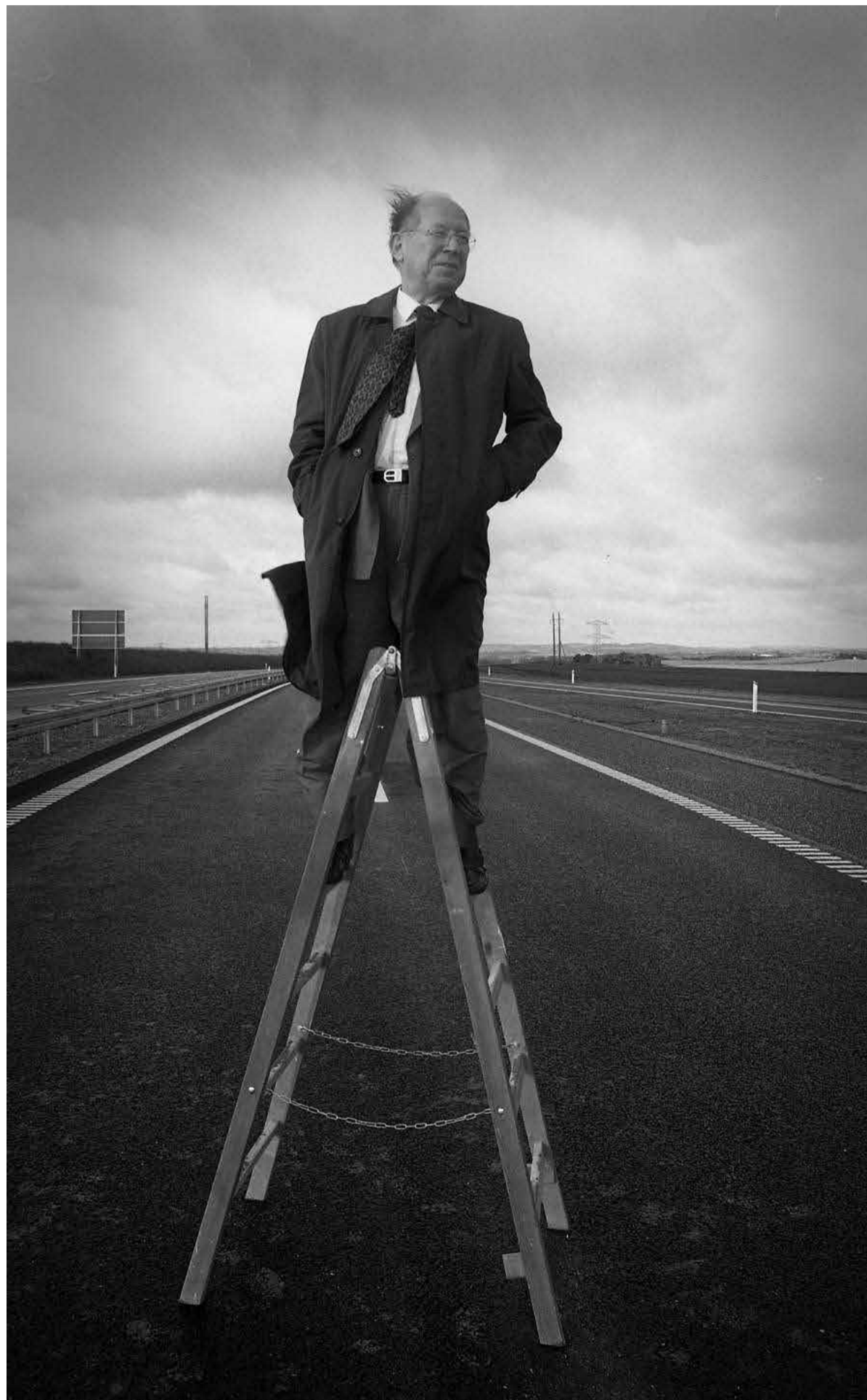
Men der var pludselig mørke skyer i horisonten, for i november 1990 vedtog Folketinget en ny lov om telestrukturen. Det nyoprettede holdingselskab Tele Danmark A/S overtog alle aktierne i Statens Tjeneste, i det statsejede Tele Sønderjylland samt Fyns Telefon. Københavns Telefon-Aktieselskab og Jydsk Telefons formelle indlemmelse som datterselskaber i Tele Danmark måtte vente til deres koncessioner udløb primo 1992. Baggrunden for den politiske aftale var den kommende liberalisering i EU af hele telesektoren.

Aarhus' daværende borgmester, socialdemokraten Thorkild Simonsen, engagerede sig i 1991 stærkt i de politiske drøftelser omkring placeringen af Tele Danmarks hovedkvarter. Det endte med en placering af hovedsædet i Aarhus - dog i passende afstand fra Jydsk Telefons forholdsvis nye hovedkvarter i Slet.

I første omgang søgte dele af den nyudnævnte direktion - der alle boede i København - da også til Aarhus. Men den tvetydige opbakning til et hovedsæde i Aarhus fik som konsekvens, at der reelt blev opbygget to parallelle hovedsæder - et i Nørregade i København med ansvaret for den daglige drift og ledelse, mens direktionen kun kom på besøg i Aarhus med mellemrum.

Borgmesteren sloges forgæves

Selv om hovedsædet i Aarhus nåede en beskæftigelse på over 100 medarbejdere - og borgmester Thorkild Simonsen kæmpede for at holde fast i beslutning om Aarhus som det reelle hovedsæde via møder med diverse trafikministre og Tele Danmarks direktion - så var

Selv om man klatrer højt til vejrs og bliver set, er det ikke sikkert, at ens argumenter bliver hørt. Borgmester Thorkild Simonsen kæmpede en brav men forgæves kamp i forbindelse med, at det nye hovedsæde for Tele Danmark skulle placeres. København endte med at løbe med sejren. Her ses han ved indvielsen af motorvejsstykket mellem Aarhus Syd og Randers Nord i juni 1994. Foto: Jens Tønnesen, 1994, Aarhus Stadsarkiv

enden nær. For i 1997 da det amerikanske telefonselskab Ameritech overtog statens sidste aktiepost på 41,6 procent i Tele Danmark, valgte

man at flytte hovedsædet endeligt til København.

Tidligere finansminister Henning Dyremose (K) var i mellemti-

den blevet administrerende direktør, og udtalte til pressen, "at man selvfølgelig ikke kunne have en så stor international concerns hoved-

TEMA

TØNNESENS TIDSBILLEDER

Jens Tønnesen [1962-2014] var uddannet pressefotograf fra Århus Stiftstidende i 1991, men karrieren begyndte forinden i aktivistmiljøet i Øgadekvarteret, blandt andet i græsrodsavisen Byens Fri Blad i 1983.

Kort efter stiftede han Chili Foto&Arkiv sammen med fotografene Claus Haagensen og Søren Holm. Her virkede han frem til 1998, hvor han blev ansat ved Landbrugsavisen.

I dag findes hans billeder i Stadsarkivets samling. Vi har i de foregående uger bragt historier om caféerne, fredsbevægelsen, havnen og de grønne koncerter illustreret af Tønnesens billeder. På AarhusArkivet.dk kan man se mange flere af Tønnesens tidsbilleder.

sæde placeret i en by uden international lufthavn."

Med til at bane vejen for det amerikanske selskabs krav var nok også, at den omdiskuterede aktieemission i april 1994 indbragte staten et dengang svimlende beløb på over 19,3 milliarder kroner.

Men allerede i sommeren 1995 kom en ny ændring af "telefonloven af 1990", som muliggjorde Tele Danmarks ønske om en nedlæggelse af alle de regionale telefonselskaber. Det blev tiltrådt af trafikminister Frank Jensen (S), der med udgangspunkt i EU's liberalisering af telemarkedet ønskede at give Tele Danmark fuldstændig frihed til at organisere sig. Samtidig blev Ameritech fusioneret med det endnu større SBC Communications.

Dermed var det også slut med Jysk Telefon - og et farvel til generationer af dygtige ingeniører og teknikere, som formåede at sætte det Aarhus-baserede firma på verdenskortet.

AARHUS
WIKI

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusWiki

AARHUS
ARKIVET

Klik her for at læse mere om emnet på AarhusArkivet

